

FOTOGRAFIE MAGAZINE

Pf

#5
2026

BredaPhoto:
troost en veerkracht

BredaPhoto Festival

© Huda Abdulmughni

12E EDITIE

*Our songs
came through*

TICKETS

Bredaphoto.nl

VAN/TOT

'26
11.09
25.10

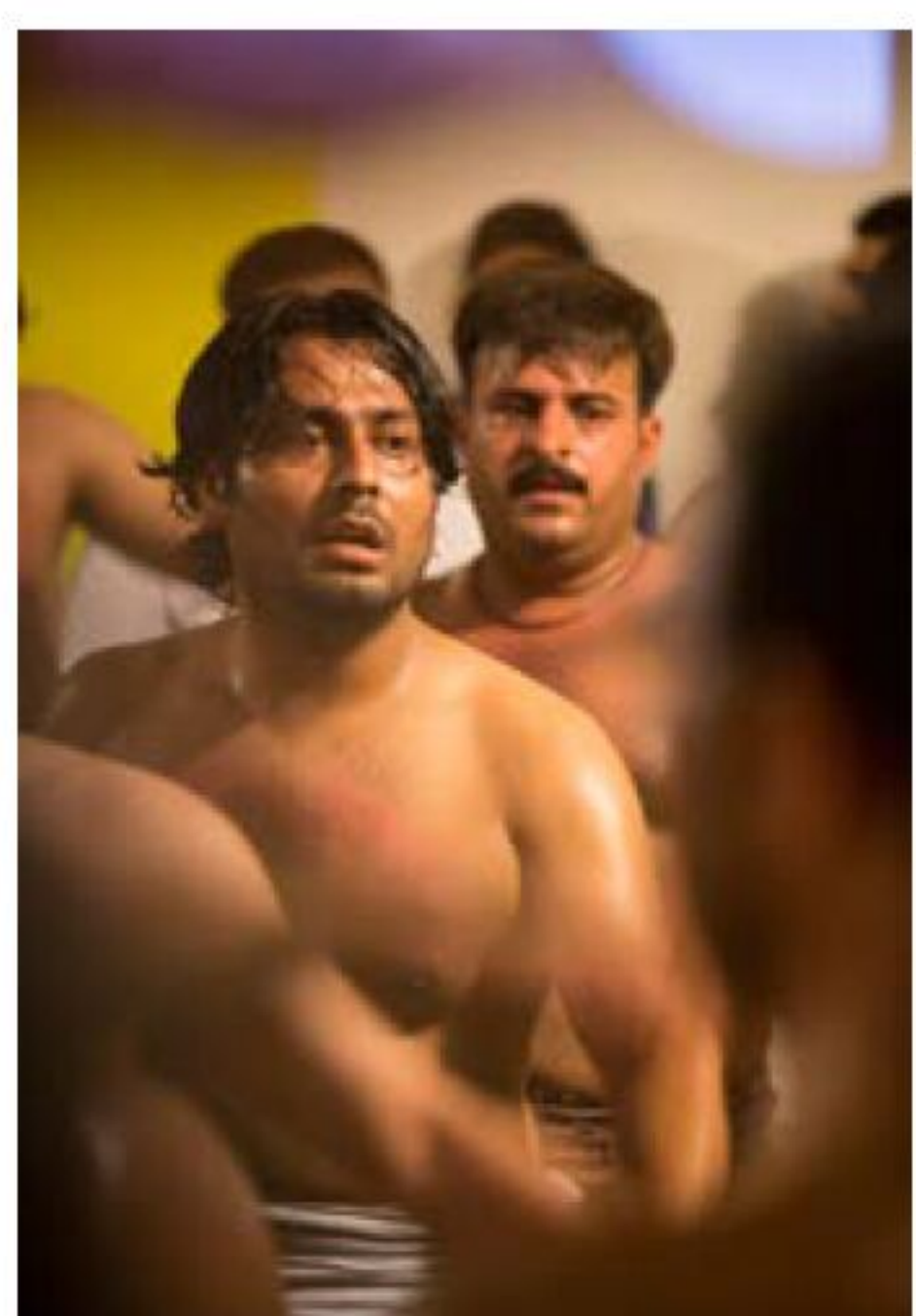
© Annaleen Louwes

18

© Awoiska van der Molen

26

© Aya Musa

56

© Prin Rodriguez

68

PORTFOLIO

- 18 Annaleen Louwes**
Portretten die niet over personen gaan
- 26 Awoiska van der Molen**
De natuur als onze oorspronkelijke habitat
- 38 Eva Roefs**
Terug naar Loosbroek
- 50 Çigdem Yüksel**
Weefsel van een bloeiende buurt
- 56 Aya Musa**
Rouw als strijd tegen de vergetelheid
- 68 Prin Rodrigues**
De weg van Peruaanse jongeren naar moderniteit

FOTOCULTUUR

- 12 BredaPhoto 2026**
Our Songs Came Through

DEBUUT

- 78 Rik Roos**
The Wrong Ocean

COLUMNS

- 35 Snelcursus**
De zuurgraad van fotografisch succes
- 67 Wereldbeeld**
Wat Bleef Liggen

RUBRIEKEN

- 36 De urgentie**
Stem voor de natuur
- 44 Fotoserie**
Boodschapper tussen twee werelden
- 54 Fotoarchieven**
Synergie tussen museum en collectie
- 48 DuPho fotograaf**
Productfotografie als venster op de Surinaamse cultuur
- 64 Techniek in praktijk**
Conflicten in een breder perspectief
- 76 Beeldbewerking**
Onzichtbare AI in Lightroom Classic

FUJIFILM
X | GFX

THE ONE
AND ONLY

FOTO: CRAIG WHITEHEAD

GFX 100R

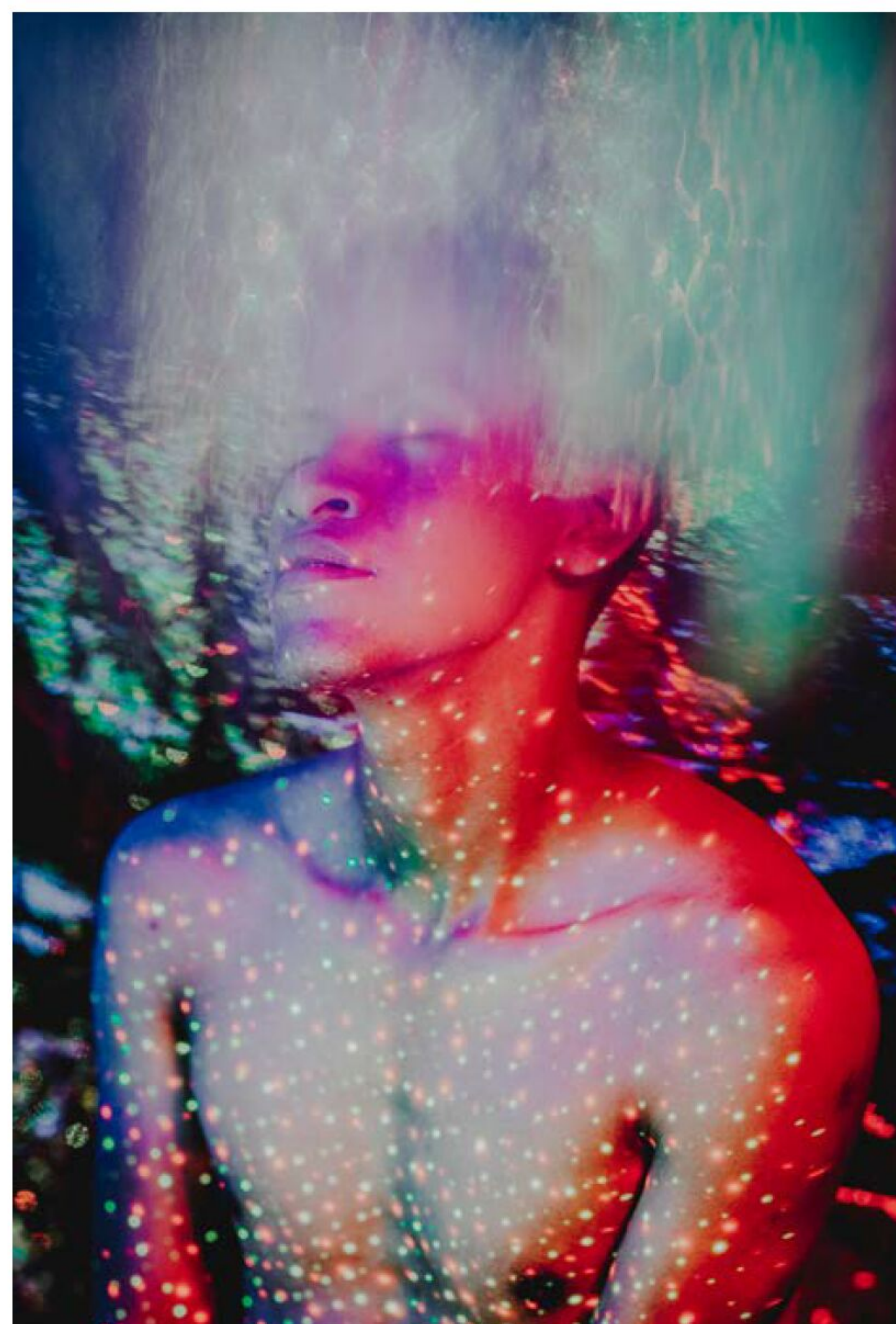
102 MEGAPIXEL 43.8mm x 32.9mm GFX CMOS II SENSOR | X-PROCESSOR 5 |
6 FPS HIGH SPEED BURST OPNAME 5.76 MILION-DOT VIEWFINDER | 35mm
F4 SUPER EBC GF OBJECTIEF | 3.15" 2.10 MILION-DOT TILT LCD SCHERM

FUJIFILM-X.COM

BredaPhoto toont werken over troost en veerkracht

Dit nummer van *Pf Fotografie Magazine* staat traditiegetrouw in het teken van BredaPhoto dat elke twee jaar in september plaatsvindt. Het thema van het festival is dit jaar troost en veerkracht en wij hebben hiervoor maar liefst zes bijzondere portfolio's uitgekozen. We leven in een tijd waarin woorden als troost en veerkracht een bijzondere lading hebben. Troost is nauw verbonden met veerkracht, omdat troost een helende werking heeft die ons weer kracht geeft om verder te gaan en de turbulenties met nieuwe energie tegemoet te treden. Deze begrippen zijn uiterst relevant voor de tijd waarin we leven. Oorlogen, politieke spanningen, klimaatverandering en de beeldenstroom van menselijk leed kunnen een gevoel van machteloosheid oproepen. Maar ook in ons gewone, vaak hectische leven, met zijn eigen verliezen en onzekerheden, hebben we veerkracht nodig om ons staande te houden. Fotografie kan verborgen verdriet en rouw zichtbaar maken en zo een verbinding met de ander tot stand brengen. Door de menselijke conditie invoelbaar te maken, kan fotografie troost bieden en onze veerkracht versterken. De kijker kan zich spiegelen aan het beeld, zich herkennen in de ervaring van een ander. In die ontmoeting kan een emotionele verrijking ontstaan die ons helpt om ons opnieuw tot de wereld en tot elkaar te verhouden. In dit nummer brengen we portfolio's van Annaleen Louwes, Awoiska van der Molen, Aya Musa, Çigdem Yüksel, Eva Roefs en Prin Rodrigues. Zij verbeelden ieder op een eigen manier hun omgang met onszelf en de wereld. Annaleen Louwes probeert zo dicht mogelijk in de buurt te komen van het naakte bestaan. In haar oeuvre, dat ze typeert als existentiële fotografie, zoekt ze altijd naar mensen die alleen zijn. Het doel van Awoiska van der Molen is de ervaring van zowel het fysieke als het mentale zijn in de natuur te verbeelden: een ervaring die ons verbindt met de aarde als ons oorspronkelijke habitat. Aya Musa verbindt de rituelen van rouw met het verlies van mensen uit zijn gemeenschap door sektarisch geweld. De verbondenheid met de Hazara-diaspora, en de troost die binnen die gemeenschap wordt gevonden, vormen de rode draad. Çigdem Yüksel koos wandtapijten als expressievorm om vijf bewoners centraal te stellen die zich op bijzondere wijze inzetten voor hun buurt. Eva Roefs ging terug naar haar geboortedorp in Brabant en fotografeerde met de analoge camera van haar vader de opgroeiende

Coverfoto: © Prin Rodrigues

De coverfoto is gemaakt door de Peruaanse fotografe Prin Rodrigues. De foto is afkomstig uit haar serie *Los Hijos de Pariacaca*, waarin zij de migratie van de jongeren uit het Andesgebergte naar de hoofdstad Lima in beeld brengt. Deze foto toont een van deze jongeren, een vriend van de fotografe. Zij vertelde over het beeld: "De jongen op de foto is een folklore-danser. Ik heb met een zaklamp licht over hem geprojecteerd, om de foto te verbinden met het verleden. Het licht werkt voor mij als een tweede huid. Ik vroeg hem zijn ogen te sluiten, waardoor hij in een meditatieve staat kwam. Dit is de verbeelding van zijn identiteit."

jongeren in hun eigen vertrouwde omgeving. Prin Rodrigues maakte een kleurrijke en fantasievolle serie over de migratie naar de grote stad van de jongeren uit het Andesgebergte, waarbij ze de pijnlijke aspecten van aanpassing van een nieuwe identiteit verbeeldt. Laat je inspireren door de diepte-interviews van *Pf* en ga vervolgens naar Breda om de werken in hun volle pracht en glorie te aanschouwen. Troost en veerkracht hebben we allemaal nodig en het is de kracht van de fotografie om deze abstracte begrippen in herkenbare beelden te vertalen. □

Ton Hendriks, hoofdredacteur *Pf*

Layered Realities: Photography & Collage

Fotomuseum Hilversum presenteert de tentoonstelling Layered Realities: Photography & Collage, een groepstentoonstelling met werk van vijftien hedendaagse kunstenaars uit binnen- en buitenland die met collage werken. In de tentoonstelling is werk te zien van zowel gevestigde namen als opkomende makers, van wie een aantal voor het eerst in Nederland wordt gepresenteerd.

Met Layered Realities laat het museum zien hoe kunstenaars fotografie en collage vandaag de dag inzetten als beeldtaal om actuele thema's te onderzoeken, zoals identiteit, (familie) geschiedenis en de rol van beeld in een wereld waarin we dagelijks worden overspoeld door visuele informatie.

Collage ontstond begin twintigste eeuw als reactie op politieke en sociale onrust. Ze gebruikten bijvoorbeeld beelden uit kranten en tijdschriften om kritiek te geven op de politiek, het moderne leven en ideeën over gender. Collage werd een manier om te protesteren en bestaande denkbeelden te doorbreken.

In Layered Realities laten kunstenaars zien hoe collage vandaag nog altijd wordt gebruikt om nieuwe perspectieven op belangrijke vraagstukken te verkennen en andere toekomstscenarios voor te stellen. Ze doen dat in verschillende vormen van video en installaties tot ruimtelijk werk en textiel, altijd met fotografie als basis.

Fotomuseum Hilversum | 21 mei 2026 - 18 oktober 2026

© Thato Toebe

© Xiaoxiao Xu

Quicksan 3 – Fotografie nu

Het Nederlands Fotomuseum presenteert Quicksan 3. Fotografie nu. De tentoonstelling geeft een actueel overzicht van de staat van de Nederlandse fotografie en toont werk van twintig in Nederland werkzame fotografen en beeldend kunstenaars. Sinds de vorige editie, precies tien jaar geleden, laat fotografie zich niet meer afbakenen als één medium. Grenzen tussen genres, technieken en presentatievormen vervagen, terwijl de manier waarop beelden worden gemaakt, gedeeld en bekeken ingrijpend is veranderd.

Quicksan 3 laat zien hoe hedendaagse fotografen en beeldend kunstenaars fotografie niet als een vastomlijnde discipline benaderen. Makers bewegen tussen fotografie, video, installatie, archiefmateriaal, performance en digitale technieken. Daarbij verschuift de aandacht van het registreren van de werkelijkheid naar het onderzoeken van hoe beelden ontstaan, circuleren en betekenis krijgen.

Met werk van: Khalid Amakran, Bebe Blanco Agterberg, Jan Dirk van der Burg, Tina Farifteh, Jan Hoek, Esther Hovers & Raphaël Dallaporta, Sakir Khader, Paul Kooiker, Nazif Lopulissa, Coco Olakunle, Jaya Pelupessy, Peter Pflügler, Eva Roefs, Sarah van Rij, Anton Shebetko, Helmut Smits, Gilleam Trapenberg, Prins de Vos en Xiaoxiao Xu.

Nederlands Fotomuseum |
26 juni 2026 - 22 november 2026

Wunderkind

Huis Marseille presenteert Wunderkind, een solotentoonstelling van de Amerikaanse kunstenaar Martine Gutierrez (1989, Berkeley). De tentoonstelling bestaat uit een zinderende collectie nieuwe foto's waarin de schoonheid van het spel wordt bezongen. Speelgoed, soms al bewaard sinds Martines kindertijd, soms door haar met de hand gemaakt, vormt het ankerpunt van de niet-aflatende zoektocht van de kunstenaar naar de manier waarop vanaf de vroegste jeugd identiteit wordt verbeeld en uitgedragen. In Wunderkind onderzoekt ze de subtiële grens tussen de oorsprong van het zelf en het ontwaken van een artistiek bewustzijn, en roept ze vragen op die zich niet makkelijk laten beantwoorden: Wat is kunst? Wie mag het maken? Is de kunstenaar een projectie of een perceptie? Wordt een kunstenaar geboren of gemaakt?

Huis Marseille | 27 juni - 18 oktober 2026

© Martine Gutierrez

© Eva Besnyö

Eva Besnyö

In het najaar van 2026 presenteert Fotomuseum Den Haag de grootste overzichtstentoonstelling tot nu toe van fotograaf Eva Besnyö (1910-2003). De van oorsprong Hongaarse Besnyö verhuisde in 1931 naar Amsterdam, waar ze al snel bekendheid verwierf als professioneel fotograaf en een cruciale rol had in de ontwikkeling van de Nederlandse fotografie in de 20e eeuw.

Aanleiding voor deze overzichtstentoonstelling is de onlangs verworven indrukwekkende collectie van 341 foto's van Besnyö, waarmee het museum in een klap de grootste collectie van deze beeldbepalende fotograaf in handen heeft.

Fotomuseum Den Haag | 5 september 2026 - 31 januari 2027

Handgemaakte magie van Mika Horie

IBASHO presenteert Ikebana, de derde solotentoonstelling van de Japanse fotograaf Mika Horie. De beelden uit de gelijknamige serie worden gecombineerd getoond met werken uit Fuki, een serie rond Japanse naakten, gemaakt voor haar presentatie tijdens Paris Photo 2025.

Mika Horie (1984) is een Japanse fotograaf die zich toelegt op het maken van papier en cyanotypes. Bomen, water en licht vormen de belangrijkste elementen in haar werk. In 2013 verhuisde Horie naar een boerderij, gelegen tussen de bergen van prefectuur Ishikawa. Daar wordt haar atelier omringd door bomen en waterbronnen. Zodra in het voorjaar de sneeuw is gesmolten, trekt Horie met haar camera de bergen in. Daar maakt ze foto's van het landschap, afgelegen dorpen en de vegetatie. Ondertussen verzamelt ze takken van de gampi-struik, de grondstof voor traditioneel Japans papier. De gampi-vezels verwerkt de kunstenaar met de hand tot een delicaat ogend materiaal, dat verrassend sterk is. Vervolgens behandelt ze het papier met ijzerzouten, plaatst de negatieven er direct op en stelt ze bloot aan zonlicht. Zo ontstaan beelden in tinten van cyaan en diep indigo. Ikebana belichaamt de essentie van eenvoudige, alledaagse schoonheid, geworteld in verstillings en verbondenheid. □

Van 6 september tot en met 25 oktober 2026 is Ikebana te zien bij IBASHO, Tolstraat 67, Antwerpen.

© Mika Horie

Fotofestival Reizen in de Tijd

Op 11 september opent het Fotofestival Reizen in de tijd op een unieke locatie in Zwolle: de Rode Hal. In de voormalige NS-werkplaats exposeren professionele fotografen, waaronder Els Zweerink en Hans Wilschut, naast amateurs, studenten en leerlingen. Met fotografie, film, muziek en poëzie verkent het festival thema's als reizen, toegankelijkheid, het ontdekken van steden en culturen en virtuele toekomstreizen. De tentoonstelling *Sporen in de Tijd* toont ruim 150 jaar spoorontwikkeling in Zwolle en de regio in een prachtige collectie archiefbeelden.

Naast de genoemde fotografen werd via een Open Call het werk van een vijftal amateur- en professionele fotografen geselecteerd, waaronder Margreet Vloon, Jelle Krings en Veerle Haan. Daarnaast werkt het festival ieder jaar – onder begeleiding van een professioneel team – met professionals, gevorderde amateurs, studenten en leerlingen aan fotografische en filmische beeldverhalen. Ook deze worden tentoongesteld.

Els Zweerink, fotograaf voor o.a. *de Volkskrant*, heeft voor het Fotofestival Reizen in de Tijd een aantal fotoseries gemaakt van bekende en minder bekende mensen, die hetzelfde gevoel van thuiskomen in Zwolle hebben, zodra zij met de trein over de spoorbrug reizen of onder de brug doorvaren. Dit gevoel komt terug in haar fotoserie die zij heeft gemaakt met een rapper, een student, een schipper, een sporter, een machinist, een dijkbewoner en fotograaf. Els Zweerink is geboren en getogen in Zwolle en is later verhuisd naar Amsterdam. In 2011 is zij cum laude afgestudeerd aan de Foto Academie in Amsterdam en heeft haar eigen praktijk als fotograaf ontwikkeld. □

Van 11 september t/m 7 oktober 2026 in de Rode Hal, Spoorzone Zwolle. Informatie, aanmelding, toegangsprijzen: <https://destadverbeeldt.nl>

© Els Zweerink, Jannike

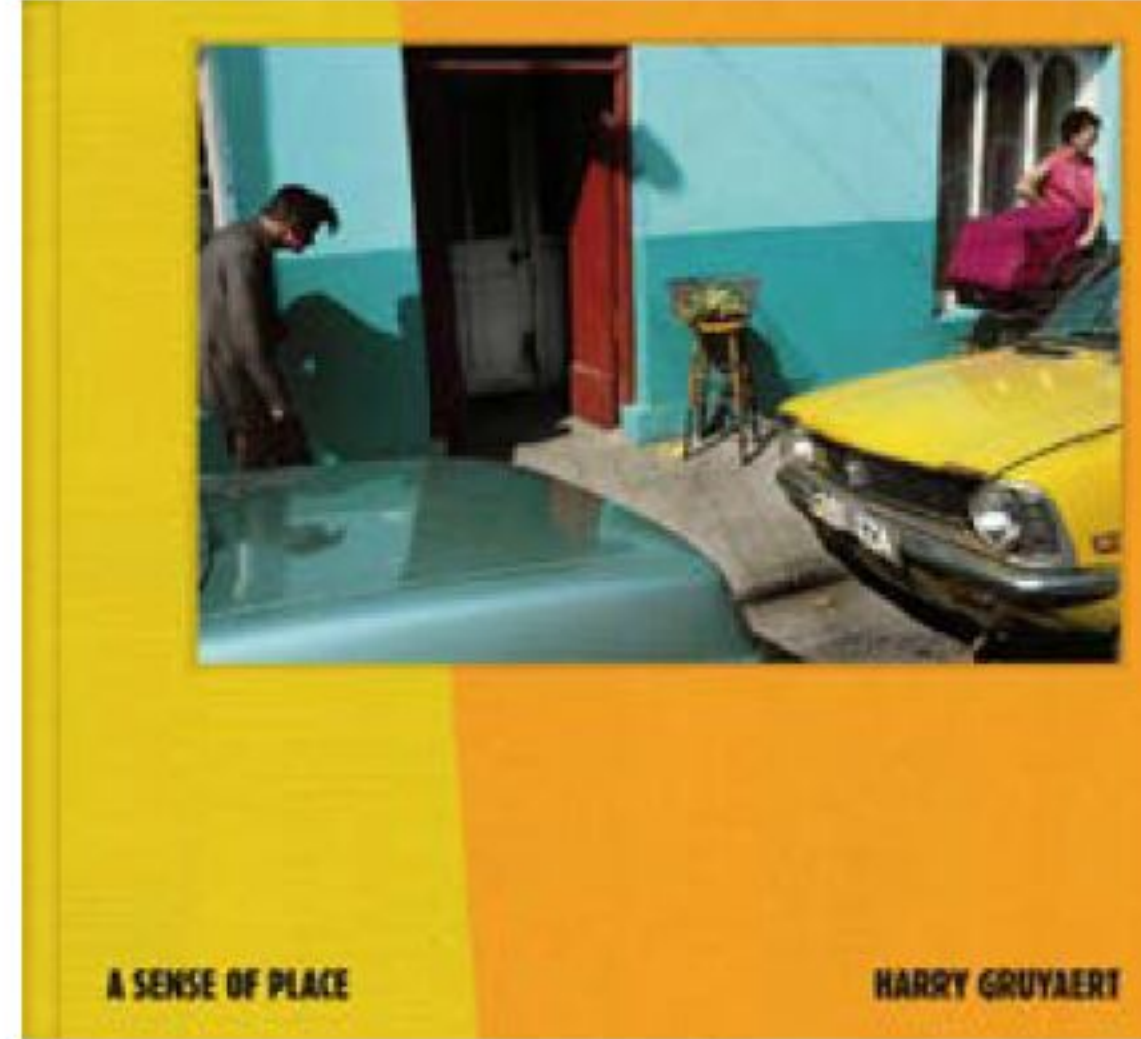

Willemijn van der Zwaan,
Iris Sikking, e.a.
Eva Besnyö –
De bevrijde camera

Dit fotoboek biedt een rijk en veelzijdig overzicht van Besnyö's oeuvre. Deze uitgave viert de modernistische visie, het maatschappelijk engagement en de blijvende invloed van Eva Besnyö. Eva Besnyö (1910–2003) behoort tot de meest invloedrijke fotografen van de twintigste eeuw. Geboren in Hongarije, vertrekt ze in 1930 naar Berlijn. Daar ontwikkelt ze een eigen beeldtaal, die modernistische esthetiek versmelt met een diep sociaal bewustzijn. In 1932 verhuisde ze naar Nederland, gedwongen door het opkomende fascisme. Een uitzonderlijke gevoeligheid voor ritme, licht en compositie kenmerkt haar werk, dat zich moeiteloos beweegt tussen documentaire- en straatfotografie, architectuur en portretkunst. Dit fotoboek biedt een rijk en veelzijdig overzicht van Besnyö's oeuvre. Iconische beelden staan naast minder bekende parels in deze visuele reis door een bewogen eeuw, waarin thema's als emancipatie, stedelijk leven en maatschappelijke verandering centraal staan. Deze publicatie verschijnt naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in Kunstmuseum Den Haag van 5 september 2026 tot 31 januari 2027. De tentoonstelling is ook te zien tijdens de Rencontres de la Photographie d'Arles van 6 juli tot 4 oktober 2027.

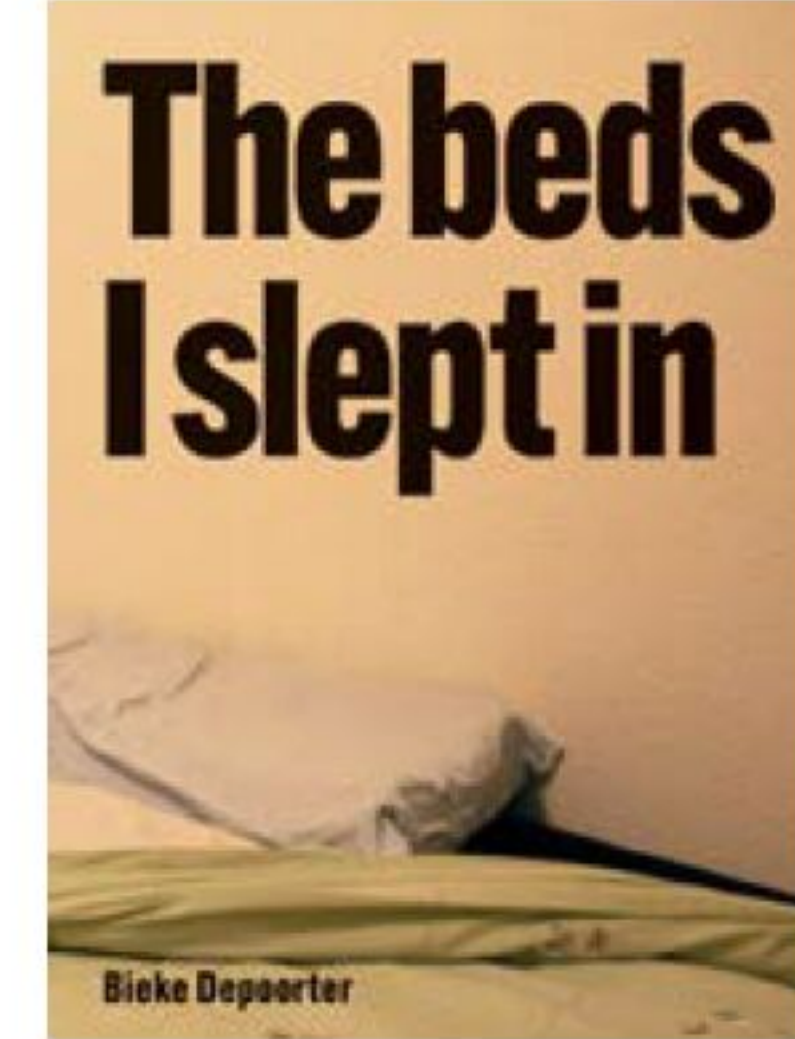
Hannibal Books, € 64,50

Harry Gruyaert
A Sense of Place

Een wereld in kleur: de betoverende stadsbeelden van Harry Gruyaert. Fotograaf Harry Gruyaert (Antwerpen, 1941) neemt ons mee op een betoverende reis door de stad. Of dat nu Brussel, Antwerpen, Tokio, New York, Parijs, Ouarzazate, Oud-Delhi of Moskou is, is daarbij van ondergeschikt belang. Zijn fotografie is een spel van kleur, licht en vorm: intense tinten, scherpe schaduwen en grafische lijnen die samen een ritmisch geheel vormen. Bij Gruyaert zijn stedelijke ruimtes geen statische decors maar levende composities. Als een jazzmuzikant improviseert hij met wat zich aandient. Zijn beelden gaan met elkaar in gesprek en tonen ongefilterd de emoties en atmosfeer van het leven op straat. De tentoonstelling A Sense of Place van Harry Gruyaert is te zien in de Chapelle Saint-Martin du Méjan tijdens Les Rencontres d'Arles van 6 juli tot 4 oktober 2026.

Hannibal Books, € 39,95

Bieke Depoorter
The beds I slept in

Honderden bedden in Rusland, de Verenigde Staten en Egypte, vastgelegd door Magnum-fotografe Bieke Depoorter. Tussen 2008 en 2016 reisde Magnum-fotografe Bieke Depoorter door Rusland, de Verenigde Staten en Egypte, waar ze willekeurige mensen vroeg of ze bij hen thuis mocht overnachten. Dag na dag maakten verschillende mensen een bed voor haar klaar – op luchtbedden, banken, tapijten, op de grond, in woonkamers of keukens. Tien jaar later stuitte ze op de honderden foto's die ze van deze bedden had gemaakt, die nooit bedoeld waren voor publicatie, en vroeg ze zich af of ze bewijsmateriaal had verzameld. Dit boek is het fascinerende resultaat. Publicatie ter gelegenheid van de tentoonstelling van Bieke Depoorter in Westfront Nieuwpoort van 19 juni 2026 tot 3 januari 2027.

Hannibal Books, € 46,00

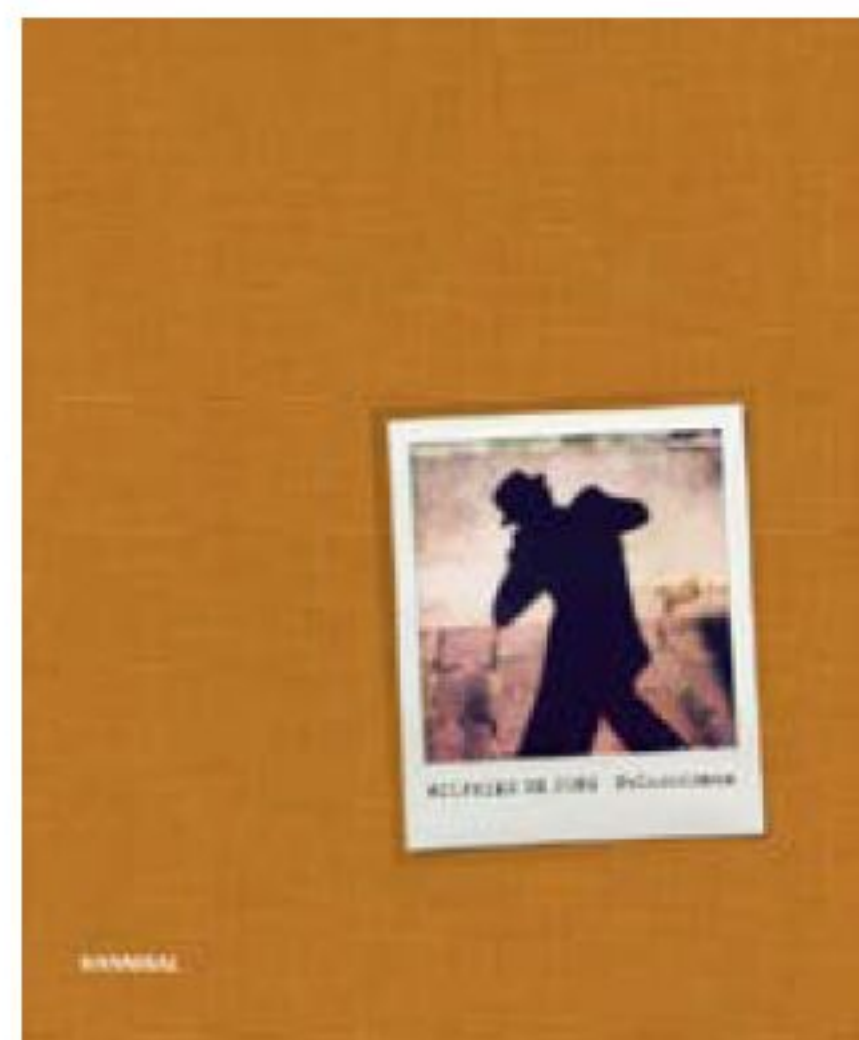

Josef Koudelka Now: Ruins

Een nieuwe editie van Josef Koudelka's geprezen werk. De Tsjechisch-Franse fotograaf Josef Koudelka (1938) verwierf wereldwijde erkenning met zijn indrukwekkende reportages over de Roma-gemeenschap en zijn anoniem gepubliceerde foto's van de Sovjetinvasie in Praag in 1968, waarna hij politiek asiel aanvroeg en zich aansloot bij Magnum Photos. Sindsdien won hij prestigieuze prijzen zoals de Hasselblad Award en werd zijn werk tentoongesteld in topmusea zoals het MoMA en het Centre Pompidou. Al meer dan twintig jaar reist Koudelka door het Middellandse Zeegebied, waarbij hij landen als Italië, Libië, Griekenland en Syrië bezocht om meer dan tweehonderd archeologische vindplaatsen te fotograferen. Harde en fascinerende panoramische foto's voeren de kijker mee naar Delphi, Pompeï, Petra, Carthago en andere antieke locaties, waaronder plekken die inmiddels door recente conflicten onherstelbaar zijn veranderd of verwoest. Dit boek is een monument voor de architecturale en culturele geschiedenis, evenals voor lang vervlogen beschavingen.

Hannibal Books, € 79,95

Wilfried de Jong Polaroidman

Een wonderlijke reis door de polaroids van Wilfried de Jong. "Wilfried de Jong is een fotograaf. Maar hij is meer. De Polaroidman is een herontdekkingsreiziger. Je wordt een Columbus in eigen land, een Vespucci in je stad, een Livingstone in je straat en een Amundsen in je woonkamer." – Stephan Vanfleteren

Altijd onderweg, altijd nieuwsgierig: met een tomeloze energie ging theatermaker, journalist, presentator, acteur en schrijver Wilfried de Jong (1957) de afgelopen vijf jaar op pad met zijn analoge Polaroidcamera. De intrigerende foto's, zowel in kleur als in zwart-wit, krijgen extra diepgang door zijn associatieve, poëtische observaties. Met zijn scherpe zin voor detail en sfeer maakt de 'Polaroidman' wonderlijke beelden waarin het alledaagse iets heel bijzonders krijgt. De polaroids worden tentoongesteld in Galerie Weisbard in Rotterdam van 3 tot en met 26 september 2026.

Hannibal Books, € 49,95

Martine Gosselink & Stephan Vanfleteren Pentimenti – Brieven over pigment, licht en troost

Martine Gosselink, directeur van het Mauritshuis, en fotograaf Stephan Vanfleteren schreven elkaar in ruim twee jaar dertig brieven. Over de betekenis en troost van kunst, over de museumcollectie, over verborgen boodschappen en geschiedenissen die bij de schilderijen horen, over al wat zich onder de oppervlakte van de verf bevindt. Een van de vele onderwerpen zijn de pentimenti op de schilderijen van Rembrandt en anderen, correcties aangebracht door de kunstenaar tijdens het schilderproces.

Voor elk van de zestien zalen van het museum maakte Vanfleteren een foto die ingaat op een van de schilderijen die er hangen. Zijn nieuwe werk ademt een rauwe kwetsbaarheid, waarmee hij speelt en spiegelt. Door zijn lens kijken we met een frisse blik naar de zeventiende-eeuwse tegenhangers. Wat kunnen die oude meesters ons nu nog leren?

De visuele dialoog tussen heden en verleden wordt verder versterkt door beelden van de tientallen kunstwerken die in de brieven worden aangehaald. Een intiem brievenboek voor iedereen die niet alleen naar kunst wil kijken, maar ook wil proeven, voelen en begrijpen.

Hannibal Books, € 39,95

BredaPhoto Festival 2026

Our Songs Came Through

De twaalfde editie van het internationale BredaPhoto Festival opent op 11 september 2026. Verspreid door de stad Breda toont het festival fotografie en audiovisuele kunst op verrassende locaties zoals parken, het oude politiebureau en een voormalige vrouwengevangenis. Deze editie gaat over troost en veerkracht. Wat heb je nodig om weer op te krabbelen na een moeilijke gebeurtenis, hoe buig je zorgen over de wereld waarin we leven om naar hoop? Soms vind je kracht in rituelen, spiritualiteit en kunst, door te zorgen voor elkaar met vrienden, familie of bondgenoten. Of je laad je batterij juist in je eentje op, in de stilte van de natuur. Onder de titel *Our Songs Came Through* brengt BredaPhoto indrukwekkende foto's, videokunst en immersieve installaties samen, van toonaangevende makers tot jonge talenten. Soms wordt de bezoeker zelfs onderdeel van het werk. BredaPhoto vertelt verhalen die je raken, van mensen op verschillende plekken in de wereld, die misschien wel dichterbij je staan dan je verwacht.

BredaPhoto 2026 brengt werk bijeen van ruim veertig fotografen en kunstenaars, vaak voor het eerst te zien in Nederland, soms speciaal voor het festival gerealiseerd. Zo maakt Noor Abed de video-installatie *we walk in our sleep* speciaal voor deze editie. Samen met de gemeenschap in haar directe omgeving - familie, vrienden, burens - verbindt ze oude tradities met hedendaags leven in Palestina. Via beweging en choreografie verbeeldt ze op poëtische wijze een ruimtelijke en politieke visie op haar thuisland. Het project komt tot stand in opdracht van BredaPhoto en de Biënnale Matter of Art in Praag, met steun van het Mondriaan Fonds en de Han Nefkens Foundation. Çigdem Yüksel verbeeldt in een monumentaal vierdelig wandtapijt met de titel *De bloeiende tuin* de verhalen van Mohammed, Sultan, Lemia, Eda en Sema. Vijf bewoners van de Bredase wijk de Hoge Vucht en steunpilaren voor hun buurtgenoten. Het vierluik toont hun verhalen op basis van persoonlijke foto's, omlijst met symbolen, die samenkomen in een bloeiende tuin: de tuin die net als deze mensen veel te geven heeft, zonder daarvoor iets terug te vragen.

Yuki Kihara maakt speciaal voor BredaPhoto de site-specific installatie *Shipwrecks of Empire* die via levensgroot opgeblazen scheepswrakken het verhaal vertelt van het Europees kolonialisme en de westerse expansie in de Stille Oceaan (ofwel Moana). Samoaanse dubbelrompers varen in deze installatie binnen als teken van een ander soort bewustzijn dat de kracht van de natuur en de pracht van de oceaan erkent. Dit zijn slechts enkele voorbeelden van de vele highlights van het festival. Het programma wordt verrijkt dankzij partners Van Gogh Huis Zundert, Stichting Forhanna, FOTODOK en Institut Pour la Photographie in Lille, die in nauwe samenwerking met het team van BredaPhoto aanvullende tentoonstellingen naar het festival brengen.

VOLLEDIGE LINE-UP

Aline Motta / Aline Papenheim / Amera Elnaal / Annaleen Louwes / Awoiska van der Molen / Aya Musa / Çigdem Yüksel / Emilia Yang / Eva Roefs / Fatima Joumaa / Fouad Hallak / Frida Lisa Carstensen Jersø / Hanna Tuulikki / Hetty van Bommel & Thierry van Raaij / Huda Abdulmughni / Kali Spitzer / Judit Gyuricza

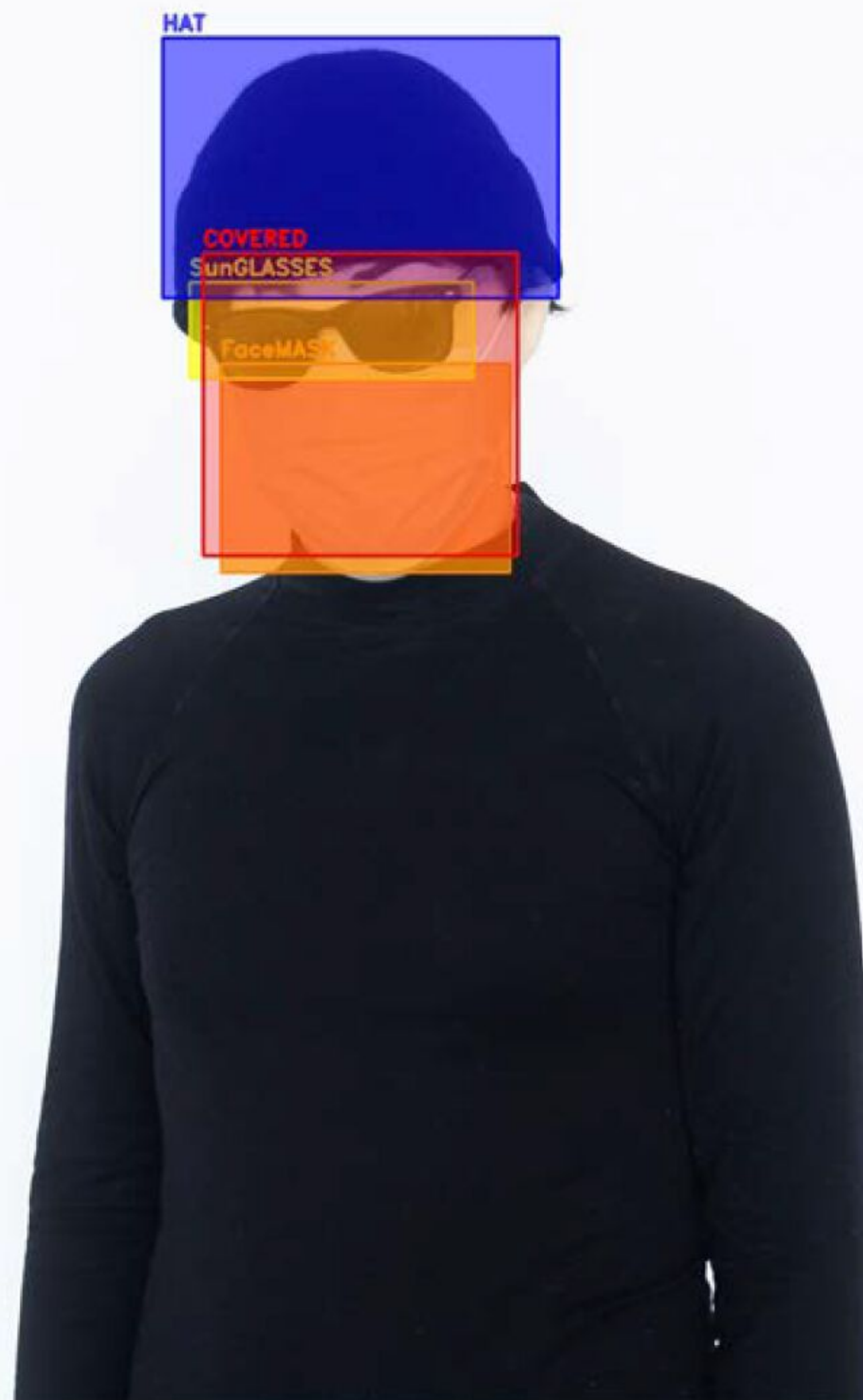

© Fouad Hallak

© Huda Abdulmughni

© Marcel Top

Osváth / Keiken / Lara Rau / Majd Arandas
(1994-2023) / Marcel Top / Noor Abed / Ntare
Guma Mbaho Mwine / Olivia Arthur / Prin
Rodriguez / Puck Verkade / Rafael Soldi /
Shannon Taggart / Simone Engelen / Ties van de
Water / Varvara Uhlik / Yuki Kihara / Yvela
Jessica

SUDANESE FOTOGRAFEN

In samenwerking met de Sudanese fotograaf en curator Ala Kheir is daarnaast werk van zes Sudanese fotografen verspreid over het festival te zien: Wala Yassin / Ammar Abdalla Osman / Ammar Yassir / Hashim Nasr / Mosab Abushama / Fatima Alam

FOTODOK

Op uitnodiging van BredaPhoto brengt FOTODOK de groepstentoonstelling *A Spell Bundle – Manifesting Queer Futurity* naar het festival. De tentoonstelling is gecureerd door Daria Tuminas en toont werk van: Donja Nasseri / Ebun Sodipo / Julius Thissen / Nayara Leite / S*an D. Henry-Smith

OUR SONGS CAME THROUGH

De titel van deze festivaleditie *Our Songs Came Through* verwijst naar *When the Light of the World Was Subdued, Our Songs Came Through: A Norton Anthology of Native Nations Poetry* (2020), een publicatie van inheemse poëzie bijeengebracht door Joy Harjo. Het artistieke team van BredaPhoto heeft deze zin als motto omarmd bij het samenstellen van het programma rond troost en veerkracht. Het festival is een eerbetoon aan hen die ook als de wereld donker en onvoorspelbaar is - door oorlog, conflict, crisis of persoonlijk verdriet - blijven opstaan en

streven naar het bouwen van betere werelden, voor zichzelf, voor anderen, voor allen.

Ter gelegenheid van het festival verschijnt een catalogus, vormgegeven door Rob van Hoesel (Eriskay) met teksten van kunstenaars en curatoren en een essay van schrijver Maurits de Bruijn (voorverkoop € 8,50 / tijdens het festival €11,50).

MEER DAN TENTOONSTELLINGEN

BredaPhoto Festival biedt naast de tentoonstellingen veel meer te zien en te doen. Er is een uitgebreid verdiepingsprogramma dat bestaat uit onder meer rondleidingen, performances, artist talks, zen meditatie, filmvertoningen, gedichtenwandelingen, workshops en verschillende activiteiten voor kinderen. Met Bredase partners zoals het Stedelijk Museum Breda, het Stadsarchief, het Chassé Theater, Boeken in de Wei en de Nieuwe Veste komt bovendien een stadsprogramma tot stand. Zo presenteert het Stedelijk Museum Breda een participatieproject van fotograaf Vincen Beeckman en toont het festival bij de Nieuwe Veste het resultaat van een workshop met VMBO-scholieren, geleid door fotograaf Sandra Minten. In samenwerking met Literatuurfestival TILT is er bovendien een uitgebreid programma rond literatuur en het beeldverhaal, waarbij zelf maken samen met auteurs en tekenaars de rode draad vormt. BredaPhoto denkt ook aan mensen die niet naar het festival kunnen komen: met een koffer vol prachtige beelden van deze 12e editie van het festival, gaan de medewerkers en vrijwilligers langs bij verzorgingshuizen in de regio en het ziekenhuis in Breda om aan de hand van de universele verhalen van deze editie samen in gesprek te gaan over troost en veerkracht. □

© Vanara Uhlik

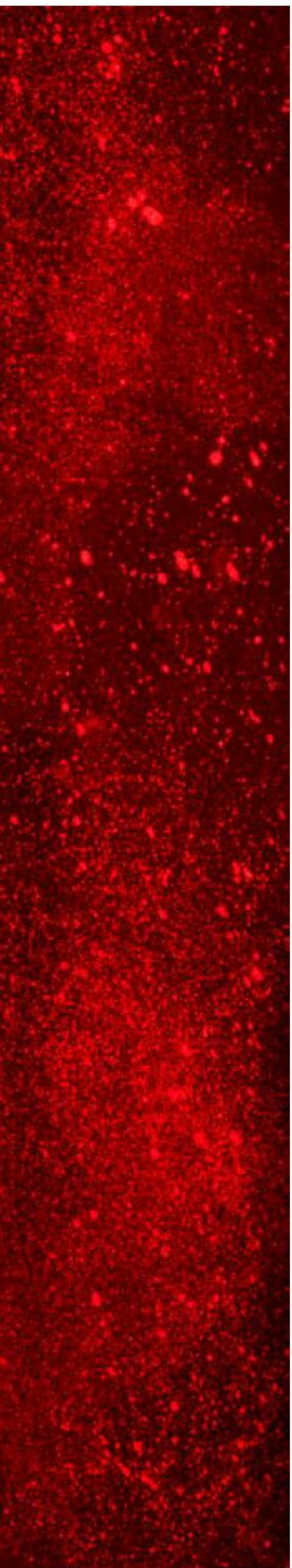

© Yvela Jessica

BredaPhoto Festival 2026
Our Songs Came Through
11 september - 25 oktober
bredaphoto.nl/nl/

© Prin Rodriguez

© Kai Spitzer

“ BredaPhoto vertelt verhalen die je raken, van mensen op verschillende plekken in de wereld, die misschien wel dichterbij je staan dan je verwacht.

© Annaleen Louwes

Portretten die niet over personen gaan

ANNALEEN LOUWES

Toen Annaleen Louwes in een Albanese vrouwengevangenis fotografeerde, liet ze met opzet de cellen en slaapbanken buiten beeld. Dat zou maar afleiden van waar het haar om gaat: de mens zonder context of omstandigheden, puur leven. In een tijdrovend en intensief proces van fotograferen en afdrukken, bekijken, wegleggen, overdenken en weer opnieuw fotograferen en afdrukken probeert ze zo dicht mogelijk in de buurt te komen van het naakte bestaan. En dat is een eenzame aangelegenheid. “We zijn allemaal alleen en je moet maar wachten tot het over is.”

EDO DIJKSTERHUIS

© Annaleen Louwes

© Annaleen Louwes

“Ik heb me in Zundert de gewoonte aangeleerd om iedere dag even een half uur tot een uur met mijn ogen dicht te zitten”, vertelt Annaleen Louwes. “Dat is heel rustgevend als je de hele dag naar mensen aan het kijken bent: hoe zit het met die wenkbrauw, wat doet hij zijn handen? Soms heb ik ook even te veel mensen gefotografeerd. Dan moet ik een tijdje stoelen of schoenen doen.” Het zijn Louwes’ zelf bedachte en geperfectioneerde hulpmiddeltjes om haar ogen te verversen. Om haar brein weer helemaal open te kunnen zetten, zonder ingesleten routine of verwachtingspatroon. Ze heeft het nodig om iets te laten gebeuren. En dat ook te kunnen zien. Het is een langzaam proces en vergt veel geduld. Vier jaar deed ze dan ook over haar meest recente project. Dat ze in Zundert

slechts twee maanden de tijd had om tot een resultaat te komen, voelde voor haar dan ook als extreem kort. Op uitnodiging van BredaPhoto verbleef ze in het gastatelier van het Vincent van GoghHuis met de opdracht iets te doen met het thema ‘troost’. “Ik ging erheen zonder idee en met een complete doka”, vertelt Louwes. “In het tweede weekend nadat ik was ingekwartierd heb ik een pop-up studio opgebouwd en iedereen die langskwam gefotografeerd in ruil voor verhalen over verlies en troost. Ik dacht: wie weet zit er wat tussen. Maar het waren vooral opgeruimde wandelaars en fietstoeristen die ik voor mijn camera kreeg. Dat werkte dus niet.” Tijdens wandelingen in dezelfde ochtendschemering die de schilder prefereerde voor zijn omzwervingen door de velden, kwam ze dicht bij Van Gogh. Research naar zijn

oeuvre bracht haar bij Treurende oude man, een schilderij van een boer op een stoel, zijn hoofd in zijn handen. Daar had ze iets te pakken. “Ik vroeg de assistent van de boswachter om in zijn werkkleding model te zitten in dezelfde houding. Een garagist die ik op de hei tegenkwam was de volgende. Ik trok een boer van zijn trekker en zette nog een paar landarbeiders op mijn kruk. Allemaal houden ze hun hoofd in hun handen.”

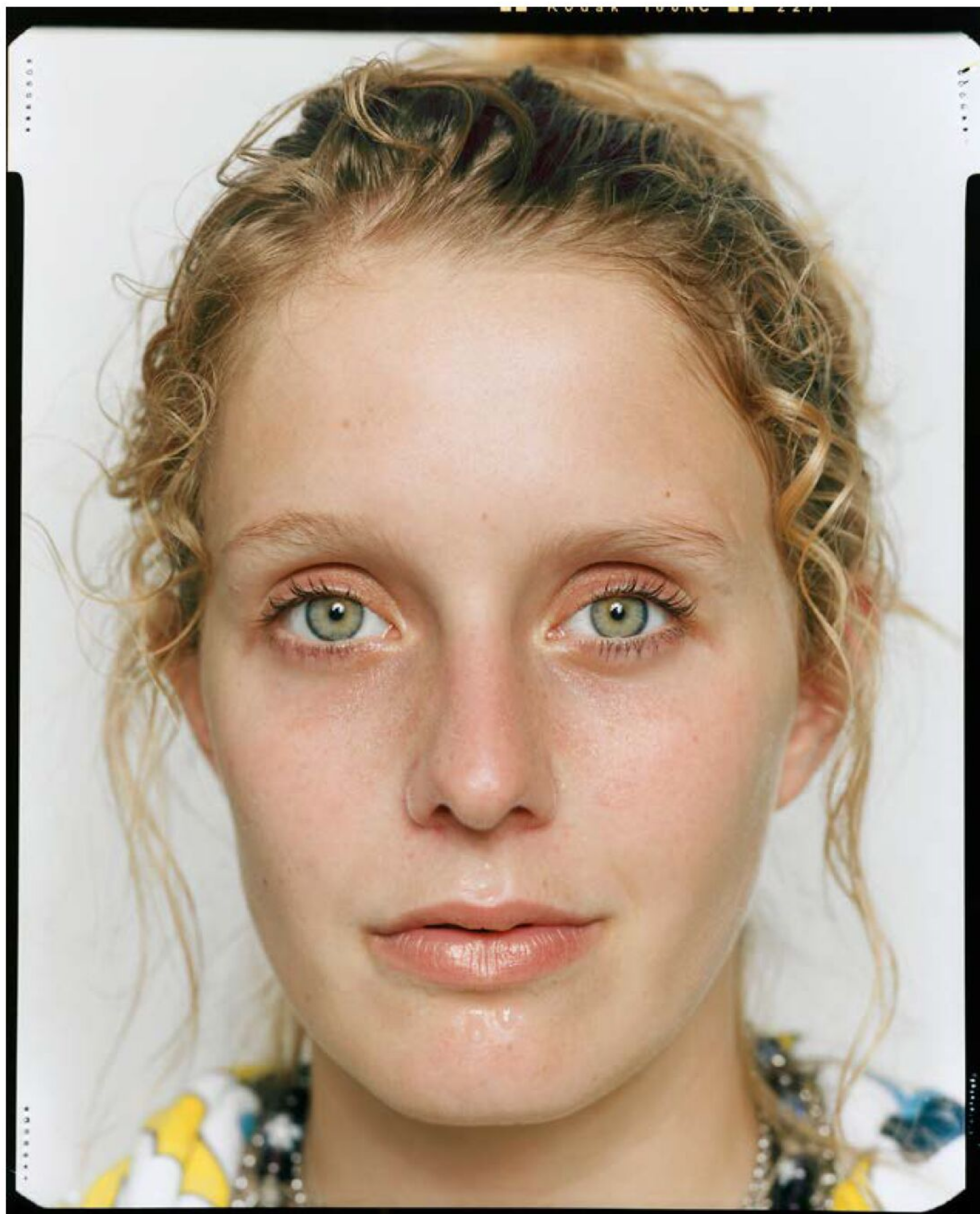
TOEGANGSKAARTJE TOT CONTACT

Al sinds haar jeugd beschouwt Louwes haar camera als een ‘toegangsk kaartje tot contact’. Op tienjarige leeftijd gebruikte ze de kleinbeeldcamera van haar vader om alle kinderen in haar klas vast te leggen. Vier jaar later kocht ze van haar eigen spaargeld een Nikkormat. Terwijl andere leerlingen hun werkweek vulden met roeien en fietsen,

© Annaleen Louwes

© Annaleen Louwes

ontwikkelde zij met geestverwanten haar eerste filmrolletje. Haar tienerkamer verbouwde ze daarna tot donkere kamer, waar ze sliep tussen de chemicaliën en prints. “Maar ik had geen idee wat fotografie was totdat ik in 1975 een Diane Arbus-tentoonstelling zag in het Van Gogh Museum. Zo kan het dus ook!” Louwes ging naar de kunstacademie toen fotografie net geaccepteerd begon te worden als kunstvorm. Na haar afstuderen kwam ze terecht in de galerie van Willem van Zoetendaal, waar ze haar eigen stem en – belangrijker nog – onderwerp vond. “Ik ben geen fotograaf die met een thema werkt, maar ik trek altijd naar mensen die alleen zijn. Ik ben van jongs af aan gevoelig voor uitsluiting. Mijn moeder, die van Duitse komaf is, werd op straat uitgemaakt voor mof. Dat is de oorsprong van mijn mededogen, denk ik.”

Louwes’ oeuvre wordt bevolkt door einzelgängers en outsiders. Zoals de buurjongen, die ze gedurende een paar maanden om de dag portretteerde. Ook fotografeerde ze psychiatrische patiënten in Den Dolder en later in New York. “De eerste drie weken heb ik mijn camera niet tevoorschijn gehaald”, vertelt ze over de serie *Black and white and (some) Kind of blue* die ze maakte in het Kings County Hospital in Brooklyn. “Daarna

heb ik mensen op de rug gefotografeerd of met hun hoofd tegen de muur. Omdat een realistische weergave te stigmatiserend zou zijn, zeker omdat ik me als witte fotograaf tussen voornamelijk zwarte patiënten bewoog, heb ik alles in negatief afgedrukt. Daardoor werd iedereen blauw, een soort ruimtewezens.”

EXISTENTIËLE FOTOGRAFIE

Voor werk in opdracht moet Louwes vaak één enkele foto leveren, wat voor haar incompleet voelt. “Ik geloof niet in één waarheid, in het ultieme beeld. Ik hou van twijfel, het onnadrukkelijke, altijd ook de andere kant laten zien.”

Maar ze zegt ook: “De levens die ik fotografeer hoef ik niet te begrijpen.” Louwes is geen documentairefotograaf die mensen bestudeert door hun leefomgeving vast te leggen en de rekvisieten van hun bestaan te analyseren. Juist niet. “Toen ik mijn buurjongen portretteerde dacht ik op een gegeven moment: moet ik niet ook nog bij hem thuis fotograferen? Maar nee, dan komt de sociale context erbij, hoe hij alleen woont met zijn moeder.”

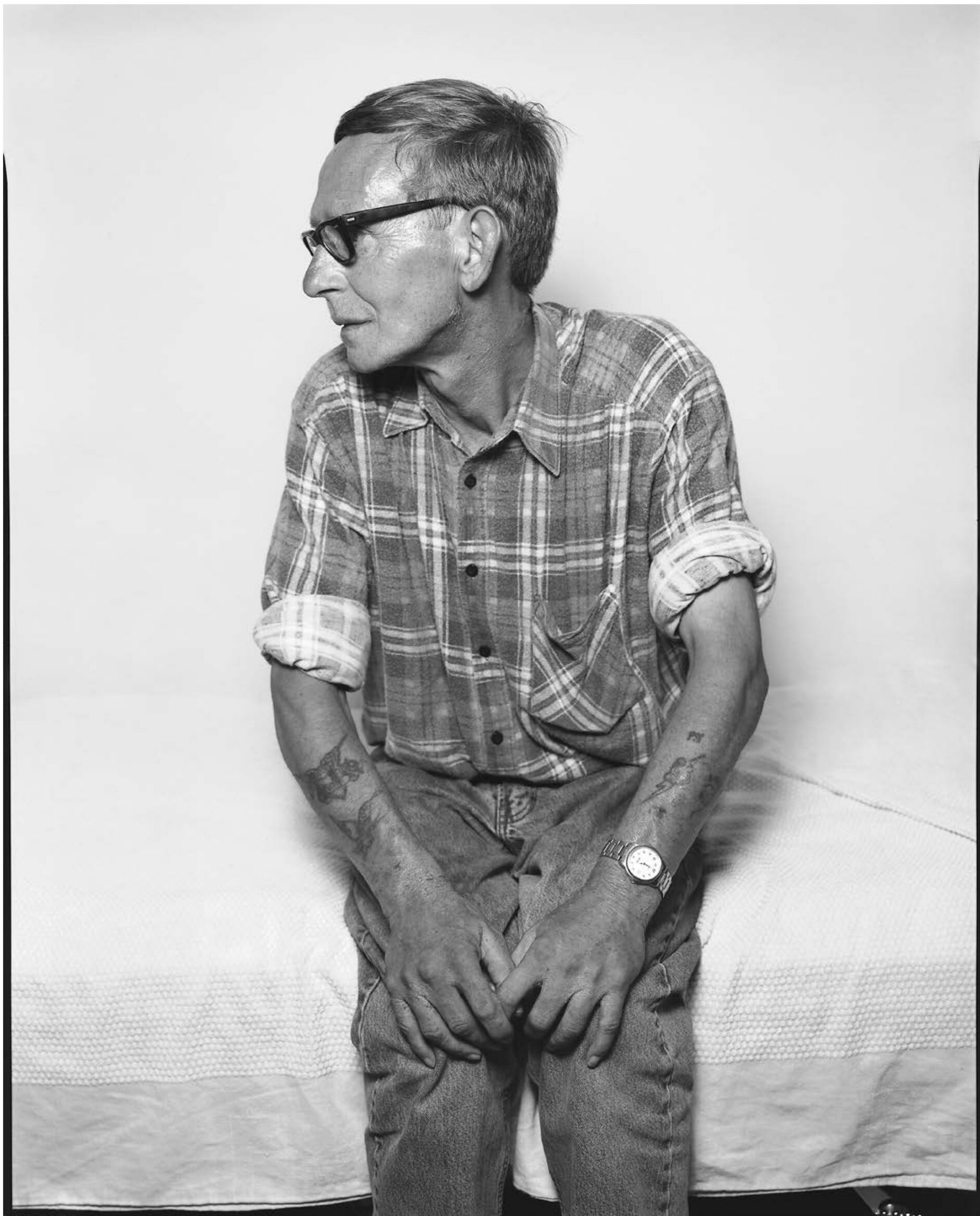
“Mijn fotografie gaat niet over de personen die ik fotografeer. En het zijn ook geen archetypes.” Wat Louwes doet, noemt zij

‘existentiële fotografie’. Ze bekijkt niet de mens maar het leven zelf, als een bioloog die net een interessante nieuwe soort heeft ontdekt. “En mannen zijn daarbij de makkelijkste boetseermodellen. Omdat zij zich uniformer kleden, denk ik. In de theaterfotografie die ik veel doe, kies ik ook vaak voor een hemdje, iets non-descript.” De boeren en arbeiders die Louwes in Zundert voor de lens van haar Deardoff 8x10 inch-camera zette, zijn ook meer vorm dan vent. Maar dat komt ook doordat de fotograaf verder is gegaan dan rechttoerechtaan registratie. Ze wilde meer vastleggen dan de mens en een houding waaruit een bepaalde emotie spreekt. “Met een nog nat negatief ben ik door die halfdonkere schuur gaan lopen om te kijken wat er gebeurt als je er het licht mee opvangt. Dat is telkens anders en er gebeuren rare dingen, soms too much.”

Terwijl het beeld onder haar handen in beweging was, legde ze de verschillende stadia vast met haar iPhone. Die beelden zijn het eindresultaat. “Het ziet er analoog uit”, constateert Louwes. “Maar je weet niet precies waar je naar kijkt. Ik weet eerlijk gezegd zelf ook nog niet wat ik heb gemaakt. Het ene beeld draagt het andere in zich. Maar hoeveel kan een foto dragen?” □

“ Ik ben geen fotograaf die met een thema werkt, maar ik trek altijd naar mensen die alleen zijn.

© Annaleen Louwes

Annaleen Louwes (1959) studeerde aan de Gerrit Rietveldacademie, waar ze later zelf ook docent was, net als aan de KABK in Den Haag. Ondertussen deed ze opdrachtwerk in de culturele sector, voornamelijk voor theatergezelschappen als Toneelgroep Oostpool en Toneelgroep Amsterdam. Ook werkte ze voor bladen en maakte ze schrijversportretten voor uitgeverijen. Haar autonome werk is opgenomen in de collecties van onder andere Foam, Musée Européenne de la Photographie in Parijs, Stedelijk Museum Amsterdam, Frans Hals Museum en het Maria Austria Instituut. Vorig jaar presenteerde ze in boek- en tentoonstellingsvorm het project *Es gibt keine sahne es gibt krieg*, over haar van oorsprong Duitse moeder. Dit jaar was bij Fotodok Schaamte Inzien te zien en doet ze mee aan BredaPhoto.

© Annaleen Louwes

© Awoiska van der Molen

De natuur als onze oorspronkelijke habitat

AWOISKA VAN DER MOLEN

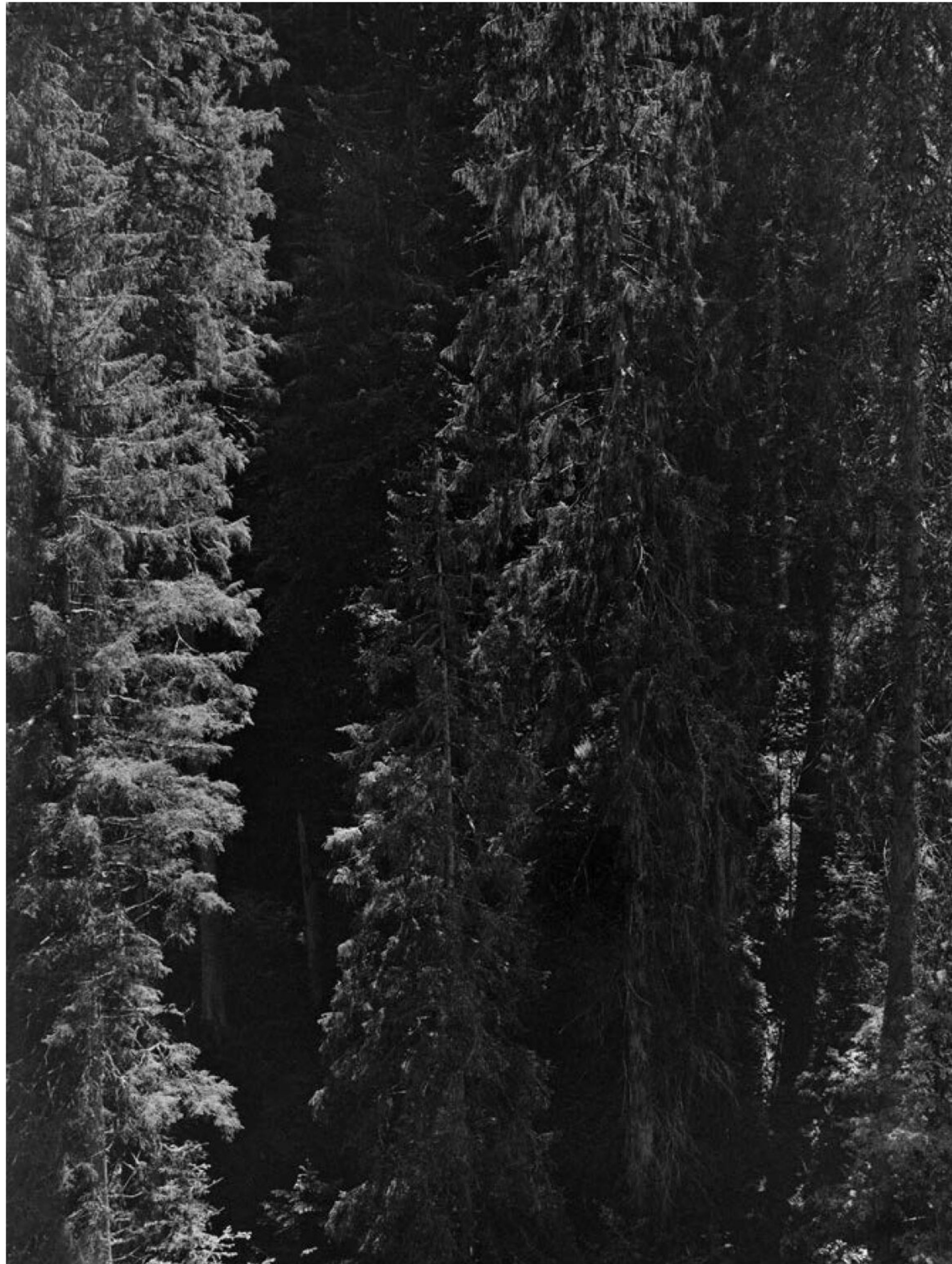
Op vakantie maken we met gemak een foto van een lieflijk uitzicht over een zonovergoten vallei, maar zo'n beeld geeft geen diep ervaren gevoel weer, slechts een herinnering. Awoiska van der Molen pakt het anders aan. Zij reist het liefst alleen naar verafgelegen gebieden en wandelt net zo lang tot ze zicht krijgt op een natuur die onherbergzaam aanvoelt, waarin de ruigheid naar voren treedt en schoonheid plaatsmaakt voor een gevoel van het sublieme. De foto's voor haar serie *The Living Mountain* maakt ze met haar analoge middenformaatcamera in zwart-wit, om de existentiële ervaring van de natuur zo dicht mogelijk te benaderen en elke zweem van lieflijkheid te vermijden. Haar doel is de ervaring van zowel het fysieke als het mentale zijn in de natuur te verbeelden: een ervaring die ons verbindt met de aarde als onze oorspronkelijke habitat. "Ik fotografeer pas wanneer mijn onderbewustzijn die 'oorsprong' in de natuur ervaart."

TON HENDRIKS

© Awoiska van der Molen

Het werk van Awoiska van der Molen laat zich niet omschrijven als 'landschapsfotografie'. Dit label veronderstelt een benadering van de natuur die de bevallige schoonheid nastreeft, terwijl zij vooral zoekt naar de persoonlijke ervaring van de natuur. Het concept 'landschap' heeft een historische connotatie van ontsnapping aan de stedelijke hectiek en visuele toe-eigening van de pastorale schoonheid. Landschap als genre kon pas ontstaan met de opkomst van de steden en de burgerij. Bij de stadsmens die vervreemd raakte van de natuur, ontstond de behoefte om het landschap als een plaats van rust en verlangen te zien. Deze valkuil die kleeft aan het genre landschap vermijdt Van der Molen door dichtbij de natuurlijke motieven te staan en die zo frontaal, onspectaculair, in vaak donkere toonaarden, en vooral confronterend vast te leggen. "Ik trek naar afgelegen gebieden waar een zekere wildernis te ervaren is. Dat is dus buiten Nederland. Noord- of Zuid-Europa, of kleine eilanden, als ik maar in zekere zin kan dwalen zonder te verdwalen. Er ontstaat hierbij vanzelf een meditatieve staat. Solitair reizen helpt hierbij. Mijn productie is laag. Soms maak ik maar één foto op een dag. Ik kijk alleen door mijn camera wanneer de situatie echt datgene openbaart wat niet primair zichtbaar, maar wel sterk voelbaar is. Wat ik fotografeer is uiteindelijk een psychologisch en dus ongrijpbaar gebied."

GLIMLACHEND LANDSCHAP

Een visueel gemakkelijk landschap dat je als het ware toelacht, is niet aan de fotografe besteed. In tegendeel, zij zoekt naar het onherbergzame en tevens ondefinieerbare gevoel dat de mens met de natuur verbindt. "Toen ik begon met het fotograferen in de natuur stond ik ergens op een heuvel of een berg, wat je een Kodak-point zou kunnen noemen: een geschikt punt om te fotograferen en dan had je inderdaad een mooi uitzicht. Als ik ergens in the middle of nowhere in het zuiden van Europa was, raakte ik elke keer overweldigd door wat ik zag. Maar het bleek achteraf statisch en dat is doodsaai. Daar moest ik eerst achter komen. Na het ontwikkelen van mijn films, zag ik niet wat ik daar ervoer. Toen ik mijn contactafdrukken vol clichématige, weidse landschappen zag, begreep ik dat ik me had laten verleiden door de uiterlijke schoonheid van het landschap. Dus op een gegeven

moment wist ik: ik moet gewoon meer die bosschages in en met de camera en met mezelf dicht bij de natuur komen. De beelden die ik uiteindelijk selecteer, zijn nooit helemaal makkelijk. Er kantelt altijd iets. En daarin zit misschien wel het sublieme. Wanneer iets makkelijk visueel in je schoot wordt geworpen, is het net als een portret van iemand met een glimlach: dat verveelt ook snel. Een glimlachend landschap is ook niet interessant."

LANGZAME ANALOGE FOTOGRAFIE

Ondanks het gemak en de snelheid van digitale fotografie, houdt Van der Molen graag vast aan de inmiddels twee eeuwen oude traditie van de analoge fotografie, een traditie die steeds vaker weer terugkomt bij vele serieuze fotografen. Juist het langzame, meditatieve proces noopt haar tot goed kijken en rustig overwegen wanneer ze een foto neemt. "Met het analoog fotograferen blijf ik in dat mentale niemandsland. Als ik digitaal zou fotograferen, dan zou ik toch meteen op dat moment het resultaat bekijken en dus beoordelen. Daar wil ik op dat moment niet mee bezig zijn. Ook niet een paar uur later als ik de beelden zou downloaden op een laptop. Die weken verblijven in de natuur gaan om het daar zijn en niet om wat een foto moet worden. Dat komt pas later. De afzondering en trage werkwijze zetten zich voort in de doka. Werkprints drukken, uitvinden wat het negatief kan geven met de vergroter. Ik fotografeer zwart-wit, omdat dit correspondeert met het ingetogen karakter van de wereld die ik fotografeer. Ik studeerde fotografie in de tijd dat de digitale fotografie opkwam, maar ik wilde hierin niet mee. Ik bleef werken in de doka. Op deze manier kon ik controle en overzicht blijven houden in de chaos van daarbuiten. Ik vind nog steeds een afdruk op bariet simpelweg intenser. Het heeft een ziel die ik mis in digitale opnames en prints."

OORSPRONG VAN ONS BESTAAN

Het werk van Awoiska van der Molen is geen reis met weidse uitzichten, maar de ervaring van het zijn in de natuur, iets waar de westerse mens, en zeker de Nederlander, te weinig van heeft. Het is de weergave van een fysieke, mentale en vooral spirituele ervaring van de natuur. "Onze samenleving heeft zich in de laatste decennia enorm ontwikkeld. Ons lichamelijk systeem heeft zich echter niet aangepast om deze aanslag

op de psyche en onze zintuigen altijd bij te kunnen benen. Ik geloof dat ons lichamelijk onderbewustzijn, de diepste intuïtie, de oorsprong van ons bestaan herkent wanneer wij een langere tijd – solitair – in de natuur verblijven. Daar waar wij duizenden jaren zonder moderne hulpmiddelen hebben geleefd. Ik beweeg langzaam door het landschap, door afgelegen gebieden, en pak pas mijn camera als ik datgene voel en ervaar wat niet goed uit te leggen is. Het is niets spiritueels, maar ik denk dat het de diepste, onbewuste 'oer'-intuïtie is die iets herkent – in kalmte, in harmonie."

ENGAGEMENT EN TROOST

Het thema van BredaPhoto, waar haar werk te zien is, heeft als thema troost en veerkracht in moeilijke tijden. Is dat een thema waar Awoiska vanuit is gegaan bij haar werk? "Het begrip troost is niet wat ik op mijn werk zou plakken, maar het is wel precies wat er gebeurde tijdens mijn reizen. Tijdens al mijn reizen voelde ik een troostende emotie, waardoor ik begreep waarom ik in dat landschap, in die natuur, wilde zijn en fotograferen. Een keer zag ik een heuvel liggen die eruitzag als een heel groot slapend dier. Het klinkt als een fragment uit een sprookje, maar het was heel troostend hoe dat grote ding daar lag te slapen. Ik vroeg me af waarom dat zo troostend voelt. Ik heb toch helemaal geen troost nodig? Maar mijn intuïtie zei me: hier hoor je. Het is een soort herkenning die een thuisgevoel geeft."

We leven in een tijd waarin de natuur niet alleen maar een onschuldig decor vormt van ons luxe bestaan, maar inmiddels een bedreiging is in de vorm van droogte, bosbranden en overstromingen. Hoe verhoudt zich het werk van Awoiska van der Molen tot de huidige destructieve natuurkrachten? "Mijn fotowerk is een stil engagement. Het is onherroepelijk een reactie op de wereld waarin wij leven. Bij de natuur ben ik teruggekeerd naar de plek waar wij horen, waaruit ons lichaam geëvolueerd is, onze oorspronkelijke habitat waarmee de mens grotendeels het contact heeft verloren. De schil van de aarde is tanende; die dieper gelegen grondstoffen die door de mens uitgezogen worden, moeten beschermd worden. Mijn werk in de natuur is niet activistisch. Maar onderliggend is het volkomen vanzelfsprekend dat wat en hoe ik fotografeer een wereld toont die we moeten beschermen." □

© Awoiska van der Molen

© Awoiska van der Molen

Awoiska van der Molen studeerde achtereenvolgens Architectuur & Vormgeving, en Fotografie aan de Minerva Kunstacademie in Groningen en aan het Hunter College, City University of New York. In 2003 rondde ze haar master in fotografie af aan de St. Joost Academie in Breda. Awoiska van der Molen is gevestigd in Nederland. Zij staat bekend om haar monochrome analoge landschapsfoto's. Haar werk komt voort uit een interesse in de ongreepbare, psychologische eigenschappen van haar onderwerpen. Van der Molens laatste boek, *The Humanness of Our Lonely Selves*, stond in 2024 op de shortlist voor de prijs voor Fotoboek van het Jaar van de Paris Photo-Aperture Prize. In 2019 stond haar werk op de shortlist voor de Prix Pictet Award en in 2017 voor de Deutsche Börse Photography Prize. Ze ontving in 2017 de Larry Sultan Photography Award en won in 2014 de Hariban Benrido Award. Tot 4 oktober 2026 heeft zij een solo-expositie 'De Muziekwerken', Dat Bolwerck, Zutphen.

www.awoiska.nl, [@awoiska_vandermolen](https://www.instagram.com/awoiska_vandermolen)

“ Ik fotografeer pas wanneer
mijn onderbewustzijn die
‘oorsprong’ in de natuur ervaart.

© Awoiska van der Molen

© Awoiska van der Molen

© Awoiska van der Molen

Polly Samson in Leica Gallery

Leica Gallery Amsterdam presenteert met trots het werk van Polly Samson van 25 september tot 15 november 2026.

Samson, die wereldwijd bekendstaat als romanschrijfster en als vaste tekstschrijfster en creatieve partner van David Gilmour (Pink Floyd), toont een zorgvuldig samengestelde selectie van fotografische werken in de Leica Gallery. De tentoonstelling combineert privéfoto's met een verbazingwekkend intieme fotokroniek van Polly Samson over de opnamesessies, repetities en live optredens voor het door critici geprezen vijfde soloalbum van haar echtgenoot David Gilmour, 'Luck and Strange'.

Polly Samson werd in 1962 in Londen geboren. Haar vader, Lance Samson, kwam oorspronkelijk uit Hamburg, maar kwam in 1938 via het Kindertransport naar Londen. Haar moeder, Esther Cheo Ying, is de auteur van *Black Country to Red China*, een memoires waarin het verhaal zich afspeelt in Shanghai, bij Dr. Barnardo's en vervolgens weer in China, waar ze majoor werd in het leger van Mao. In de jaren zeventig verhuisde het gezin eerst naar Cornwall en daarna naar Devon. Als

eenzaam kind begon Polly al op jonge leeftijd met het schrijven en illustreren van verhalen en gedichten. Polly Samson en David Gilmour trouwden in 1994. □

LEICA GALLERY AMSTERDAM

Museum Quarter

Van Baerlestraat 74,

1071 BA, Amsterdam

www.leicastreamsterdam.nl/gallery

info@leicagalleryamsterdam.nl

© Polly Samson

De zuurgraad van fotografisch succes

JAN DIRK VAN DER BURG

Vandaag behandelen we in de snelcursus naar fotografisch succes de zuurgraad die daar onvermijdelijk mee gepaard gaat. Iedereen krijgt daar vroeg of laat mee te maken want de weg naar glorie is natuurlijk geen rechte lijn en je hebt tijden dat je vaak kan inklokken bij de beroemde cursus 'omgaan met teleurstellingen'. Als documentair fotograaf had ik het al toen ik net begon. De rouw die ik kon hebben over reportage-foto's die ik wel had gezien maar nooit had kunnen fotograferen omdat ik te sloom, te onkundig of te laf was. (vaak een combinatie van deze drie factoren) Ik kon daar zó zuur van worden, totdat ik inzag dat niemand ooit had gezien wat ik had gemist. Als je niet zegt dat het in wezen bijvangst is van wat het had kunnen zijn, dan is er ook niemand die ernaar vraagt. Bovendien komt het geluk ook echt wel een keer je lens ingevlogen als je het uithoudingsvermogen hebt om door de verzuring heen te klikken. Dan komt de volgende uitdaging: het op peil houden van de pH-waarde, als je werk de wereld in gaat. Het insturen voor de open calls, wedstrijden, festivals of mails op de bonnefooi en daarop, de bijbehorende afwijzing. Waar ik altijd een half pakje Rennie bij moet slikken is de structuur van die open calls van festivals en fotografieplatforms die internationale roem beloven, maar ook ruiken naar een gewiekt verdienmodel omdat iedereen die instuurt eerst een fee moet aftikken met zijn creditcard. De allerergste is LensCulture. Eens in de zoveel tijd stink ik er altijd weer in en kom ik er altijd uit als een gezinspot van Oos Kesbeke. Hans Aarsman had ooit een methode om een verzameling aan te leggen van teleurstellingen. Dan kon die na een afwijzing altijd denken: 'joepie, weer een voor de verzameling.' Het allerergste is dat open calls blijkbaar niet meer de moeite nemen om een (standaard) afwijzing te sturen. Ik rekende altijd op die 'vanwege de enorme hoeveelheid hoogwaardige inzendingen, blablabla -mail.' Maar dit jaar kreeg ik te maken met de nieuwste sadistische trend in Fotoland: het niet informeren van de inzenders. Dus dan krijg je toch eerst hoop, want hee, nog geen afwijzing gehad en de wedstrijd of het festival komt er al rap aan. Dan zélf gaan informeren en na drie mails toch die standaard afwijzing krijgen. Het

ergste in deze categorie was een open call van PHotoEspaña die samen met de Nederlandse ambassade iets op het vuur hadden staan voor 'midcareer' fotografen. Een soort miniconferentie, je zou ook geld krijgen voor de reis en gesprekken hebben met curatoren van musea uit Zwitserland, Parijs en Italië. De subtekst van deze open call was dus: KATSJING! En hallo, dit meneertje fotopeertje is 48 en dik twintig jaar aan het knallen, hoe fucking midcareer wil je het hebben? Maar de weken gingen voorbij en geen witte rook uit Madrid. Ik maar mailen en toen kwam het: ze hadden al weken geleden de geselecteerde fotografen op de website van PHotoEspaña gezet en iedereen die zin had in een half uur scrollen had dat kunnen lezen. Ik kreeg nu wel een handige link waar ik de namen van mijn Nederlandse midcareer-collega's kon lezen die wel waren geselecteerd. Slecht voor mijn pH-waarde. Maar al deze onuitstaanbare constructies ten spijt, na 10 of 20 afwijzingen komt er altijd wel een keer een moment waarop het wél in het pulletje valt. Wat ook helpt is om een totaal verzuurd referentiekader aan de horizon te hebben, een angstbeeld waarvan je kan zeggen: als ik maar nooit zó

in de wedstrijd ga zitten. Voor mij is dat het klaagtandem Michel Szulc Krzyzanowski en Herman van den Boom, die hartstochtelijk piepen en pruttelen op Facebook. Zij schrijven daar met het schuim op de bek woedende longreads over, even parafraserend, hoe kut het NL Fotomuseum is, hoe nog kutter het Mondriaanfonds is en hoe megakut het gehele amateuristische, navelstaarderige, geldverspillende Nederlandse kunstlandschap is. Dit hoekje wordt in de fotografiewereld ook wel de prostaatclub genoemd, een gezelschap van mannelijke fotografen die in de blessuretijd van het fotoleven zo verbitterd zijn geraakt door alles wat niét is gelukt in hun carrière, dat ze in het laatste hoofdstuk alleen maar stoom af kunnen blazen. De hopeloze missie tegen het miskende gevoel. Had maar tijdig je Rennie genomen en vastgehouden aan de waardering die er wel was, denk ik dan. Want met fotografie is het net als met mijn andere hobby, boksen. Een activiteit waar ik wel zeker weet dat het nooit iets gaat worden, maar als ik al progressie boek, dan is het op de momenten dat ik door de verzuring heen weet te bijten. □

© Jan Dirk van der Burg

Stem voor de natuur

In een tijd waarin beelden elkaar razendsnel opvolgen, kiest kunstenaar Rein Kooyman bewust voor vertraging. Tijd, aandacht en respect voor de natuur vormen de basis van zijn werk. Zijn installaties verdwijnen uiteindelijk weer, maar laten een blijvende vraag achter. Hoe kijk je naar een landschap zonder het je toe te eigenen?

DIANA BOKJE

In de rivier Vénéon in de Franse Alpen ligt een rots. Al eeuwenlang. Voor kunstenaar Rein Kooyman is die rots veel meer dan een stuk steen. Hij vormt een anker. De constante aanwezigheid van die rots geeft hem houvast in een veranderende wereld. Tien jaar lang zet hij zijn tentje aan de oever en kijkt hoe het water langs de rots stroomt zonder de rots zichtbaar te veranderen. Uit heimwee naar het ruige berglandschap nam hij een steentje mee naar huis. Eerst nam hij één steen, daarna tientallen, honderden. Uiteindelijk duizenden. Pas toen ontstond het idee om de stenen op te hangen. Eén voor één knoopte hij een touwtje om de stenen. Drie maanden lang. Uiteindelijk vormt hij een installatie waarbij de stenen als een grote bol een geheel vormen. Na de tentoonstelling knipt hij de touwtjes weer los en brengt de stenen terug naar waar ze vandaan kwamen. Honderden kilo's stenen reisden zo heen en weer van Frankrijk naar Nederland. Kooyman maakt geen kunst vóór de natuur, maar mét de natuur. Dat dwingt ook de fotograaf tot een andere blik. Niet alles hoeft een object te zijn dat je bezit of tentoonstelt. Voor hem begint de betekenis juist bij aandacht. "Mijn vrienden snappen niet dat ik er zoveel tijd aan besteed en het vervolgens weer vernietig. Voor mij gaat het om respect voor het materiaal. Het is niet van mij om die stenen te houden. Ik kan er twintig jaar of een maand over doen om ze terug te brengen, als ze maar teruggaan. De archiefkast in mijn studio staat vol met allerlei soorten materialen. Veel stenen die

nog terug moeten, maar ook dennenappels. Soms heb ik het gevoel dat die stenen staan te popelen om weer terug te gaan naar het gebied waar ze horen te zijn."

GELEEND VAN DE NATUUR

Opvallend is dat Kooyman zichzelf nooit boven de natuur plaatst. Zijn installaties lijken monumentaal, maar verdwijnen uiteindelijk weer. Juist die vergankelijkheid maakt zijn werk urgent. In een tijd waarin alles draait om bezit, snelheid en zichtbaarheid, kiest hij voor aandacht, tijd en loslaten. In zijn werk laat hij zien dat je ook iets kunt maken voor de omgeving. De ziel van de omgeving zichtbaar maken. Helemaal verdwijnt het kunstwerk niet. "Ik kom uit de fotografische hoek. Het zit dus in de aard van het beestje om de installatie te documenteren. Tegelijkertijd doe ik hier andere mensen een plezier mee." Hij print de foto's op handgeschept Japans papier. Door de structuren is niet direct te zien dat het een fotografische print is. De ingelijste objecten vinden gretig aftrek op kunstbeurzen. Het klinkt tegenstrijdig: het tijdelijke karakter dat in print zijn weg vindt in de commerciële wereld van de kunst. Het eeuwige dilemma van de kunstenaar. Soms gaat het Kooyman echter te ver. "Op grote beurzen, zoals in de Saatchi Gallery in Londen, komen veel verzamelaars. Daar zijn naast de prints ook originele kunstwerken te zien. Regelmatig krijg ik de vraag of men de installatie kan kopen. Ze bieden daar zeer hoge bedragen

voor. Voor mij voelt dat respectloos. Voor mij als kunstenaar, maar vooral niet voor het gedachtegoed. Hoe kun je je iets toe-eigenen dat slechts tijdelijk geleend is van de natuur?"

ALS DE STAD WEER ADEMHAALT

Op dit moment richt Kooyman zijn blik op de publieke ruimte. Stichting Indebt, een creatieve broedplaats, kreeg de kans in een prachtig monumentaal pand aan de Govert Flinkstraat midden in de Pijp in Amsterdam werkplekken te faciliteren voor jonge en oude kunstenaars. Bij het pand hoort een binnenplaats met vijf grote bomen, maar deze is volledig verhard. De natuurmensen in Kooyman kwam in opstand. De subsidiepot was leeg en hij besloot al zijn spaargeld in de tuin te steken. De tuin beleeft nu zijn eerste zomer. De stoeptegels transformeerden tot kronkelige muren. "Die mannelijke vierkante stoeptegels vond ik heel hard. De zachte, ronde vorm voegt vrouwelijke energie toe waardoor er balans ontstaat. Er was geen concept, het was een intuïtief proces. Ik ben hier een jaar lang dag en nacht mee bezig geweest. Ik wilde laten zien dat natuur en stad in balans kunnen zijn." Met het project geeft Kooyman een stukje stad terug aan de natuur. "Op een plek waar projectontwikkelaars tienduizend euro per vierkante meter betalen, wonen nu pissebedden gratis onder de stoeptegels. Dat geeft me een goed gevoel. Ik zie de eerste vogels langskomen, hoorde een bosuil en zag een ekster broeden." Elke eerste maandag is de tuin open voor publiek. Een oase voor rust, stilte en voor een goed gesprek, om te mediteren of creativiteit op te doen. Ook de gemeente zag wat er gebeurde. Samen met het Mondriaanfonds en AFK-fonds ontving de stichting alsnog subsidie. Ondertussen houdt Kooyman een oogje in het zeil. "Ik waak ervoor dat de mensen niet op de planten gaan zitten. Die hebben geen stem om te zeggen: Au, je zit op mijn voet. Zo breng ik ze stukje voor beetje respect voor de natuur bij."

POSITIEF ACTIVISME

Kooyman beschouwt zichzelf als activist. Niet op een drammerige manier die anderen voorschrijft hoe ze moeten leven. Zijn

activisme zit niet alleen in zijn kunst, maar ook in kleine dagelijkse keuzes. Zoals elke ruimte die hij binnengaat iets mooier achterlaten. Al is het maar door een stukje plastic op te rapen. Door zijn blik naast de kunstbubbel ook te richten op de publieke

ruimte, ontstaan er nieuwe ontmoetingen. “Het is belangrijk om in gesprek te gaan en altijd open te staan voor een andere mening. Respect hebben voor de ander en tijd nemen om mensen te begrijpen. Niet vanuit een dogmatische gedachte. Niet links

of rechts, maar op een neutrale manier het gesprek aangaan, ook als je een sterke mening over iets hebt.” Door deze ontmoetingen plant hij een zaadje van positief activisme, vanuit de gedachte de wereld iets mooier te maken. □

© Eva Roefs

Terug naar Loosbroek

EVA ROEFS

Loosbroek telt ruim duizend inwoners en heeft alles wat je van een klein Brabants dorp verwacht: rust, ruimte en een actief verenigingsleven. Maar wie er alleen het traditionele Brabantse dorpsleven in ziet, kijkt niet goed genoeg. Fotograaf Eva Roefs, die er opgroeide en als dertienjarige haar eerste foto's maakte, ziet een plek tussen stad en platteland, traditie en moderniteit. Twintig jaar later keerde ze terug naar haar geboortegrond en richtte ze haar camera op de jongeren die er nu opgroeien. Hun leefwereld verweeft ze met haar eigen herinneringen. Voor BredaPhoto maakte ze het eerste deel van haar serie *Brabant*.

NAOMI HEIDINGA

Ze zit midden tussen allerlei deadlines, voor BredaPhoto én voor andere opdrachten. Het is begin augustus; eerder deze zomer was ze voor werk in New York, met aansluitend vijf dagen vakantie. “Daarmee heb ik genoeg energie opgedaan, ik kan er weer tegenaan,” zegt ze lachend. Van New York naar Loosbroek is een grote stap. Het is het dorp waar ze geboren en getogen is en waar haar familie al decennia lang woont. “Het is een klein dorp, rustig en sereen,” begint ze haar beschrijving. “Het is aan alle kanten omringd door polders, je moet door het landschap om er te komen.” Ons kent ons geldt er nog altijd. Als je elkaar tegenkomt, groet je elkaar. “In Amsterdam is het ongewoon om mensen op straat te groeten, daar is het ongewoon om elkaar níét te groeten!”

INSIDER EN OUTSIDER

Roefs kijkt met liefde terug op de plek waar ze opgroeide. Helemaal weggeweest is ze er nooit. Haar familie woont er nog en ze print haar foto's in Loosbroek, waardoor ze regelmatig terugkeert. Toch was het anders om er twintig jaar later bewust met haar camera rond te lopen. “Dat voelde als een voorrecht. Ik kan nu echt de rust en ruimte ervaren die ik tijdens het opgroeien had.” Daarbij bevindt ze zich in een bijzondere positie: ze hoort bij Loosbroek, maar kan er inmiddels ook met enige afstand naar kijken. Mensen kennen haar en groeten haar, terwijl ze tegelijkertijd de blik van een buitenstaander kan aannemen. Die positie, ergens tussen insider en outsider, maakt het mogelijk opnieuw te kijken naar een omgeving die haar zo vertrouwd is.

VOOR LOOSBROEK

Het idee om haar geboortedorp te fotograferen speelde al langer. Zo wilde ze graag haar nichtje en neefje vastleggen, die in Loosbroek en omgeving wonen. Toen BredaPhoto haar vroeg een serie te maken, besloot ze te onderzoeken of daar een groter verhaal in zat. Uiteindelijk fotografeerde ze negen jongeren. Niet alleen uit Loosbroek, maar ook van elders uit de provincie. Die koos ze vooral intuïtief. “Ik heb niet bewust hokjes aangekruist: dit type mis ik nog.” Een van hen is Frank, een creatieve jongen

met lang haar. Hij woont op de boerderij van zijn ouders, oefent met zijn band op zolder en maakt zijn eigen kleding. Op het Instagramaccount van een van zijn vrienden staat: ‘Ik doe het voor Loosbroek.’ Roefs: “Ik vond het zo mooi, dat ik het bijna had gebruikt als titel voor het project. Maar ik vond het toch wat te groot.” De lokroep van de grote stad lijkt aan hem niet besteed; hij voelt zich thuis waar hij is.

In Franks creativiteit herkent ze iets van zichzelf als jongere. Ook zij had niet het gevoel dat ze uit Loosbroek moest vluchten. “Ik had het er goed naar mijn zin en had de ruimte om mezelf te zijn.” Dat betekent niet dat ze zich nergens aan hoefde te ontfestelen. Roefs komt uit een boerenfamilie, maar groeide op in een gezin dat niet helemaal in het geijkte plaatje paste: haar vader was fotograaf, haar moeder balletlerares. Van haar vader kreeg Roefs als dertienjarige haar eerste camera en voor Brabant fotografeert ze met zijn Mamiya RZ. Die camera neemt ze overal mee naartoe, van New York tot Parijs, maar in Loosbroek krijgt het gebruik ervan een extra betekenis.

TWINTIG PROCENT TOEVAL

Voor de portretten sprak Roefs met de jongeren af op plekken die ze vooraf uitzocht, bijvoorbeeld op de boerderij van haar oom. Haar fotografie beweegt zich daarbij tussen documentaire en inscenering. De mensen en locaties zijn echt, maar Roefs bepaalt waar iemand wordt gefotografeerd en heeft vooraf meestal al een beeld in haar hoofd. “Tachtig procent staat vast, twintig procent laat ik aan het toeval over. Ik houd van controle.” Bij dit project kon ze opvallend goed voorspellen wat er op een locatie zou gebeuren. Dat heeft volgens haar alles te maken met haar vertrouwdheid met de omgeving. Ze kent het landschap, de mensen en de sfeer en kan daardoor sterk op haar intuïtie varen.

MIJN BRABANT

Met *Brabant* wil Roefs een ander beeld laten zien dan de bekende verhalen over carnaval, boerenprotesten en folklore. Brabant gaat ook over hoe het is om op te groeien in een klein dorp, over de sereniteit en onbevangenheid die ze daar ervaart en over de

schoonheid van de omgeving. De zwart-wit beelden dragen bij aan het gevoel van tijdloosheid. Is er voor de jongeren in Loosbroek veel veranderd? “Ik weet het niet. De ‘boze buitenwereld’ is nu voor elke jongere meer aanwezig, vanwege internet en social media.” Ze waakt ervoor er een antropologisch project van te maken. “Het gaat puur om mijn Brabant.”

ALLES OP ZIJN PLEK

Het project markeert voor Roefs een nieuwe fase in haar ontwikkeling als fotograaf. De eerste tien jaar nadat ze een camera kreeg, stonden vooral in het teken van leren, onder meer op de kunstacademie. In de tien jaar daarna werkte ze voor kranten, maakte autonoom werk, boeken en opdrachten, en leerde ze alle facetten van het vak kennen. Nu heeft ze het gevoel dat die verschillende ervaringen bij elkaar beginnen te komen. Ze weet steeds beter welke verhalen ze wil vertellen en vooral welke verhalen alleen zij kan vertellen. Dat merkt ze ook in haar opdrachten. Voor twee opdrachtgevers fotografeerde ze inmiddels in Loosbroek, waarbij ze zelf mensen castte en locaties zocht. Het landschap of de omgeving wordt steeds vaker het vertrekpunt en Roefs neemt meer regie over het uiteindelijke beeld. “Nu valt alles op zijn plek.” □

“ Ik kan nu echt de rust en ruimte
ervaren die ik tijdens het opgroeien had.

© Eva Roefs

© Eva Roefs

© Eva Roefs

Eva Roefs (33 jaar) maakt zowel vrij werk als werk in opdracht. In 2022 won ze de Zilveren Camera in de categorie Portret. Daarnaast publiceerde ze twee boeken: Studio Trompettersteeg en Monogram 10: Amsterdam.
www.evaroefs.com

Boodschapper tussen twee werelden

Ze fotografeert al zolang ze zich kan herinneren. Een van de foto's uit haar serie *Flügel wachsen auch im Dunkeln* (Vleugels groeien ook in het donker) maakte zij als vierjarig meisje van haar moeder. Dat beeld hoort voor Leoni von Ristok zonder meer in de serie thuis, net als de foto's van haar dochter Yarana. "Het is een verhaal over intergenerationeel trauma", legt Leoni uit. "En over de schoonheid die schuilt in pijn."

MARTIEN VERSTEEGH

De 42-jarige Duitse werkt als beeldredacteur en fotograaf voor de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Dat voelt als een logische plek na een studie biomedische wetenschappen, gevolgd door wetenschapscommunicatie. Ingewikkelde materie vertalen in beeld is wat ze graag doet. Om dat niet alleen maar binnen de wetenschap te kunnen doen, maar ook op zoek te gaan naar een eigen taal om haar gevoel mee uit te drukken, besluit ze naar de Fotoacademie te gaan. "Ik had het geluk dat de universiteit me daar ruimte voor bood, omdat het aansluit bij mijn werk." Pittig was het wel, maar vooral leerzaam. Ze is inmiddels afgestudeerd en heeft zichzelf net als fotograaf ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. In de fotografie kan ze haar passie kwijt. "Het is een vorm van zelfexpressie. Ik probeer dingen in beeld te vangen die moeilijk met woorden uit te leggen zijn."

PARADOXEN

De serie, waar ze mee afstudeerde, is er een vol paradoxen. Een verhaal met verschillende verhaallijnen. Toch passen de beelden verrassend goed bij elkaar. "Ik heb oude archieffoto's – zoals die foto die ik van mijn moeder maakte – gecombineerd met werk van de afgelopen jaren. Mijn voorouders komen uit Oekraïne, ik ben zelf opgegroeid in Berlijn en als 19-jarige naar Nederland gekomen. Ik wilde een serie maken over ontworteling. Over een thuis willen hebben, maar je ook niet willen binden. Dat is complex. Die twee dingen clashen met elkaar. Met zo'n idee ga ik dan op zoek naar beeld. Dat is voor mij geen rationeel gebeuren."

Het is een uitgebreide serie. Dat komt niet zozeer omdat Leoni het moeilijk vindt om een selectie te maken; het onderschrijft vooral de complexe materie. "Ervaringen uit je leven zorgen voor bepaalde patronen. Je leert overlevingsstrategieën aan, die later in je leven niet meer altijd ondersteunend zijn. Je merkt vaak dat dingen voortdurend terugkomen. Ook dingen waarvan je dacht dat je er allang klaar mee was. Dat wilde ik ook laten zien en daar had ik veel beeld voor nodig. Die herhaling moest voelbaar zijn."

VERTROUWEN EN HOOP

Omdat het over een familiegeschiedenis gaat, mocht Leoni's dochter Yara daar dus niet in ontbreken. "Ze heeft een grote invloed op mijn leven en op hoe ik me heb ontwikkeld." Veel van het beeld uit de serie is niet van tevoren bedacht. Bij de foto's van Yara ligt dat anders. Dat zijn geen spontaan geschoten foto's, maar vooropgezette portretsessies. Dat ze de foto's uiteindelijk in clusters aan de muur hing bij haar eindexamenexpositie en dat bij ieder cluster een vergelijkbaar portret van Yara kwam te hangen van eenzelfde shoot, had ze dan weer niet van tevoren bedacht. "Dat ontstaat terwijl ik ermee bezig ben. Op die foto's zie je een blik die voor mij symbool staat voor het van een afstand kunnen kijken naar je eigen verhaal. Je kan niet iets doorbreken waar je middenin zit. Je moet eerlijk naar jezelf kunnen kijken en daar is afstand voor nodig." Ze beschouwt als het ware het proces dat in de andere foto's zichtbaar wordt, maar voor haar op dat moment nog niet zichtbaar is. "Dat symboliseert voor mij die foto die ik van haar van

achteren maakte. Een rug heeft iets enorm kwetsbaars. Degene die je fotografeert ziet jou immers niet, maar jij ziet die persoon wel. Iemand moet je dus volledig vertrouwen. Daarom past dit perfect in de serie. Het gaat over dat wat je nog niet kan zien. Over het onbewuste. Daar heb je geen grip op. Naast vertrouwen gaat het ook over hoop. Het is een verhaal over de zoektocht naar vrijheid en losbreken van je verleden."

KRAANVOGEL

Naast de archiefbeelden en portretten van Yara zijn ook beelden uit de natuur te zien. Delen van planten en een zilverreiger, die Leoni vastlegde bij het Lauwersmeer. "Op deze foto doet die me denken aan een kraanvogel en die staan bekend als boodschappers tussen verschillende werelden. In dit geval voor de binnenwereld en de buitenwereld, het tastbare en je gevoelsleven. Die werelden horen bij elkaar, er is ook sprake van overlap. Maar ze zijn wel echt verschillend. De kraanvogel slaat de brug. Het beeld laat ook de schoonheid in het donker zien, de vleugels die ook dan groeien. Daarmee wil ik laten zien dat het mogelijk is dat er iets moois ontstaat als de omstandigheden moeilijk zijn. Niet alles wat je doet, is bovendien meteen zichtbaar. Soms zet je grote stappen vooruit, dan voelt het weer of je achteruitgaat. Soms heb je het gevoel dat alles voor niets is, maar dat is nooit zo. Je leert altijd iets. Ik geloof niet dat alles wat je overkomt je per definitie sterker maakt, maar dat kan wel als je je best daarvoor kan en wil doen. Dat is niet iedereen gegeven natuurlijk. Je hebt ook de goede mensen in je omgeving nodig. Als je dat geluk hebt, kunnen ervaringen je kracht geven, maar ze maken je ook kwetsbaar. Daar zit een paradox in."

CYANOTYPIE

De afdrukken maakt Leoni met de cyanotype techniek. "Misschien ken je dat van blauwe plantafdrukken. Maar je kunt die techniek breder inzetten." In haar werkkamer staat een grote kartonnen doos die van binnen met aluminiumfolie is bedekt. "Je bewerkt het papier met chemicaliën en daarna belicht je het. In dat opzicht is het vergelijkbaar met analoge fotografie. Je krijgt een andere relatie met je werk bij zo'n intensief handmatig proces. Aan de ene kant verbind je je er dieper mee, aan de andere kant vervreemdt het ook. Je hebt namelijk geen exacte controle over het eindresultaat. Dat is iedere keer toch net weer anders. En ook dat is voor mij weer zo'n mooie paradox." □

www.leonivonristok.com

© Leoni von Ristok

© Leoni von Ristok

© Leoni von Ristok

Fotoboek over dagelijks leven in Oekraïne

Wesley Verhoeve publiceert op 20 oktober zijn nieuwe fotoboek, het tweede deel in een serie. Hierin laat hij het alledaagse leven zien in het getroffen land, waar het leven -ondanks alles- ook doorgaat.

© Wesley Verhoeve

© Wesley Verhoeve

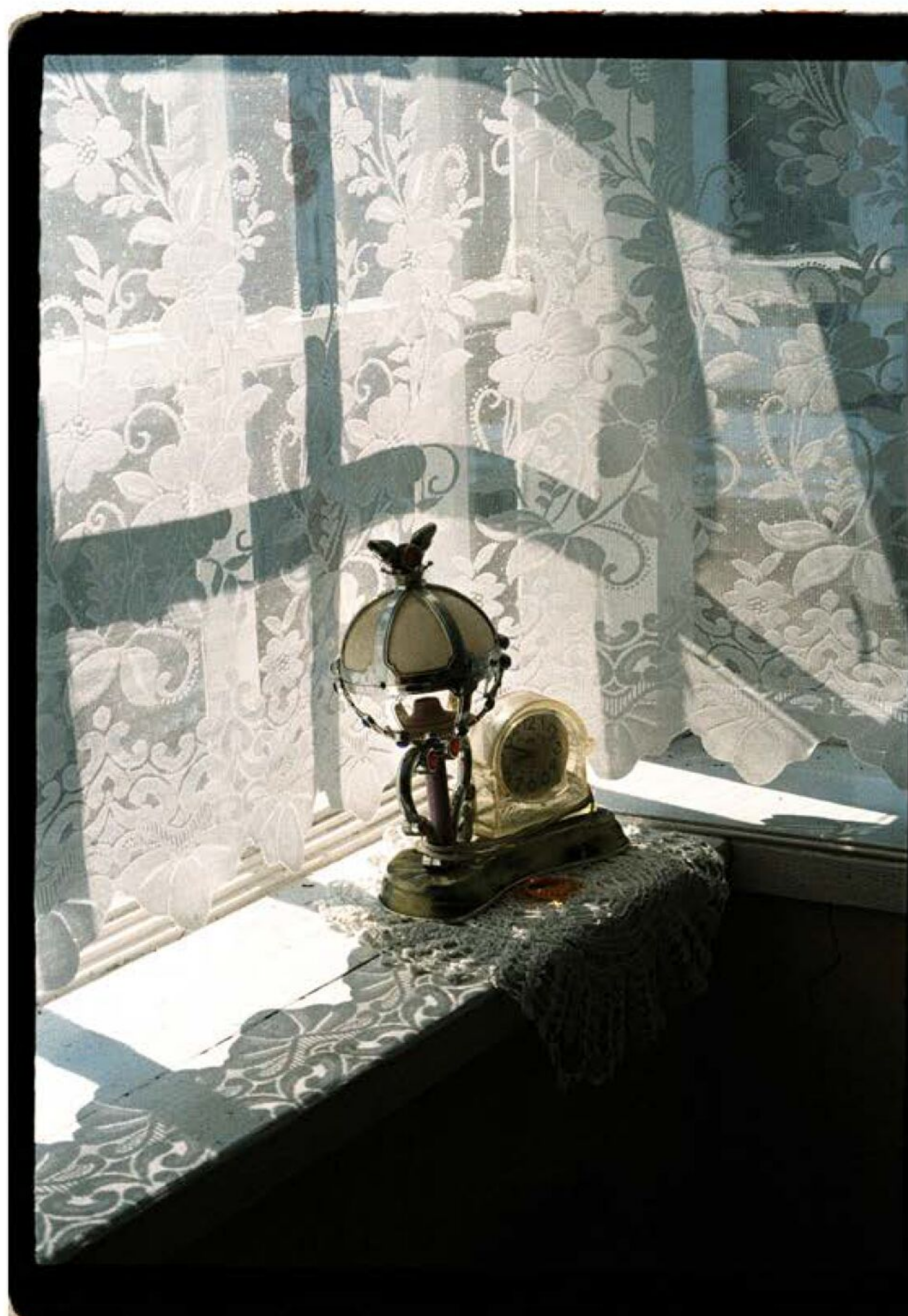

NOTICE Journal, Volume Two is het resultaat van een reis die Verhoeve in augustus 2025 maakte door Oekraïne, met zijn uit Kyiv afkomstige partner. Onderweg schoot hij beelden van zijn schoonfamilie: mensen die vasthouden aan het normale leven, in een land dat zich in een allesbehalve normale situatie bevindt. Het resulteerde in beelden waar de oorlog niet zichtbaar is, maar op de achtergrond sluimert: een tafel die gedekt wordt, een tuin die wordt bijgehouden, een spelend kind en een in de ochtend wakker wordende stad. Er wordt gekookt, geoogst, geruzied en gelachen. De oorlog is nooit ver weg, maar krijgt niet het laatste woord. Het overkoepelende thema van de NOTICE-serie is aandacht. Aandacht voor mensen, details en momenten, het opmerken van het alledaagse. In Volume Two krijgt dat een scherpe lading. Het is geen contemplatieve houding, maar een keuze. De familie ondergaat het gewone leven niet; ze pakt het met beide handen aan. In oorlogstijd is dat geen kleine daad. Vreugde is dan een vorm van verzet. □

NOTICE Journal, Volume Two verschijnt op 20 oktober 2026 bij New Style Publishing, in een oplage van 500, waarvan 25 special editions met een gelimiteerde editie print, gedrukt bij robstolk® amsterdam. Koop je een exemplaar in de voorverkoop (van 16 t/m 31 augustus) dan krijg je er een zine met meer beelden en verhalen bij cadeau. Online verkrijgbaar via wesley.co/shop.

© Wesley Verhoeve

Productfotografie als venster op de Surinaamse cultuur

“Ik maak werk waar mijn hart van lacht.” Die uitspraak vat misschien wel het beste samen wat Winny Sandvliet drijft als productfotograaf. Ze maakt zorgvuldig opgebouwde beelden, waarin krachtige kleuren en contrastrijk licht de hoofdrol spelen. Naast haar commerciële opdrachten maakt ze vrij werk waarin ze haar Surinaamse roots verkent en viert. Als autodidact ontwikkelde Sandvliet haar eigen visuele handschrift. Ze geniet van het volledige proces: van het bedenken van een concept tot het schaven aan de perfecte compositie. Het resultaat zijn foto's die niet alleen technisch sterk zijn, maar ook persoonlijk, kleurrijk en betekenisvol.

NAOMI HEIDINGA

Sandvliet dacht lange tijd dat ze niet creatief was. “Ik was belastingconsulent en heb fiscale economie gestudeerd. Ik heb tien jaar als fiscalist gewerkt.” In haar vrije tijd kwam ze veel in aanraking met creatievelingen. “Veel van mijn vrienden zijn creatief; ze zijn kunstenaar, fotograaf of muzikant. Ik hielp hen regelmatig met de make-up en het aankleden van sets. Volgens vrienden had ik er oog voor, en moest ik er iets mee doen.” Ze kocht een camera, maar raakte gestrest van al die knopjes. “Wat moet ik ermee, dacht ik.” Daarna ontdekte ze een vierweekse cursus talentlab van het Bijlmer Park Theater in samenwerking met FOAM, waar ze zich voor op gaf om de basis van de fotografie onder de knie te krijgen. Het ging niet alleen over techniek, maar ook over kleurgebruik en storytelling. “Daarna werd een vervolgcursus aangeboden, die ik ook heb gedaan.” Zo kwam ze erachter welk type

fotografie haar wel en niet past. “Straatfotografie? Ik stond op de Albert Cuyp en voelde me een creep,” lacht ze. Stillevensfotografieën, productfotografie, dat ligt haar wel.

CULTUUR DELEN

Voor de eindopdracht van het talentlab presenteerde ze drie foto's van producten van Surinaams-Nederlandse vrouwelijke ondernemers met een link naar de Surinaamse cultuur, zoals tekenpoppen in traditionele koto en angisa. “Ik kwam in contact met een vrouw uit Eindhoven die traditionele klederdracht voor tekenpoppen maakt. Ik zat er een hele dag; ze kookte voor me en vertelde over de betekenis van de kleding. Niet alleen de stofkeuze, ook elke vouw heeft een eigen betekenis.” Toen viel het kwartje. “Fotografie werd een middel om meer over mijn cultuur te leren en die te delen.” Haar afbeeldingen werden onder meer opgepikt door winkelcentrum de Amster-

damse Poort in de Bijlmer. “Ik kreeg de opdracht om producten te fotograferen die te koop zijn in het winkelcentrum, van voeding tot skincare voor mijn serie *Typisch Zuidoost*.” De foto's leverden veel reacties op. “In reacties gaven mensen onder meer aan dat ze voor het eerst producten uit hun eigen culturele leefwereld zagen verbeeld als in een reclamecampagne.” Ze maakt nog steeds beelden voor het winkelcentrum.

KLANTENGIDS

Het is een uitdaging om je weg te vinden in een vakgebied dat je vreemd is. Dat gold ook voor Sandvliet, want waar begin je? “Online vond ik weinig Nederlandstalige informatie, maar wel een cursus van een internationale productfotograaf. In honderdvijftig lessen liet ze alles zien: van advies over belichting en apparatuur voor productfotografie tot het geven van een pitch. Dat was heel verhelderend en gaf richting aan mijn eigen werkproces. Het hielp me ook bij het bepalen van mijn prijzen. In het begin vond ik dat lastig en werkte ik regelmatig voor te lage tarieven. Ook nee zeggen tegen opdrachten ging me niet makkelijk af. Inmiddels volg ik beter mijn gevoel. Opdrachten waar je vanaf het begin over twijfelt, kosten meestal vooral energie en leveren te weinig op.” Daarom stuurt ze klanten bij een aanvraag meteen een klantengids, waarin ze onder meer haar voorwaarden duidelijk toelicht. Zo weet iedereen waar hij aan toe is en ontstaat er minder discussie over prijs of werkwijze.

EXPOSITIE

Sinds eind 2023 werkt ze volledig als fotograaf. “Ik kon het werk als fiscalist en fotograaf niet langer combineren. Ik gunde het mezelf om het te proberen als fotograaf.” Tijd hebben voor vrij werk was een belangrijk onderdeel van deze keuze. “Ik heb een aantal series gemaakt waarin Surinaamse producten een belangrijke rol speelden. *Wi Sani e Tyari Tori* (Onze goederen vertellen verhalen) is een serie waarin ik objecten fotografeer die binnen de Afro-Surinaamse gemeenschap verbonden zijn aan bescherming, spiritualiteit en cultureel erfgoed. Door ze los te halen uit hun dagelijkse context en ze minimalistisch te fotografe-

© Wimpy Sandvliet

© Wimpy Sandvliet

ren, nodig ik de kijker uit om stil te staan bij de verhalen die ze met zich meedragen, zoals blauwsel, dat voor velen veel meer is dan alleen een middel om witte was witter te laten lijken.”

KROONJAREN

Ze werkt nu aan een serie over de viering van kroonjaren in Suriname. “Ieder kroonjaar heeft zijn eigen kleur.” In het najaar komt de serie uit. Ze werkt daarbij samen met een cultureel antropoloog. “*Verjari Dey* is voor mij een artistiek onderzoek waarin ik via stillevensfotografie een deep dive maak in de viercultuur van de Afro-Surinaamse gemeenschap. Door tradities, rituelen en symboliek in beeld te brengen hoop ik op een alternatieve manier bij te dragen aan het zichtbaar maken en vastleggen van cultureel erfgoed.”

BEHIND THE SCENES

De toekomst ziet ze met vertrouwen tegemoet, ook nu AI een steeds grotere rol speelt binnen de creatieve sector. “Natuurlijk merk ik dat bedrijven nieuwsgierig zijn naar de mogelijkheden van AI. In de eerste maanden van dit jaar zag ik een tijdelijke afname van opdrachten, maar inmiddels trekt dat weer aan. Bedrijven ontdekken dat consumenten juist veel waarde hechten aan authentieke beelden die door een fotograaf zijn gemaakt. Daarom zie je ook steeds vaker ‘behind the scenes’-video’s, waarin het creatieve proces zichtbaar wordt en mensen kunnen zien hoeveel aandacht en vakmanschap er in een shoot zit. Ook ik maak die af en toe, al behoort dat niet standaard tot mijn dienstverlening. Voor mijn eigen werk doe ik het steeds vaker. Hoewel ik mezelf niet graag op beeld zie,

merk ik dat mensen het juist leuk vinden om een kijkje achter de schermen te krijgen en te zien hoe mijn verhalen en foto’s tot stand komen. Uiteindelijk hoop ik dat mijn werk mensen nieuwsgierig maakt naar elkaar. Ik wil met mijn exposities en fotografie een plek creëren waar iedereen zich welkom voelt en waar verschillende culturen elkaar kunnen ontmoeten.” □

www.frameitrightstudio.com

DuPho.
Dutch Professional Photographers

Weefsel van een bloeiende buurt

ÇİĞDEM YÜKSEL

Lang voordat fotografie bestond, werden verhalen verteld met wandkleden. Eeuwenlang toonden deze monumentale kunstwerken koningen, veldslagen en religieuze en natuurlijke taferelen; voor de gewone man of vrouw was daarin zelden plaats. Fotografe en kunstenaar Çiğdem Yüksel draait dat perspectief om. In opdracht van BredaPhoto koos zij dit eeuwenoude medium om het sociale weefsel van de Bredase wijk Hoge Vucht zichtbaar te maken. In *De Bloeiende Tuin* staan vijf bewoners centraal die zich op bijzondere wijze inzetten voor hun buurt. Zij zijn vereeuwigd in vier wandtapijten, door Yüksel ontworpen en gemaakt.

NAOMI HEIDINGA

In haar atelier in de Watergraafsmeer is nauwelijks ruimte om te manoeuvreren. Midden in de ruimte staat een houten frame met een opgespannen doek. Langs de wand liggen rollen garen, in kleuren die haar werk kenmerken. Hier werkt Yüksel aan haar volgende kunstwerk, dat later dit jaar in Breda te zien zal zijn. Ze tuft haar wandtapijten zelf en maakt ook de ontwerpen. “Ik was al een tijdje op zoek naar een andere manier om mijn verhalen te vertellen. De tapijten die ik maak zijn nog altijd gebaseerd op fotografie, maar ik wilde meer. Sommige verhalen of gevoelens laten zich voor mijn gevoel nu eenmaal niet goed vertalen naar fotografie. Ik heb tekenen en schilderen geprobeerd, maar daar had ik geen geduld voor. Tijdens de coronacrisis zag ik een filmpje op Instagram over tuften. Het sprak me meteen aan. Ik ben me erin gaan verdiepen, heb een middag een cursus gevolgd en ben daarna zelf gaan experimenteren. Tuften is relatief laagdrempelig; je hoeft niet enorm getalenteerd te zijn om ermee te beginnen, al verfijn je je techniek natuurlijk steeds verder.”

WARMTE ERVAREN

De stap naar textiel zette ze geleidelijk. In *If Only You Knew*, haar project over de eerste generatie vrouwen uit Turkije die naar Nederland kwam, speelde textiel al een belangrijke rol. “Dit project gaat over vrouwen die hier hard hebben gewerkt en zo hebben bijgedragen aan de welvaart en ontwikkeling van Nederland. Toch zijn ze nauwelijks zichtbaar in foto’s en archieven.” Een deel van de tentoonstelling was gewijd aan haar grootmoeder, die tot deze generatie behoorde. “Als kind zat ik vaak op schoot bij mijn oma. Dat is een van de herinneringen die me altijd is bijgebleven. Ik wilde dat gevoel van warmte overbrengen op het publiek. Door middel van tuften bracht ik de kleuren en patronen van de kleding van mijn oma opnieuw tot leven. Zo ontstonden organisch gevormde zitobjecten die haar omhelzing verbeelden en bezoekers uitnodigen om zich erin te nestelen en zelf de warmte van haar schoot te ervaren.” Haar eerste wandtapijt maakte ze in opdracht van het Amsterdam Museum, voor een tentoonstelling als ode aan de Amster-

damse vrouw. “Ik maakte een wandtapijt over de HTKB, de Turkse Vrouwenbeweging Nederland, waarvan de rol binnen de feministische beweging in Amsterdam grotendeels over het hoofd is gezien.” Onschatbare waarde Toen Astrid Hulsmann, curator van Breda-Photo, haar vroeg een werk te maken over de Bredase wijk Hoge Vucht, wist Yüksel al snel welke richting ze op wilde. “Ik wilde geen fotoserie maken, maar een monumentaal wandtapijt.” Dat idee kreeg groen licht, op voorwaarde dat er een duidelijke relatie met fotografie zou blijven bestaan. Hoge Vucht is de verzamelnaam voor vier naoorlogse wijken die in de jaren zestig werden gebouwd. Een wijk die regelmatig in het nieuws komt vanwege de uitdagingen waarmee bewoners te maken hebben. Yüksel wilde juist een ander verhaal vertellen. Ze koos vijf bewoners die zich al jarenlang inzetten voor hun omgeving. Zo is er jongerenwerker Mohammed, die zich inzette voor de komst van een bibliotheek. Sultan runt al 25 jaar een Turkse supermarkt waar mensen niet alleen boodschappen doen,

“Normaal gesproken komen deze mensen niet voor in de geschiedschrijving.

© Çiğdem Yüksel

Çiğdem Yüksel is fotograaf en beeldend kunstenaar. Met haar werk onderzoekt ze hoe beeldvorming, visuele geschiedenis en archieven bepalen wie zichtbaar wordt en wie niet. Ze maakt fotografie, video, textielinstallaties en publicaties. In 2017 won ze de Zilveren Camera. cigdemyuksel.com

maar ook hun zorgen delen of op de pof kunnen kopen als het even tegenzit. Lemia richtte La Femme Vitaal op, een organisatie die vrouwen, kinderen en jongeren ondersteunt met onder andere sportactiviteiten én huiswerkbegeleiding. Vriendinnen Sema en Eda zetten zich via de Turkse vrouwenvereniging van de Nieuwe Moskee in voor tal van activiteiten in de wijk. “Normaal gesproken komen deze mensen niet voor in de geschiedschrijving, laat staan op een wandtapijt, terwijl ze met hun vrijwilligerswerk van onschatbare waarde zijn voor hun buurt.”

SYMBOLIEK

Voor het project sprak Yüksel uitgebreid met de bewoners en vroeg ze foto's mee te nemen die voor hen belangrijk waren. Dat leverde een verzameling op van familiefoto's, portretten en selfies, afkomstig uit fotoalbums en van mobiele telefoons. Uit die persoonlijke archieven selecteerde Yüksel de beelden die de basis vormden voor haar

ontwerpen. Op de wandkleden zijn niet alleen de bewoners te zien, maar ook herkenningspunten uit de wijk, zoals de Nieuwe Moskee en de Grote Kerk. Daarnaast verwerkte ze traditionele symbolen die al eeuwenlang in wandtapijten voorkomen. “Bloemen, bomen en dieren hebben allemaal hun eigen betekenis. Zo staat de ooievaar voor familie en de duif voor hoop. Die symboliek wilde ik ook in *De Bloeiende Tuin* laten terugkomen. De bewoners zorgen ervoor dat de wijk kan bloeien en groeien.” Yüksel werkte ongeveer een jaar aan het project, van de eerste interviews tot de laatste steken in het textiel. Ieder wandkleed kost ongeveer een maand fulltime werken, vaak van negen uur 's ochtends tot zes uur 's avonds. “Het vraagt ontzettend veel arbeid en doorzettingsvermogen, maar je maakt wel iets dat hopelijk generaties meegaat.” Dat is wat haar aanspreekt aan het medium. “Een rode draad in mijn werk is dat ik mensen en gemeenschappen die vaak buiten de geschiedenis vallen, daar

alsnog een plek in wil geven. Deze wandkleden zijn niet gemaakt om mee terug te nemen naar Amsterdam. Ze horen in Breda.” De werken zijn straks eerst te zien in de bibliotheek in Hoge Vucht; de bewoners van de wijk hebben de primeur. “Dat vind ik misschien nog wel het spannendst. Tot nu toe hebben de deelnemers alleen foto's van de wandkleden gezien. Het is moeilijk om je voor te stellen hoe ze er in het echt uitzien. Straks hangen de vier tapijten naast elkaar. Dan vormt het één geheel.”

MOGELIJKHEDEN

Hoewel Yüksel de fotografie niet loslaat, voelt ze dat ze met textiel nog lang niet is uitverteld. Ze droomt ervan nog grotere werken te maken, al ontbreekt daar nu nog de ruimte voor. “Dit is voor mij een nieuwe manier om verhalen te vertellen. Ik wil me daarin verder ontwikkelen, als kunstenaar én als maker. Fotografie blijft belangrijk, maar textiel biedt me mogelijkheden die ik met een foto alleen niet kan bereiken.” □

Synergie tussen museum en collectie

Het Nederlands Fotomuseum is toonaangevend in collectiebeheer en de bescherming van fotoarchieven. Collectie en tentoonstellingen zijn in het museum prominent met elkaar verbonden. De collectie van het museum, inclusief de tentoonstellingen en het publieksprogramma, vormt een voortdurend groeiend archief van de Nederlandse fotografie, want daarop ligt de nadruk.

ROBERT THEUNISSEN

De fotocollectie omvat meer dan zes en een half miljoen objecten. “Dat is een schatting, want ze zijn nooit precies geteld”, zegt Loes van Harreveld, die conservator is bij het museum. “We hebben 175 archieven van professionele en amateurfotografen en momenteel zijn we druk bezig om alles opnieuw te verpakken, te inventariseren, beter te registreren en te digitaliseren. Daardoor krijgen we inzicht in al die hele kwetsbare beeldragers als glasnegatieven en kleinbeeldstrookjes. Vroeger kwamen beeldredacteurs, onderzoekers of tentoonstellingsmakers fysiek langs om te grasduinen in onze collectie. Tegenwoordig zitten zij achter hun bureau en gaan ervan uit dat materiaal digitaal te raadplegen is. Je zou kunnen zeggen dat een beeld niet bestaat als het niet gedigitaliseerd is.”

NATIONAAL ERFGOED

Zoals elk archief is het Nederlands Fotomuseum druk bezig met die digitalisering, die afhankelijk is van budget en menskracht. “Op basis van ons Actieplan hebben we in 2021 extra financiering gekregen van OC&W, waardoor we tien mensen konden aannemen die nu hard werken om de collectie te ontsluiten. In dat plan werd de noodzaak voor de geschiedschrijving benadrukt en hoe de collectie achter liep in de ontsluiting. We worden nu erkend als Nationaal Erfgoed en moeten ons houden aan de Erfgoedwet, die voorschrijft dat de collectie voor 95% beschreven moet zijn.” De digitalisering van het archief verloopt in rap tempo en er is al veel te ontdekken en te onderzoeken. Het museum heeft een methode geïmplementeerd om hele contact

vellen te digitaliseren en te annoteren. “Dat is een soort massadigitalisering, waardoor je gauw grip krijgt op een archief en het voor onderzoekers overzichtelijker wordt. Onderzoek stimuleren en faciliteren is voor ons van groot belang, want de geschiedschrijving van de Nederlandse fotografie is nog lang niet compleet.”

SNEEUWBALEFFECT

Soms verandert de ontdekking van een archief die geschiedschrijving. Een mooi voorbeeld is het archief van Violette Cornelius dat onlangs werd ontsloten. “Het is zeker belangrijk dat gevestigde namen als Ed van der Elsen nog een keer uitgebreid onderzoek krijgen en een tentoonstelling, zoals op dit moment in het Rijksmuseum, maar er zijn ook waardevolle minder bekende fotografen, die we graag meer aandacht willen geven.”

Violette Cornelius (1919 -1998) is daarvan een goed voorbeeld. Ze overleed in 1998 en in 2003 kreeg het museum van haar zoon koffers, boordevol met haar fotowerk. Ze was opgeleid aan de Nieuwe Kunstschool, maar toen ze als fotograaf aan de slag wilde gaan, brak de Tweede Wereldoorlog uit. Ze weigerde om zich aan te sluiten bij de Nederlandsche Kultuurkamer en ging in een kunstenaarsverzetsgroep meewerken aan clandestiene tijdschriften en het vervalsen van persoonsbewijzen. Na de oorlog specialiseerde zij zich in architectuurfotografie. Zij werkte mee aan tal van bedrijfsfoto boeken, waaronder *Vuur aan zee*, een boek over de Hoogovens in IJmuiden, samen met Cas Oorthuys en anderen. In 1957 maakte zij samen met schrijver Jan Elburg een boek

over de stad Weesp. Vervolgens legde zij, vaak samen met collega Sean Wellesley Miller, de migratie naar stedelijke gebieden in ontwikkelingslanden vast. In 1956 maakte ze samen met Ata Kandó een reportage over Hongaren die naar Oostenrijk vluchtten. Later maakte zij reportages over Irak, India, Peru, Jemen en verschillende landen in Afrika en richtte zij zich op de verstedelijking in Zuid-Amerika. “We waren met stomheid geslagen over de hoeveelheid en kwaliteit van haar werk, waarvoor in de Nederlandse fotografiegeschiedenis nog geen plaats was ingeruimd”, zegt Van Harreveld. “Vanaf 2023 ben ik me daar meer in gaan verdiepen. Ik heb het archief bestudeerd, literatuurstudie gedaan en gekeken wat er van haar werk in andere collecties terecht is gekomen. Zo ontstaat een sneeuwbaaleffect: alles komt bij elkaar, je schaft boeken en objecten aan, waardoor er aanwinsten in de collectie komen en je leert mensen kennen die meer weten over zo’n archief of periode. Het is een symptomatisch voorbeeld van hoe de collectie wordt uitgebreid en ontsloten.”

DETECTIEWERK

Aan het museum wordt veel fotografie aangeboden, maar omdat niet alles kan worden opgenomen, moeten er keuzes gemaakt worden. “Dat we ons richten op fotografen die beeldbepalend zijn geweest voor Nederlandse fotografie, is al een criterium voor opname, maar dan nog kunnen we niet altijd archieven, die vaak enorm zijn, in hun geheel opnemen, zoals we vroeger wel deden. Steeds vaker proberen we met de fotograaf samen tot een selectie uit het archief te komen.” Als de fotograaf niet meer beschikbaar is, doet het museum zelf detectiewerk. “Soms zijn de beelden keurig genummerd en beschreven, maar vaak is er nauwelijks informatie. Iets goed archiveren en catalogiseren is monnikenwerk. Bij het selecteren proberen wij in te schatten wat voor onze gebruikers belangrijk is. Particuliere onderzoekers zijn de voornaamste gebruikers en hun interessegebied kan van alles zijn. Bijvoorbeeld historische foto’s van een gebouw voor iemand die dat moet restaureren, of foto’s voor vogelkundigen, schelpenverzamelaars of autoliefhebbers. We proberen te denken met het perspectief van onze doelgroepen in het achterhoofd.”

VERKOOP AAN PUBLIEK

Een andere manier van collectie-ontsluiting, is de rechtstreekse verkoop van foto’s aan het publiek. “Dat je als privépersoon foto’s uit onze collectie kunt kopen, is nog niet alom bekend. In de museumwinkel zijn afdrucken

te koop en we hebben een selectie van iconische beelden die gedigitaliseerd zijn en als print-on-demand besteld kunnen worden. Als beeldliefhebber kun je ook een paar avonden gaan zitten, door de hele collectie grasduinen en daaruit een foto kiezen. Die wordt voor je uit het depot gehaald en digitaal of zelfs analoog in de doka afgedrukt.”

Eens in de twee jaar maakt het museum een grote collectietentoonstelling. “Wat mij betreft zou dat veel vaker niet alleen monografisch, maar ook thematisch mogen zijn. Omdat je dan ook heel veel verschillende makers aan bod kan laten komen en interessante dwarsverbanden binnen die collectie kunt tonen. Bedenk alleen maar

eens hoeveel mooie portretten wij hebben. Ik werk hier al meer dan twintig jaar, maar ben steeds weer gefascineerd door wat er allemaal tevoorschijn komt en nog onontdekt is. Er is nog genoeg te doen, want we hebben zoveel prachtige objecten en beelden, die we veel meer zouden mogen laten zien aan het publiek.” □

© Violette Cornelius / Nederlands Fotomuseum, all rights reserved.

Violette Cornelius, Mode van Dick Holthaus (1961)

© Aya Musa

© Aya Musa

Rouw als strijd tegen de vergetelheid

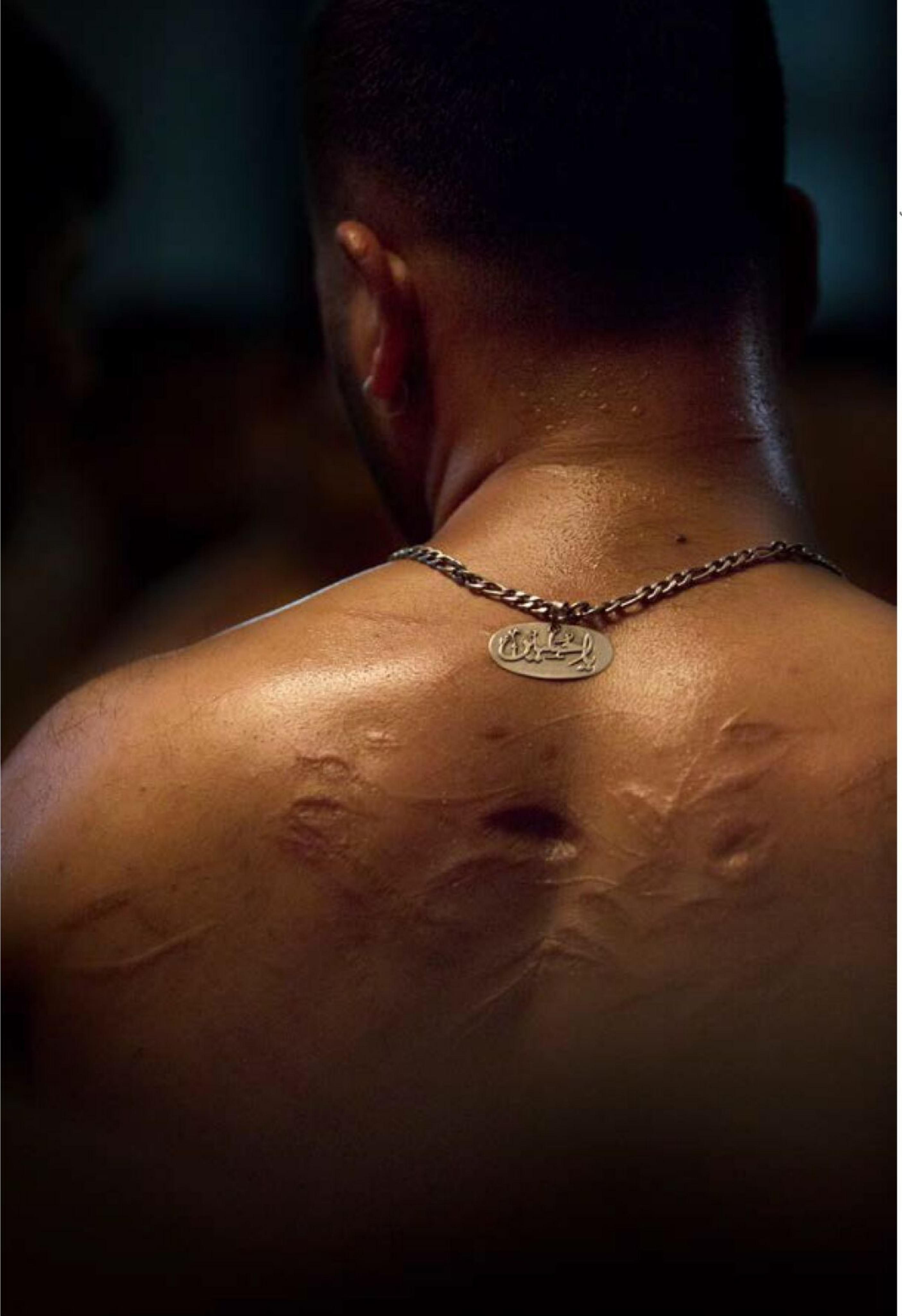
AYA MUSA

Wie *De vliegeraar* van Khaled Hosseini heeft gelezen, kent de historische spanningen tussen de overwegend soennitische Pashtuns en de voornamelijk sjiitische Hazara's in Afghanistan. Aya Musa, curator bij Foam en zelf afkomstig uit de Hazara-gemeenschap, maakte een project over rouwrituelen rond de slachtoffers van sektarisch geweld tegen Hazara's. De rituelen herdenken het martelaarschap van Husayn ibn Ali. In *Azadaar* verbindt Musa deze traditie met het verlies van mensen uit zijn gemeenschap door sektarisch geweld. De verbondenheid met de Hazara-diaspora, en de troost die binnen die gemeenschap wordt gevonden, vormen de rode draad. De gefotografeerde bijeenkomsten vonden plaats binnen verschillende sjiitische diasporagemeenschappen in West-Europa. Musa's Hazara-achtergrond vormt zijn persoonlijke verbinding met het project.

TON HENDRIKS

© Aya Musa

© Aya Musa

© Aya Musa

© Aya Musa

© Aya Musa

© Aya Musa

© Aya Musa

Het fotoproject *Azadaar* is een project over rouw, trouw en herinnering. Voor Aya Musa is het een laatste groet aan geliefden, naasten en mensen uit zijn gemeenschap die zijn omgekomen door sektarisch geweld. Hij schetst de geschiedenis van zijn volk en van zijn familie: “De Hazara’s behoren tot een van de oorspronkelijke inwoners van Afghanistan. Zij bouwden in de 6e eeuw, toen ze nog niet islamitisch waren, de beroemde boeddhabeelden van Bamyan, die door de Taliban in 2001 zijn opgeblazen. Voor de Hazara’s waren de boeddhabeelden een verbinding met hun verleden en met hun identiteit. Als je dat vernietigt, wis je ook het volk uit. De Hazara’s hebben een eeuwenlange geschiedenis van vervolging meegemaakt op raciale en religieuze gronden. Die vervolging en onderdrukking vindt nog steeds plaats. Mijn grootouders vluchtten vanwege de vervolging vanuit Afghanistan naar Quetta, dat toen in Brits-Indië lag en in 1947 onderdeel van Pakistan werd. Van daaruit zijn mijn ouders naar Nederland geëmigreerd vanwege de betere onderwijskansen en ben ik hier geboren.”

ZELFMOORDAANSLAG

Door contacten met zijn familie in Pakistan kwam Musa in aanraking met de aanslagen tegen zijn volk, waarop hij besloot de achtergronden te onderzoeken. “De aanslagen van 9/11 waren de aanleiding voor de Amerikanen om Afghanistan te bombarderen. Ik vroeg mij destijds af: waarom worden wij, mijn volk de Hazara’s, vervolgd en vermoord? Toen ontstond een ontdekkingsreis die ik tot op heden voortzet. Ik was aanvankelijk dichter, maar ik besloot de onderzoeksjournalistiek in te gaan. Wat ik op tv zag en in de kranten las, stond haaks op wat ik vanuit mijn eigen achtergrond hoor.”

In 2011 hoorde Musa dat zijn neefje omkwam bij een zelfmoordaanslag tijdens het Suikerfeest in Quetta, Pakistan. Ook een goede vriend van Musa kwam om bij een

tweede vervolgaanslag. Het waren gerichte aanslagen tegen de Hazara’s, gepleegd door extremistische groeperingen. “Als hommage ben ik de jaarlijkse rouwrituelen rond het martelaarschap van Husayn ibn Ali gaan fotograferen. Ze behoren tot de meest herkenbare uitingen van de sjiitische identiteit. Door ze vast te leggen, toon ik niet alleen rouw, maar maak ik ook een gemeenschap zichtbaar. In die zichtbaarheid schuilt voor mij iets politieks, bijna een vorm van protest. Husayn ibn Ali, kleinzoon van de profeet Mohammed, werd in 680 samen met zijn familieleden en metgezellen gedood tijdens de Slag bij Karbala in het huidige Irak.”

HOMMAGE EN LAATSTE GROET

In de herdenking van de dood van Husayn richt de rouwende zich op het lichaam. Hij laat de handen slaan tegen de borst, terwijl zijn lichaam zich beweegt in hetzelfde ritme. Hierdoor opent zich via het lichaam een universele emotie die groter is dan het individuele verdriet. De rituelen lijken visueel op de rituelen van de flagellanten, christelijke boetelingen die vooral in de middeleeuwen, onder meer tijdens de pestepidemieën van de veertiende eeuw, in groepen door Europa trokken. Als uiting van boetedoening geselden zij zichzelf, in de overtuiging dat lichamelijk lijden kon bijdragen aan het afwenden van Gods straf. Bij de sjiitische rouwrituelen rond Ashura staat niet boetedoening voor eigen zonden centraal, maar het herbeleven en lichamelijk uitdrukken van het verdriet om de marteldood van Husayn bij Karbala.

Aya Musa legt uit: “De herdenkingsrituelen van de dood van de kleinzoon van Mohammed heb ik gefotografeerd onder de diaspora van Hazara’s in West-Europa gedurende een periode van ruim tien jaar. Deze rituelen vinden één keer per jaar plaats. Dus ik had maar een korte tijdspanne om dat vast te leggen. Ik heb met een 200 mm-lens gefotografeerd om niet te dichtbij te hoeven staan, maar toch alles close in beeld te

kunnen krijgen. Het zijn daardoor hele zinnelijke foto’s geworden. De omgeving is ook vaak een beetje verduisterd. Ik heb vooral de intieme momenten proberen vast te leggen. Maar ook heb ik symbolische objecten in beeld gebracht. Het project is voor mij een hommage of een laatste groet aan vrienden en geliefden aan wie ik geen laatste groet heb kunnen geven bij leven, omdat ze het niet hebben overleefd.”

UNIVERSEEL

In de foto’s van lichamelijke kastijding en pijn zit ook een universeel aspect van het menselijk lijden, zoals dat ook in het christendom wordt beleefd, maar tevens bij de huidige profane mens, die geconfronteerd wordt met oorlogen, genocide, onrechtvaardigheid, globale spanningen en natuurgeweld en existentiële angsten. De rouw die de gefotografeerde mannen in hun lichamelijkheid tonen, kan ook symbool staan voor de hedendaagse rouw om het verlies van de humaniteit van de hedendaagse mens. Musa maakt duidelijk dat zijn werk universeel gelezen kan worden: “Doordat ik de foto’s op een klassieke manier heb genomen met een clair-obscur-achtige belichting, worden ze universeel herkenbaarder voor een breder publiek. Voor mij ligt de actuele betekenis van deze rituelen in de manier waarop zij rouw uit de privésfeer halen. De vervolging en onderdrukking van de Hazara’s zijn niet voorbij. In Afghanistan worden zij nog altijd achtergesteld en getroffen door gericht geweld. Het verlies waarmee *Azadaar* begon, behoort dus niet alleen tot het verleden. Tegelijk bereiken ons dagelijks beelden van oorlog, gedwongen migratie en de gevolgen van klimaatverandering. De rituelen laten zien hoe verdriet gezamenlijk kan worden gedragen en hoe herinnering verzet tegen vergetelheid kan worden. Je hoeft niet sjiitisch of Hazara te zijn om dat te herkennen. *Azadaar* vraagt hoe wij trouw blijven aan de mensen, plaatsen en gemeenschappen die we verliezen.” □

“ In die zichtbaarheid
schuilt voor mij iets politieks,
bijna een vorm van protest.

© Aya Musa

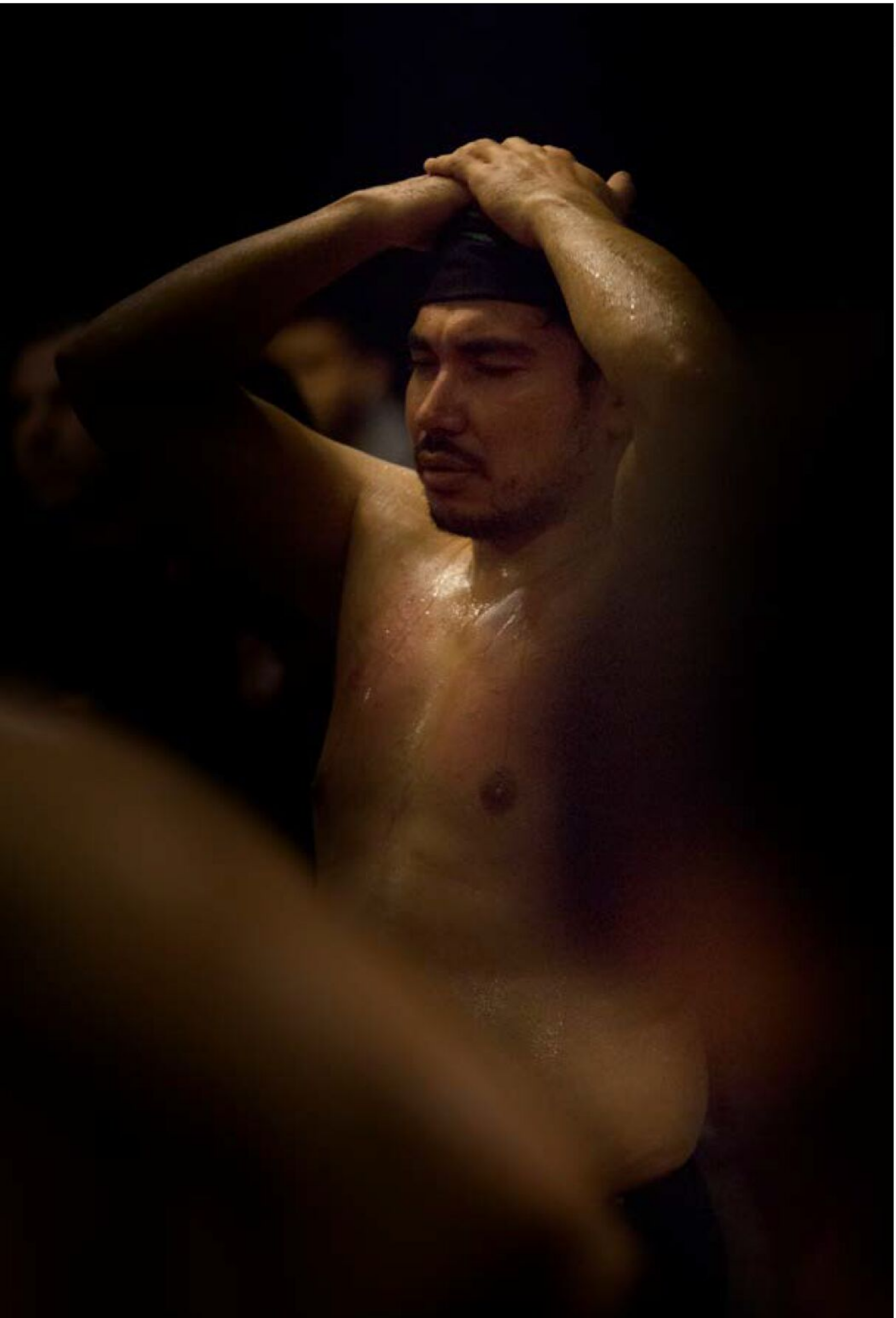

© Aya Musa

© Aya Musa

© Aya Musa

© Aya Musa

Aya Musa is curator bij Foam. Eerder werkte hij als curator en programmeur bij het Nederlands Fotomuseum. Vanaf 2001 deed hij als journalistiek onderzoeker en visueel etnograaf in het Midden-Oosten en het Indiase subcontinent onderzoek naar sektarisch geweld. In zijn curatorische praktijk richt hij zich op de relatie tussen beeld, geschiedenis en representatie. Azadaar komt voort uit zijn Hazara-achtergrond en een langdurig onderzoek naar rouw, herinnering en sektarisch geweld.

© Martha Rosler, *Semiotics of the Kitchen* (1975)

Thinking Hands: Technologie neemt steeds meer van ons over, maar wat raken we daarmee kwijt?

Nu technologie steeds meer voor ons denkt en beslist, onderzoekt *Thinking Hands* wat het lichaam eigenlijk nog weet. Van 12 september tot en met 1 november 2026 brengt Noorderlicht in THEA, de nieuwe kunstruimte in de voormalige tabaksfabriek Niemeyer in Groningen, fotografie, video en installaties samen rond de kennis die besloten ligt in handen, lijf en gebaar. De tentoonstelling vormt de opmaat naar de Noorderlicht Biennale PLAY (2027).

Vaak weet het lichaam iets voordat het hoofd het weet: de naaister herkent stof aan de druk en de weerstand, de danser voelt de vloer met de voet, de chirurg voelt met haar handen wat haar ogen niet zien. Het is dit soort kennis, die de Finse architect Juhani Pallasmaa 'de denkende hand' noemde, die *Thinking Hands* centraal stelt op het moment dat grote techbedrijven systemen bouwen die voor ons denken en kiezen. Paul Kooiker laat in zijn portrettenreeks *Talking Hands* zien hoe mensen met hun handen praten, waar de handen duiden wat ze willen zeggen close-up handen die klei draaien, kneden en openen: het pottenbakken als de meest letterlijke vorm van kennis die alleen door herhaling en mislukking ontstaat, tot het lichaam ineens begrijpt wat het hoofd nooit had kunnen uitleggen. En in de gevonden portretten van Martina Bacigalupo, gered uit een afvalbak in een fotostudio in Gulu (Oeganda), blijkt hoe een lichaam zonder gezicht nog altijd alles prijsgeeft: hoe iemand zit, hoe de schouders worden gedragen, wat de handen doen op het moment van gefotografeerd worden. Vandaar verplaatst de tentoonstelling zich naar de keuken en het huis, waar diezelfde belichaamde kennis een politieke lading krijgt. In Martha Roslers klassieker *Semiotics of the Kitchen* presenteert de kunstenaar keukengerei op alfabet, met gebaren die gaandeweg vreemder en bozer worden, tot de kookdemonstratie zichzelf ontmaskert als een catalogus van opgelegde lichamelijke kennis. □

© Andi Gáldi Vinkó, Sorry I Gave Birth I Disappeared But Now I'm Back (2016 - 2022)

© Paul Kooiker, Talking Hands (2025)

© Lisa Oppenheim, Steichen Study 15 (2024)

Opening: 13 september 2026
Locatie: THEA, Niemeyer, Paterswoldseweg 43, Groningen
Gecureerd door Musoke Nalwoga en Roosje Klap
Thinking Hands is mede mogelijk gemaakt door het
Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, het Mondriaan Fonds
en Beringer Hazewinkel.

Conflicten in een breder perspectief

Viervoudig Zilveren Camera-winnaar fotografeert vrijwel uitsluitend grote conflicten. Maar noem hem geen ‘oorlogsfotograaf’. Hij houdt namelijk helemaal niet van oorlog. Eerder ziet hij zichzelf als iemand die een fotografisch document maakt van de tijdslijn van die conflicten. Zijn beelden legt hij het liefst vast met een camera die niet veel mensen zullen kennen, maar waar inmiddels bijna iedereen wel de resultaten van heeft gezien.

JAN PAUL MIOULET

Om de complexiteit van de conflicten in alle nuances vast te leggen, kiest Van Wessel voor de subtiliteit van zwart-wit: “Ik denk dat je door middel van zwart-wit direct naar de essentie gaat, waardoor je kleur helemaal niet nodig hebt.” De diepgang in zijn werk komt zowel voort uit een scherp oog en jarenlange ervaring, als door volharding, door steeds weer terug te gaan, waardoor zijn werk steeds verandert. “In Oekraïne was iedereen in de eerste jaren van de oorlog vooral benieuwd naar wat er aan de frontlijn gebeurde, en dan fotografeer je lichamen, medische punten, mensen die uit brandende huizen wegrennen,” vertelt Van Wessel, “maar op een gegeven moment verschuift de aandacht, ook bij jezelf.” Inmiddels fotografeert hij ook het nachtleven van Charkiv, dat floreert als nooit tevoren, en legt hij kunsttheaters vast die letterlijk ondergronds gaan, terwijl daarboven de bommen vallen. Het is een even belangrijk deel van de strijd, omdat de Oekraïners weten dat hun volledige

cultuur zal worden weggevaagd en uitgewist als de Russen de oorlog zouden winnen. “Oekraïners, zeker met opgroeiende kinderen, weten dan ook waar ze voor vechten. Dat besef is enorm.”

DE KRACHT VAN LEEGTE

De zoektocht naar het beste beeld, stopt voor Van Wessel nooit. Het analoge proces helpt hem daarbij. Met analoog kan hij niet terugkijken wat hij net geschoten heeft, waardoor altijd de vraag blijft: heb ik het nou, of heb ik het niet? Voor de zekerheid extra opnames maken, is geen optie. Hij fotografeert met kleinbeeld-Leica's met 36 beelden op een rolletje en een Widelux voor panoramaopnames waarmee hij 18 opnames per film kan maken. Daardoor moet hij steeds overwegen of een moment een foto waard is. Die beperkingen houden hem gretig. Als hij de kans heeft, zoals in Oekraïne, waar hij met eigen vervoer naartoe kan, dan werkt hij vaak zo lang mogelijk door tot hij emotioneel het punt bereikt waarop hij risico's minder scherp

gaat inschatten en zijn gevoelens afvlakken. Dan is het tijd om terug te gaan. Van Wessel werkt enkel met een digitale Leica M 10 Monochroom als het heel donker is. Overdag geeft hij de voorkeur aan analoog. De textuur van film vindt hij geschikter voor het vastleggen van emoties dan digitaal, dat wel gedetailleerder is, maar ook cleaner. Het behoedt hem er ook voor om gemakzuchtig te worden en dwingt hem om beter te kijken, omdat je niet, zoals met digitaal, gemakkelijk wat extra opnames kan maken.

GLASPLATEN

Inmiddels heeft hij zelfs al twee reizen met een 18x24 glasplaten camera gewerkt die hij in Charkiv heeft overgenomen van mensen die alles verkochten om een vlucht westwaarts te kunnen bekostigen. De camera had hij in eerste instantie meegenomen naar Nederland, maar voor Van Wessel was het niet meer dan logisch dat de camera terug zou gaan naar Oekraïne om daar ook letterlijk als getuige vast te leggen wat er

© Gerard Wessel

Petropavlivka,- Dit kleine stadje aan de frontlijn, net buiten Kupiansk, wordt regelmatig beschoten. Hier werd de graanmolen geraakt. Na de beschieting konden de vogels feesten op een letterlijke explosie van zaden.

gebeurt. De glasplaten die hij nog kan krijgen, zijn vaak oud en hebben daardoor een hele lage gevoeligheid, maar het trage werken met de camera geeft Van Wessel nog meer de kans om de tijd even stil te zetten, om de voortrazende finish in te halen, zoals hij het zelf betitelt.

PANORAMACAMERA'S

Hoe mooi het experimenteren met de platencamera ook is, de camera's waarmee Eddy van Wessel het liefste werkt, zijn zijn panoramacamera's. Daar heeft hij er twee van: de Hasselblad Xpan en de Widelux. Bij de Xpan ligt de film gewoon vlak en gebruikt hij objectieven die in staat zijn om het beeldformaat van 65x24 mm te belichten. Daarnaast werkt Van Wessel met de Widelux. Ook dit is een panoramacamera, die tot ongeveer 2000 in productie is geweest. Inmiddels zijn de rechten van de camera gekocht door de Amerikaanse acteur Jeff Bridges, die hem opnieuw in productie wil nemen. Bij de Widelux zit de

film in een halve boog in de camera en draait het objectief in een tegenovergestelde boog om de film te belichten. Het nadeel hiervan is dat de horizon of andere rechte lijnen gebogen worden weergegeven als de camera niet waterpas wordt gehouden. Daar staat tegenover dat de camera een hele grote beeldhoek heeft, zonder last te hebben van de typische vertekening die optreedt bij het gebruik van groothoekobjectieven. Bij panoramaopnames, zoals met de Xpan, wordt bij het gebruik van korte brandpunten alles wat dichtbij is, overdreven groot weergegeven en worden onderwerpen in de verte verhoudingsgewijs vrij klein. Onderwerpen aan de rand van het beeld worden in verhouding ook breder dan onderwerpen in het midden.

WIDELUX

De Widelux heeft deze nadelen niet en dat maakt het beeld veel organischer en cinematografischer. "Het mooie is, dat ik eigenlijk mijn '35 mm-beeld' heb, wat ik

ook met mijn Leica schiet, maar tegelijk pak ik de hele wereld eromheen," zegt Van Wessel. "Het stukje verhaal, dat je anders isoleert, zet je hierdoor in een breder perspectief." De camera sluit perfect aan bij Van Wessels manier van kijken. Op panoramaformaat hoeft hij de camera vaak eigenlijk alleen maar voor zijn oog te houden en af te drukken, om er op te krijgen wat hij al lang gezien heeft. Sommige van zijn beste panoramaopnames kenmerken zich, doordat ze bijna deelbaar zijn in twee afzonderlijke foto's, maar in andere opnames is de leegte rondom een hoofdonderwerp weer een enorme kracht. Dat is te zien in zijn boek *Ukraine*, dat vorig jaar verschenen is en een middenkatern heeft van uitsluitend panoramafoto's. De panoramafoto's vertellen vaak letterlijk een breder verhaal dan de kleinbeeldopnames en nodigen uit om er langer naar te kijken. "Als je mij zegt: je mag maar één camera meenemen, dan kies ik voor de Widelux, absoluut." □

goed verzekerd als beroepsfotograaf

apparatuurverzekering &
aansprakelijkheid bedrijf

Klomps & Boor
risicobeheer

info@kbrbeheer.nl
www.kbrbeheer.nl

FOTOGRAFIE
MAGAZINE

De kunst van de fotografie

Pf Fotografie Magazine: educatie, inspiratie
en informatie voor alle fotografen
met professionele aspiratie

1e jaar (8 nrs)
voor slechts
€ 34,99

Scan en neem een
abonnement op
Pf Fotografie Magazine

@professionelefotografie

facebook.com/pfpuntnl

Wat Bleef Liggen

AYA MUSA

Op 31 augustus 2011 wordt in Quetta de eerste dag van Eid al-Fitr (suikerfeest) gevierd. Mijn neefje Sher Ali is tien jaar oud en onderweg naar de Eidgah, de open plaats waar de Hazara gemeenschap samenkomt om te bidden, te herdenken, te vieren en bij elkaar te zijn. Terwijl hij daarheen loopt, rijdt een terrorist in een auto vol explosieven dezelfde kant op. Het kind is onderweg naar een feest waar het leven wordt gevierd. De terrorist wil zoveel mogelijk van die levens vernietigen. Vlak voor de Eidgah wordt de auto tegengehouden door moedige buurtwachten, waarna de terrorist de explosieven tot ontploffing brengt. Wanneer Sher Ali niet thuiskomt, gaat zijn vader naar hem op zoek. Rond het middaguur klinkt vanuit de moskee de mededeling dat er nog een jongen van tien ligt. Zijn vader, mijn oom, gaat kijken en herkent zijn zoon.

De dood van Sher Ali is een van de gebeurtenissen waaruit mijn project *Azadaar* is ontstaan. Ik kom uit de Hazara-gemeenschap, een volk met wortels in Centraal-Afghanistan. In Quetta, waar een grote Hazara-gemeenschap leeft, worden Hazara's al decennia aangevallen vanwege hun etnische en religieuze identiteit. *Azadaar* bleef lange tijd onaf. Soms werkte ik eraan, soms liet ik het liggen. Dat had ook te maken met de aard van het project. De rituelen die ik fotografeerde vinden vooral plaats tijdens Muharram, de jaarlijkse periode waarin het martelaarschap van Husayn wordt herdacht. Daarna gaat het gewone leven weer verder. Werk, familie en alles wat zich tussendoor aandient, nemen het over, en ook een onderwerp dat zo dicht bij je staat kan naar de achtergrond verdwijnen. Ik kon verlies en rouw ook niet voortdurend op de voorgrond houden. Maar het project keerde steeds terug. Soms tijdens Muharram, soms wanneer er opnieuw een aanslag werd gepleegd en nieuwe slachtoffers vielen binnen de Hazara-gemeenschap. Dan kwam *Azadaar* opnieuw naar de voorgrond en werkte ik er verder aan. Zo bleef het project door de jaren heen met mij meelopen, zonder dat ik ooit precies wist wanneer het af zou zijn. Intussen veranderde mijn verhouding tot fotografie. Ik ging steeds minder achter de camera staan

en werd curator en programmeur bij het Nederlands Fotomuseum, en later curator bij Foam. Tegenwoordig bekijk en bespreek ik vooral het werk van anderen. Fotografen vertellen mij over projecten waaraan zij soms jarenlang hebben gewerkt. Als curator begeleid ik vervolgens hoe dat werk binnen een tentoonstelling een plek krijgt en wordt gepresenteerd. Mijn eigen fotografie raakte intussen steeds verder op de achtergrond. Tijdens een gesprek met een curator van BredaPhoto vertelde ik over het project. Hij vroeg of hij het mocht tonen. Die uitnodiging gaf mij een reden om het werk na ongeveer vijftien jaar af te maken en voor het eerst als geheel te presenteren. Mogelijk markeert de tentoonstelling daarmee ook het einde van mijn fotografiepraktijk, die vijfentwintig jaar geleden begon. Voor mij voelt het niet als een terugkeer naar de fotografie, maar als het afronden van iets wat al die tijd is blijven liggen. Daarmee kwamen twee rollen bij elkaar die lange tijd naast elkaar hadden bestaan. Bij BredaPhoto kwam ik ineens aan de andere kant van het proces terecht: mijn eigen werk werd bekeken en gepresenteerd. Die omkering is wennen. Ik merk weer hoe het is om werk dat dicht bij mij staat aan anderen toe te vertrouwen en niet zelf te bepalen hoe het wordt ontvangen.

Ook de manier waarop *Azadaar* bij BredaPhoto terechtkwam, hoort bij die veranderde verhouding. Het project kwam ter sprake in een gesprek met een curator die mij al kende uit het fotografische veld. Die tussenliggende jaren bepalen onvermijdelijk ook hoe ik nu naar het project kijk. Vijftien jaar geleden begon ik aan *Azadaar* vanuit een andere plaats in mijn leven. Nu maak ik het af met de ervaringen en verantwoordelijkheden die er sindsdien bij zijn gekomen. Ook bij *Pf* raken mijn rollen als maker en als columnist elkaar. In deze editie verschijnt een gesprek met mij over *Azadaar*, terwijl ik zelf als columnist aan het blad verbonden ben. Dat maakt mijn positie anders dan wanneer het werk zonder die voorgeschiedenis in het blad zou verschijnen. Ik vind het belangrijk die samenloop niet buiten beeld te laten, juist omdat *Azadaar* voor het eerst de persoonlijke omgeving verlaat waarin het zo lang heeft

bestaan. Een curatorschap wist mijn eerdere leven als maker niet uit. Nu ik zelf weer werk toon dat lang in de persoonlijke sfeer is gebleven, merk ik opnieuw hoeveel onzekerheid daarbij kan komen kijken. Die ervaring verandert ook mijn blik op het vertrouwen dat ik doorgaans van anderen vraag. Wanneer ik aan de tentoonstelling denk, keren mijn gedachten niet als eerste terug naar mijn functie, het festival of deze editie van *Pf*, maar naar die ochtend in Quetta. Ik zie Sher Ali op weg naar een plaats waar mensen samenkomen om het leven te vieren. Ik zie zijn vader die uren later ontdekt dat de onbekende jongen zijn zoon is. In Breda verlaat *Azadaar* na vijftien jaar de persoonlijke omgeving waarin het zo lang heeft bestaan en deel ik het voor het eerst met anderen. Misschien is dat mijn afscheid van de fotografie: niet het verhaal achter me laten, maar het eindelijk durven delen. □

De weg van Peruaanse jongeren naar moderniteit

PRIN RODRIGUES

Toen de Spanjaarden Zuid-Amerika veroverden, leefden Quechua-gemeenschappen al eeuwenlang in de hooglanden van de Andes. Hun cultuur en identiteit zijn sterk verbonden met dit berglandschap, maar door de eeuwen heen kwamen die onder toenemende druk te staan. Ook nu bestaat er een grote afstand tussen het leven in de afgelegen bergdorpen en dat in de Peruaanse hoofdstad Lima. In *Los Hijos de Pariacaca* richt de Peruaanse fotograaf Prin Rodriguez haar camera op deze jonge generatie. In kleurrijke, vaak fantasievolle beelden, onderzoekt zij hoe migratie hun identiteit verandert en hoe zij zich bewegen tussen twee werelden: die van hun voorouders in de Andes en die van de moderne metropool.

TON HENDRIKS

© Prin Rodriguez

© Prin Rodriguez

© Prin Rodriguez

De serie *Los Hijos de Pariacaca* (de zonen van Pariacaca) gaat over de inheemse afkomst van de jongeren, hun vreemding in de grote stad en de zoektocht naar een nieuwe plek die als thuis kan voelen. Pariacaca is een belangrijke pre-Spaanse godheid uit de centrale Andes van het huidige Peru. Hij werd vooral vereerd door gemeenschappen in het gebied rond Huarochirí, ten oosten van Lima. Rodrigues legt via een Zoom-verbinding vanuit Lima uit hoe actueel de betekenis van Pariacaca is. “Tot op de dag van vandaag brengen de mensen hier in Peru en op andere plekken in Zuid-Amerika nog steeds offers aan de berg en voeren ze ook andere rituelen uit; dit is heel belangrijk in de spirituele traditie van de Andes. Het is zowel de fysieke berg als de naam van de godheid.”

De jongeren die naar Lima trekken, zijn als het ware afstammelingen van de mensen die van oudsher onder de bescherming van Pariacaca leefden. De titel legt daarmee een verbinding tussen de huidige generatie, hun voorouders en het Andeslandschap dat zij achterlaten. “De jongeren die ik heb gefotografeerd zijn vrienden en ook mensen die ik tijdens het project heb leren kennen, omdat ze zich bezighouden met onderzoek naar identiteit, met name in de Andesregio. Er zijn een paar dichters bij, dansers, wetenschappers, maar het zijn eigenlijk vooral vrienden. Het zijn creatieve mensen, die weliswaar Andes-wortels hebben, maar die ook een band hebben met Lima. De hoofdstad is een belangrijke plek voor veel gezinnen die uit verschillende delen van de regenwouden van de Andes zijn gekomen. Tevens vertel ik het verhaal van mijn eigen familie, want ik kom uit een provincie ten noorden van Lima. Ook ik kwam naar Lima om aan de universiteit te studeren.”

MIGRATIE NAAR MODERNITEIT

Voor jongeren verlaten hun geboortestreek in de hoop in de stad een opleiding, werk en een betere toekomst te vinden. Die migratie betekent echter meer dan een geografische verplaatsing. In Lima komen zij terecht in een stedelijke cultuur waarin andere sociale codes gelden en waar hun afkomst niet altijd vanzelfsprekend wordt geaccepteerd. Ze moeten zich aanpassen zonder de verbinding met hun familie, tradities en het landschap van hun jeugd volledig te

verliezen. Rodrigues fotografeerde de jongeren om hun nieuw aangenomen en hun migratie naar de stad identiteit te verbeelden, waarbij ze ook natuurbeelden maakte. “Veel mensen passen zich heel goed aan de moderniteit van de hoofdstad aan, maar soms is het alsof we bepaalde dingen over onze wortels vergeten, vanwege ons collectieve trauma en ook vanwege het racisme dat we ervaren. Het is soms moeilijk, omdat we deze culturele achtergrond hebben – dat kan Quechua zijn, Aymara of van een andere gemeenschap – maar zelfs al hebben we heldere familieherinneringen, we praten er niet zo veel over, omdat het emotioneel geladen is.”

VERHALEN UIT HET VERLEDEN

De serie *Los Hijos de Pariacaca* kan gezien worden als een poging om een verbinding te scheppen met de oeroude familiebanden en het culturele verleden dat door de moderniteit dreigt te worden vergeten. Prin Rodrigues legt uit: “Het is misschien een zoektocht naar een dieper begrip van de menselijkheid. Ik denk dat het verleden in zekere zin niet verloren is gegaan, omdat er iets is veranderd – we hebben ons aangepast aan de nieuwe levensomstandigheden, aan de hedendaagse wereld – maar er zijn dingen die in ons blijven bestaan. De manier waarop we in ons gezin eten bijvoorbeeld, lijkt erg op vroeger. Ook mondelinge verhalen komen bijvoorbeeld heel vaak voor. In het gezin is er altijd wel iemand, zoals je moeder of grootmoeder, die nog steeds die band met mondelinge overlevering heeft. We moeten ons aanpassen, maar het verleden leeft bij ons nog steeds. Ik zie nu dat veel jonge mensen kunst maken, in de vorm van poëzie of muziek, of wetenschappelijk onderzoek doen. We proberen de Peruaanse geschiedenis beter te begrijpen, en tevens onze eigen, persoonlijke verhalen.”

DE EMOTIONELE PIJN

Het meest fundamentele aspect van de ontworteling is de emotionele pijn die gepaard gaat met de migratie van de oeroude traditie van het binnenland naar de moderniteit van het stadsleven. “Het is voor mij belangrijk om verbinding te maken met de pijn waarover het niet makkelijk is om te praten vanwege de druk om je hoofd boven water te houden in het stadsleven. Toch wil ik er met een andere blik naar kijken of een

ander perspectief vinden om daarover te praten. Want ik denk dat er, vooral in Zuid-Amerika, vaak clichématige beelden bestaan over migratie of over pijnlijke situaties. Voor mij is het soms belangrijk om een ander perspectief te vinden en ook kunstwerken te creëren die een verbinding kunnen leggen vanuit emoties en vanuit de zintuiglijke verbinding met beelden. Het is voor mij het creëren van een ruimte om te dromen en om ook een beetje stilte te hebben.”

KLEURRIJKE BEELDEN

Rodrigues maakt geen eenduidige, registrerende foto's, maar beelden die ze inkleurde met verschillende technieken. De foto's veranderen hierdoor van afbeeldingen naar beeldende verhalen. “Mondelinge overlevering is voor mij belangrijk. Mijn grootmoeder was een geweldige vertelster van verhalen die van generatie op generatie waren doorgegeven. Ik ben geïnteresseerd in verschillende manieren van storytelling. In mythen of legendes bestaat vaak geen lineaire vertelwijze: het is eerder cirkelvormig, met veel herhalingen. Het is heel intuïtief om met beeld te werken, maar ik doe bij elk project eerst onderzoek via boeken en gesprekken met mensen. Wanneer ik mijn beelden creëer, probeer ik verbinding te maken met de situatie, de mensen en de plek. Ik werk vanuit de materialiteit van het beeld en een open verbinding met de fotografie, waarbij ik met licht van zaklampen, of door te verven op het beeld, of met fotokopieën en andere middelen, verhalen probeer te vertellen. Ik probeer me voor te stellen hoe het kind van godheid Pariacaca er vandaag de dag uit zou zien. Hierin speelt kleur een prominente rol, omdat ze de esthetiek en de lichten van de stad verbeelden.”

Fotografie is voor Prin Rodrigues daarom geen weergave van de werkelijkheid, maar een persoonlijke visie, waarin meerdere lagen verstopt zitten. “In mijn werkwijze houd ik altijd in gedachten dat fotografie subjectief is. Dus zelfs de foto's waarvan we denken dat ze echt zijn of uit de werkelijkheid komen, zijn het standpunt van iemand. Ik wil deze open benadering in een beeld hebben, en het zien als meer dan een document. In een beeld zitten complexe lagen, waardoor het altijd open en subjectief is.” □

© Prin Rodriguez

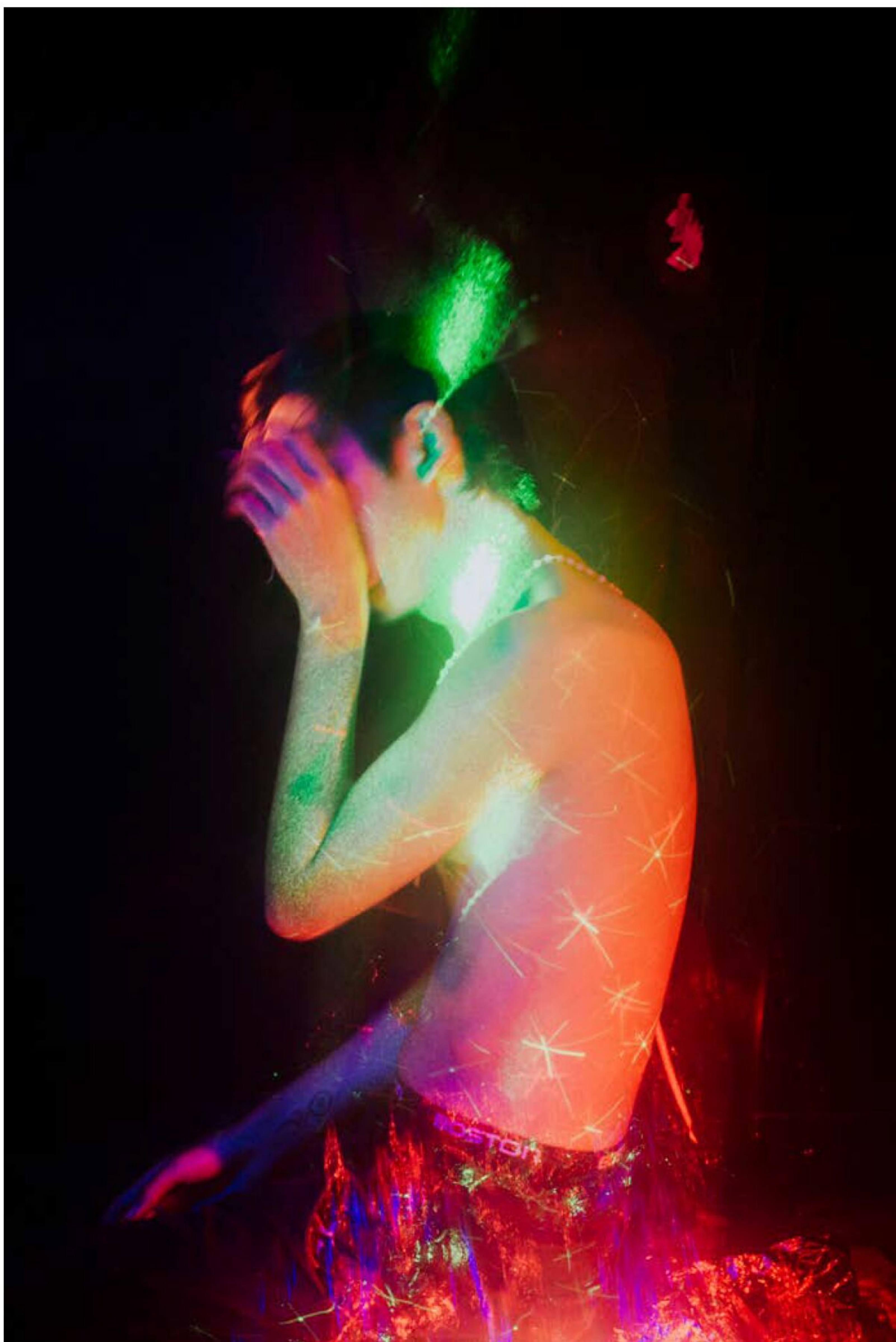

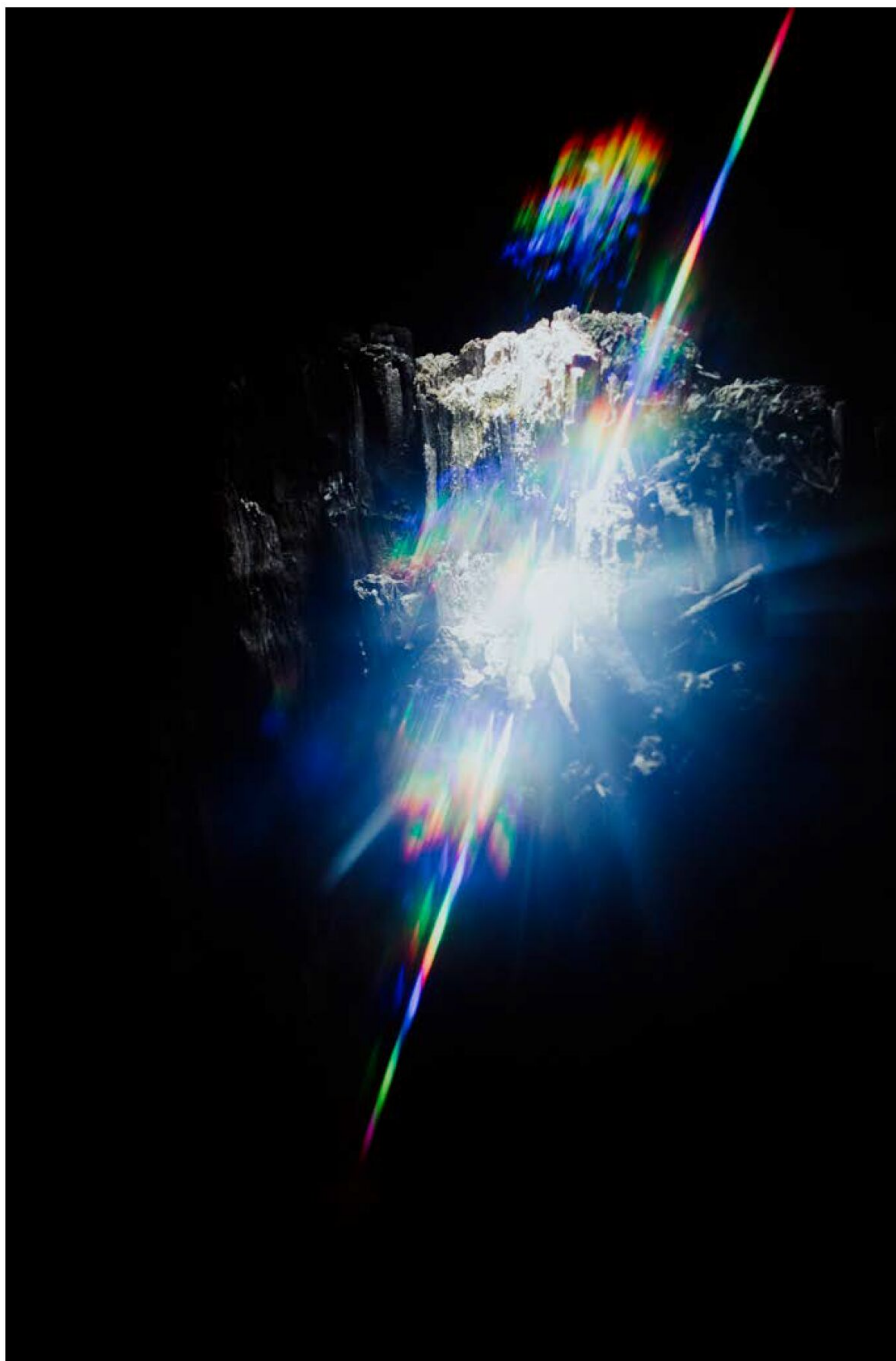
“ Het is voor mij belangrijk om
verbinding te maken met de pijn waarover
het niet makkelijk is om te praten.

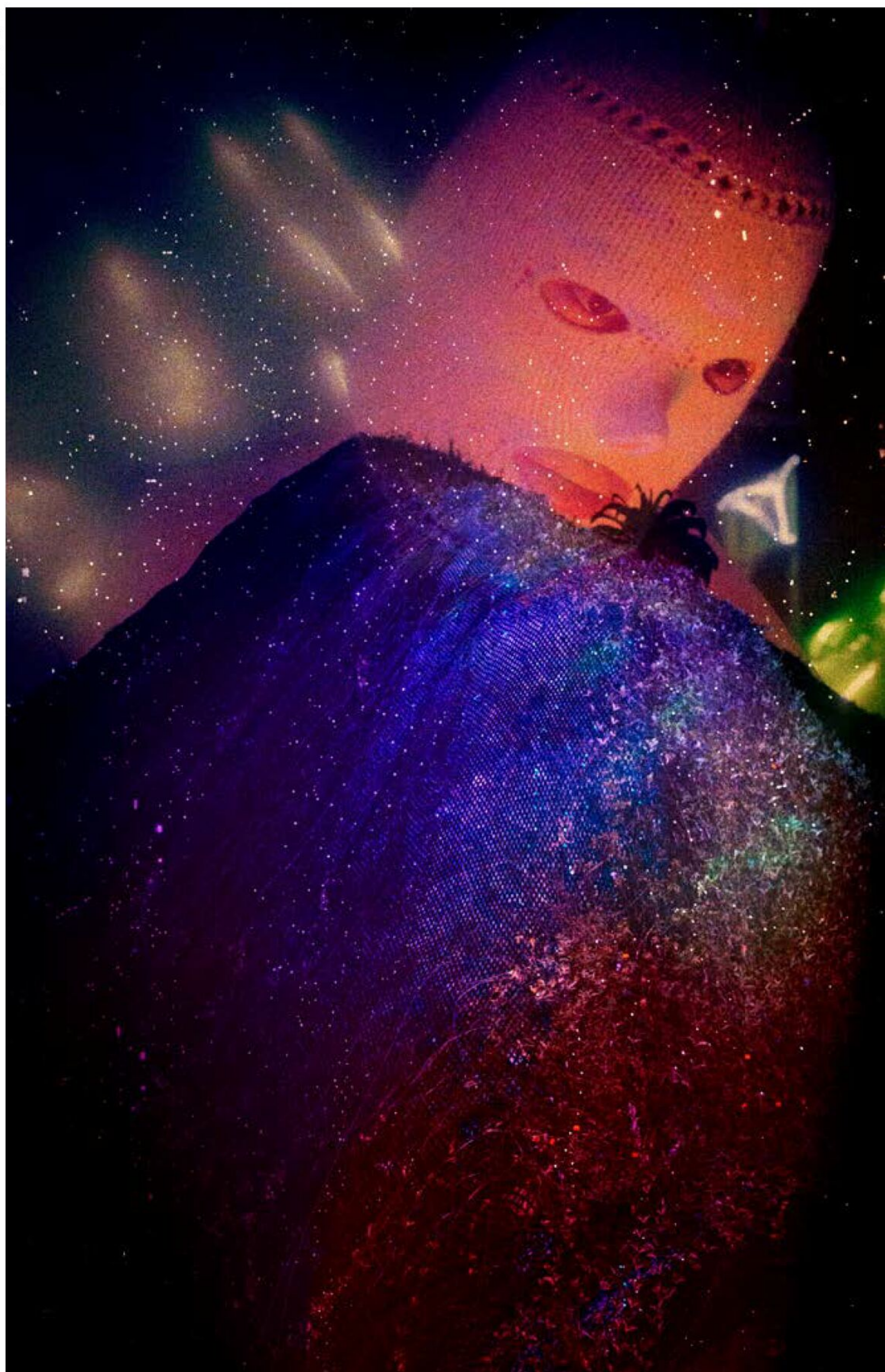
© Prin Rodriguez

© Prin Rodriguez

Prin Rodriguez is een Peruaanse fotografe wier werk identiteit en familiegeschiedenis onderzoekt aan de hand van experimentele en zintuiglijke verhalen. Ze is medeoprichtster van het Pariacaca-collectief – genoemd naar een van de prekoloniale goden van Peru – dat tussen 2020 en 2023 leiding gaf aan het behoudsproject Archivo Harawi: 50 Years of Visual Anthropology in Cusco, en de video-installatie Quyllur presenteerde op de Bienal de Fotografía de Porto in 2025. Rodriguez is bekroond met de Mentorship Awards van het Prins Claus

Fonds voor culturele en artistieke reacties op de milieucrisis, het World Press Photo 6x6 Global Talent Program en het VII Mentor Program. Ze heeft ook deelgenomen aan de New York Portfolio Review, ontving een beurs van Proyecto Imaginario en was finaliste in de V Nationale Fotografiesalon in Lima, Peru. Haar werk is internationaal tentoongesteld en verscheen op diverse fotografieplatforms en in publicaties over de hele wereld. Haar werk is te zien bij BredaPhoto 2026. www.prinrodriguez.com

Onzichtbare AI in Lightroom Classic: Aangepaste profielen en ruis verminderen

Kan dat nog, gewoon je foto bewerken in Lightroom Classic, zonder dat je denkt dat je alweer met AI bezig bent? Er zitten inmiddels zoveel verborgen AI-functies in Lightroom dat je er niet meer aan ontkomt. En de meeste van die AI-functies toveren je foto niet om in zo'n kunstmatig plaatje. Ze zijn gewoon handig. Twee daarvan gebruik ik bijna altijd: Aangepaste profielen (Adaptive profiles) en Ruis verminderen. Geen hype, geen generatieve trucs, gewoon gereedschap om je foto's beter te maken.

HANS FREDERIKS

AI in fotobewerking krijgt vooral aandacht vanwege de spectaculaire kanten. Een lucht vervangen, een storend object weghalen, iets erbij verzinnen dat er nooit was: dingen die de inhoud van je foto ingrijpend veranderen. Er is een tweede soort AI, die alleen kijkt naar hoe de foto is opgebouwd: contrastrijk of juist niet, flauw van kleur, onder- of overbelicht of met veel ruis, en die daar oplossingen voor biedt. De Aangepaste profielen en Ruis verminderen horen bij deze tweede groep. Ze verzinnen niets bij de foto, maar zorgen dat je foto eruit gaat zien zoals jij dat wilt. Aangepaste profielen als ideaal startpunt. De eerste stap bij het ontwikkelen van een RAW-bestand is altijd het kiezen van een profiel. Dat profiel vertaalt de gegevens van je sensor naar beeld en bepaalt kleur, contrast en toon. Het is dus geen neutraal startpunt, maar al een interpretatie. Adobe Landschap interpreteert je foto anders dan Adobe Portret en elke andere RAW-converter, Capture One Pro, DxO PhotoLab enzo-voort, heeft zijn eigen recept. Sinds februari 2025, vanaf Lightroom Classic 14.2, zijn er twee nieuwe profielen bijgekomen: Adaptive Color en Adaptive B&W (in de Nederlandse versie krom vertaald als Aangepast kleur en Aangepast Z-W). Het

verschil met de gewone profielen is dat een met heel veel foto's getraind AI-model naar de inhoud van je foto kijkt en bijvoorbeeld de lucht anders behandelt dan het onderwerp. Het belangrijkste voordeel bij gebruik van deze profielen is dat de schuifregelaars daarbij gewoon op nul blijven staan. De AI verandert niets aan je pixels, hij schuift alleen je vertrekpunt op. Je houdt volledige controle en je kunt de intensiteit van het profiel variëren van 0 tot 200 procent. Ik stond er in het begin huiverig tegenover: het gooide mijn vaste workflow overhoop. Bij een landschap koos ik meestal Adobe Landschap, klikte ik vervolgens op de Auto-knop, en daarna finetuned ik met de schuifregelaars. Bij het kiezen van Aangepast kleur greep het profiel meteen te veel in naar mijn zin. Ik kon en mocht daarna geen Auto meer gebruiken. Toch ben ik ermee gaan werken, en inmiddels gebruik ik het bijna altijd. Meestal krijg ik meteen een goede eerste bewerking, met het voordeel dat alle regelaars nog op hun beginstand staan. Een soort Auto, maar beter. Van daaruit stel ik Helderheid en Levendigheid in en trek ik de schaduwen open waar dat nodig is. Doordat alle schuifregelaars in hun beginstand staan, kan ik heel makkelijk mijn eigen interpretatie van de foto toepassen. Dat je de intensiteit

van het profiel kunt aanpassen is mooi, maar in de praktijk is dat, voor mij, zelden nodig. Juist bij hoogcontrastfoto's bevat het me inmiddels goed, want het overbruggt dat grote verschil tussen licht en donker prettig. Een paar praktische punten. Het werkt alleen op RAW- en DNG-bestanden, niet op JPEG of TIFF. Doe je na het toepassen nog ingrijpende retouche, Ruis verminderen of lensvervaging, dan verschijnt er een symbooltje als teken dat je het profiel moet verversen.

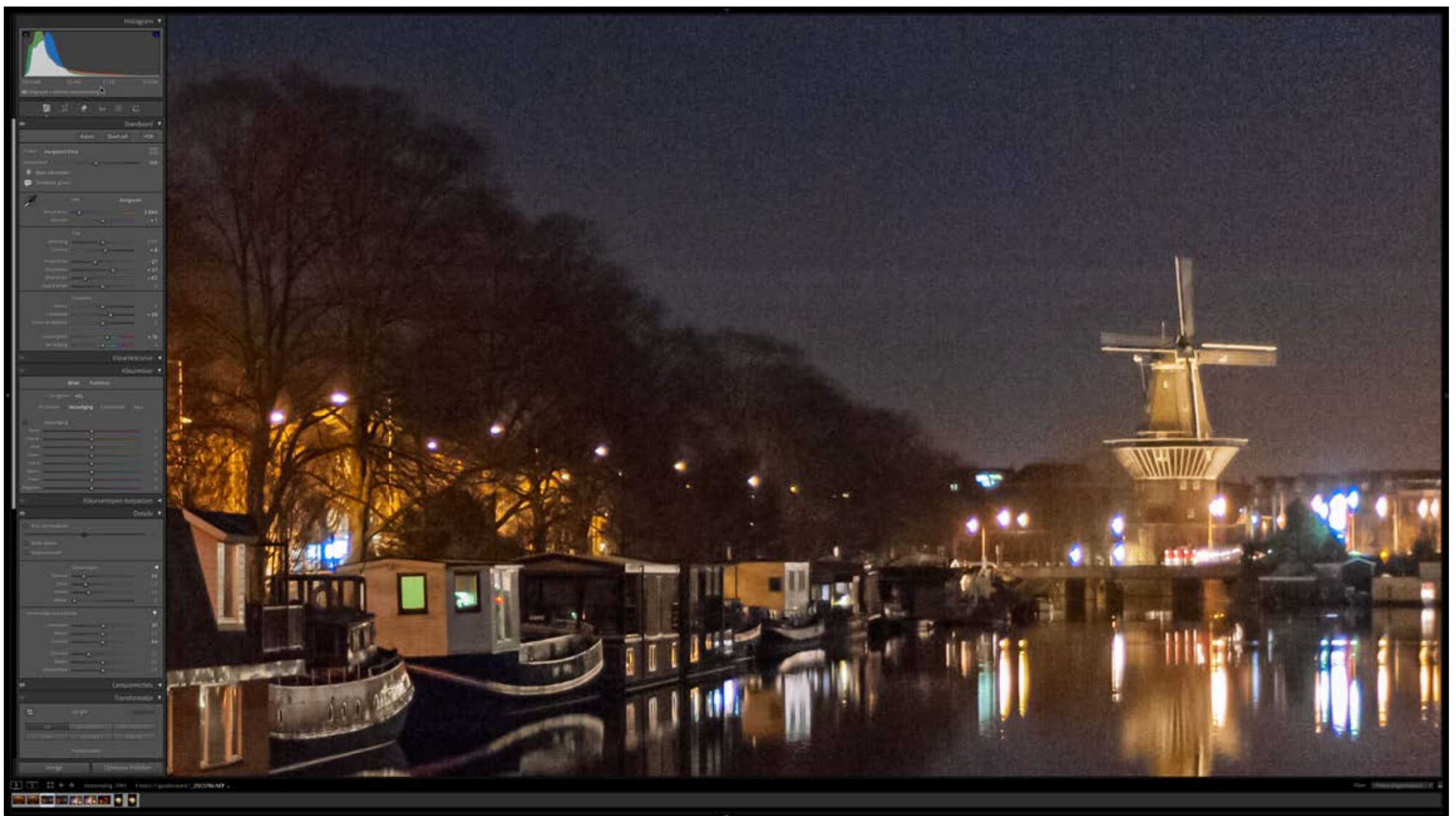
RUIS VERMINDEREN ZONDER PLASTIC BEELD

Ruis zit in vrijwel elke digitale foto, of je die nu duidelijk ziet of niet. Hoge ISO, onderbelichting die je later aanpast, een lange sluitertijd of een kleine sensor: allemaal oorzaken voor ruis. In Lightroom Classic zit al jaren het deelvenster Details, met regelaars voor Luminantie en Kleurtint. Die doen hun werk, maar is niet perfect. Bij te veel ruisonderdrukking krijg je een plasticachtig, glad beeld. Precies het kunstmatige effect dat je juist wilt vermijden.

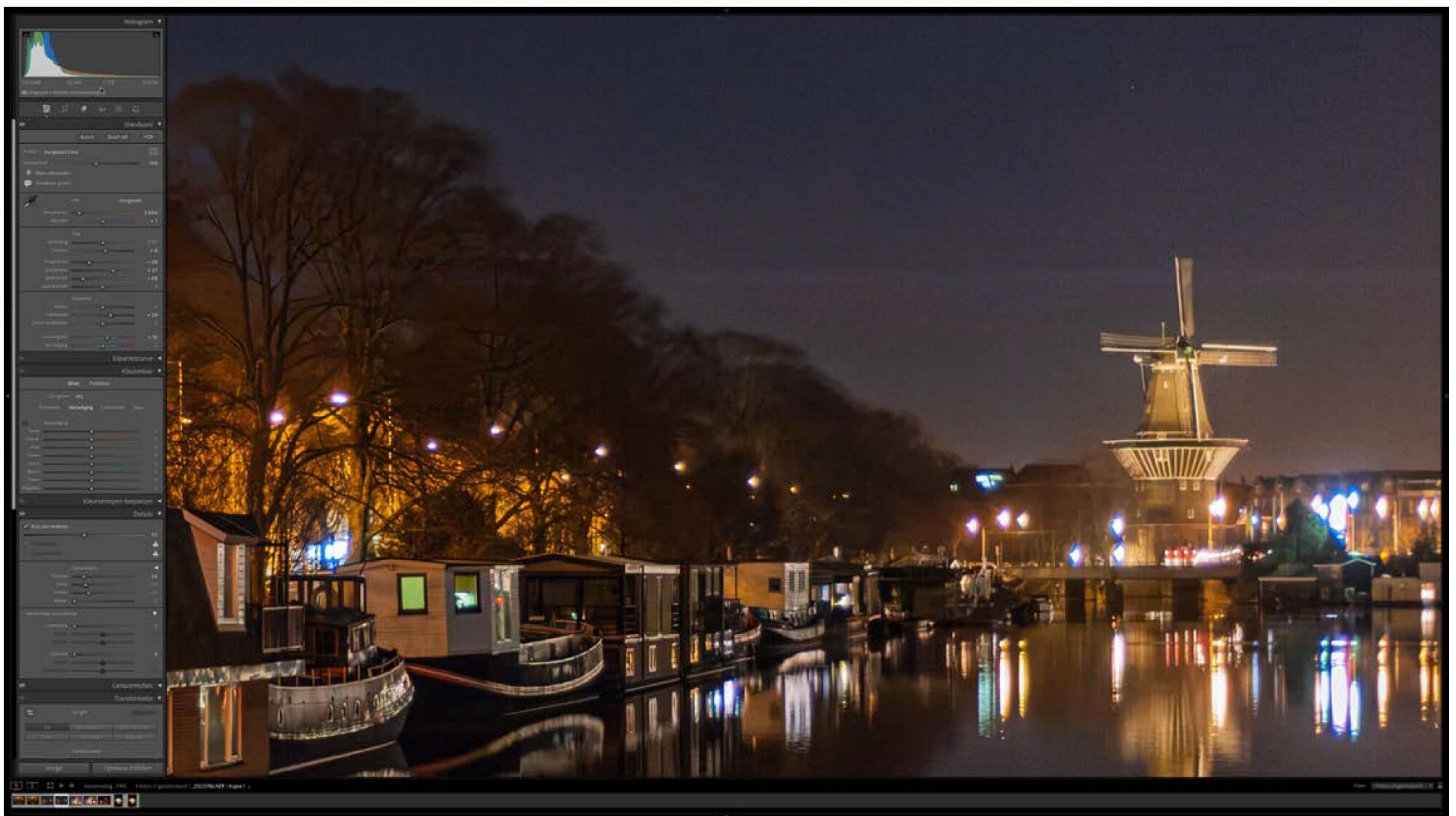
In datzelfde deelvenster zit tegenwoordig bovenin het onderdeel Ruis verminderen. Lightroom maakt daarbij een nieuw DNG-bestand terwijl het de ruis aanpakt, met één schuifregelaar: hoger is meer ruis weghalen, lager houdt meer ruis en een natuurlijker beeld. Goed toegepast haalt deze AI de ruis weg en blijft je foto er als een foto uitzien, niet als een gladgestreken plaatje. Dat is het verschil met de oude regelaars. Wat Adobe hier doet, is absoluut niet slecht, al zijn er plug-ins die een natuurlijker resultaat geven. Ik gebruik zelf al jaren DxO PureRAW (inmiddels versie 6), maar dat is een verhaal apart. Waarom ik er nu over schrijf is omdat vanaf Lightroom Classic 15.3 van april 2026 Ruis verminderen op de achtergrond draait. Je kunt, terwijl het in de achtergrond draait, verder met een andere foto. Op een moderne GPU gaat het bovendien merkbaar sneller. Overigens: bij het toepassen op meerdere foto's moet je toch weer wachten totdat die klaar zijn.

Deze moderne ruisonderdrukking is gebaseerd op AI en er bestaat een klein risico dat er details worden bijverzonnen. Voor persfotografie ligt dat gevoelig. World Press Photo staat lichte AI-ruisonderdrukking toe zolang er geen nieuwe informatie wordt toegevoegd; Reuters, AP en ANP zijn strenger en accepteren alleen een heel lichte correctie. Voor dat soort werk kun je de schuifregelaar onder de 50 procent houden. Bij foto's die niet voor de pers zijn, bepaal je zelf wat je nog aanvaardbaar vindt. Kijk vooral eens in je archief. Je hebt vast oude foto's op hoge ISO die je destijds als

© Hans Frederiks

© Hans Frederiks

Ruis verminderen toegepast in het deelvenster Details. Boven de oorspronkelijke ruis, onder na toepassen van Ruis verminderen, 50%. Op de screendumps ingezoomd tot 300%.
(Nikon D700, 50 mm - f/1.8 - 1/25s - ISO 6400)

mislukt beschouwde. Deze moderne AI-ruis-onderdrukking kan wonderen verrichten met zo'n oude foto.

AI DIE NIETS NIEUWS VERZINT

Wat deze twee functies delen, is dat ze niet iets nieuws verzinnen met je foto. Ze

veranderen je foto niet in iets kunstmatigs; ze geven je een beter uitgangspunt of een schoner bestand. Juist daarom vergeet je bijna dat er AI in zit. Probeer het maar. Laat een Aangepast profiel eens los op een contrastrijke foto en pas Ruis verminderen toe op een oude opname van ISO 6400, en

kijk of het voor jouw werk iets toevoegt. Het handmatig fijnregelen blijft bepalen hoe je foto er uiteindelijk uitziet. De AI levert alleen het startpunt. De rest is jouw visie. □

The Wrong Ocean

RIK ROOS

The Wrong Ocean onderzoekt hoe we ons verhouden tot een wereld die door klimaatverandering steeds verder verschuift. Wanneer vertrouwde landschappen hun vanzelfsprekendheid verliezen, verandert ook ons gevoel van verbondenheid met onze omgeving. Cactussen, windmolens en plastic dat door de wind wordt meegenomen, vormen samen een landschap waarin aanpassing, kwetsbaarheid en menselijke invloed zichtbaar worden. De vervreemde figuur beweegt daarin tussen wat verloren gaat en wat zich aandient. *The Wrong Ocean* gaat daarmee niet alleen over verlies, maar ook over veerkracht: hoe vinden we een nieuwe balans wanneer de wereld die we kennen niet langer dezelfde is? Misschien ontstaat hoop niet uit het terugvinden van wat was, maar uit het vermogen ons opnieuw te verbinden met wat komt.

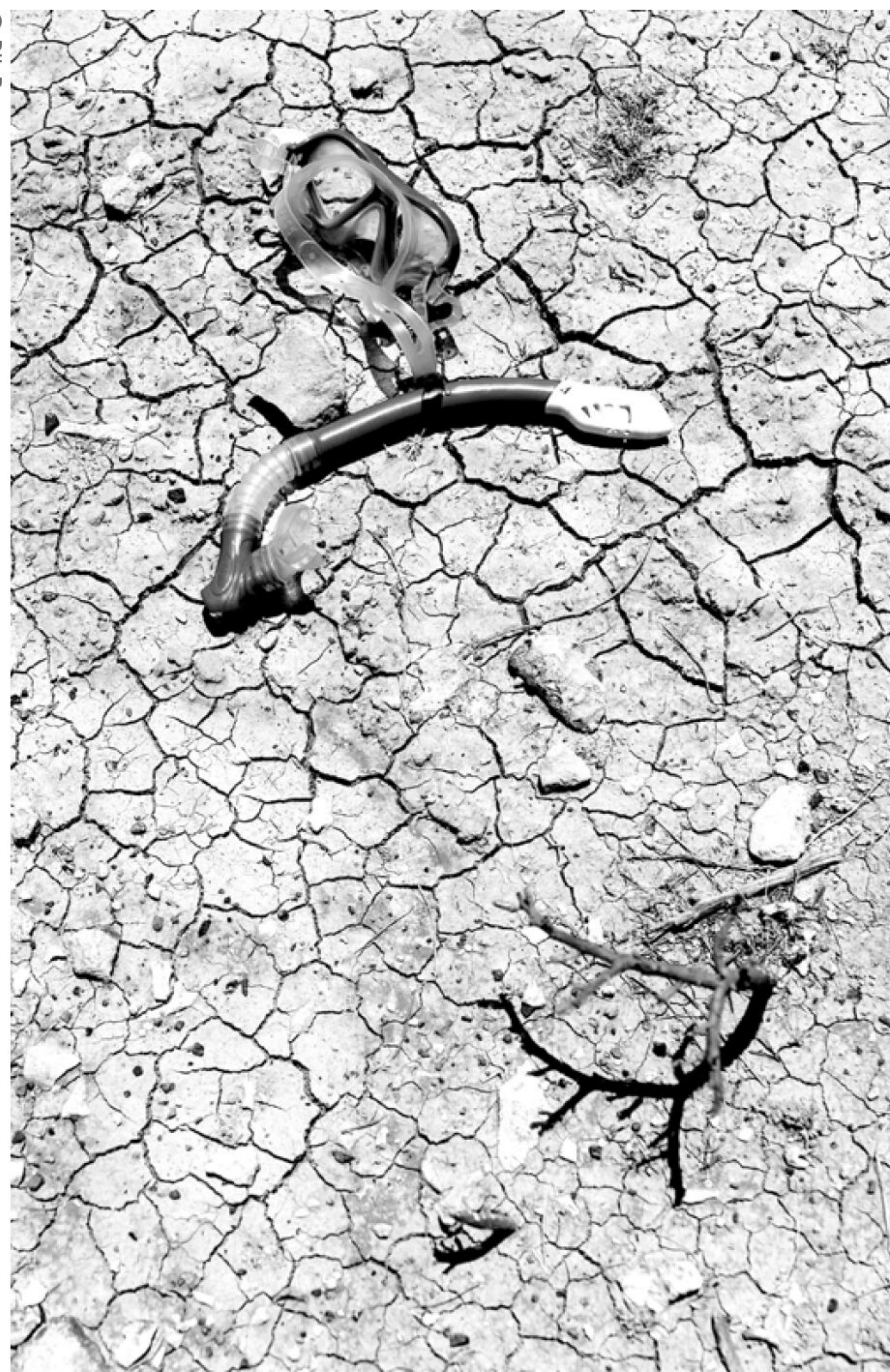

© Rik Roos

© Rik Roos

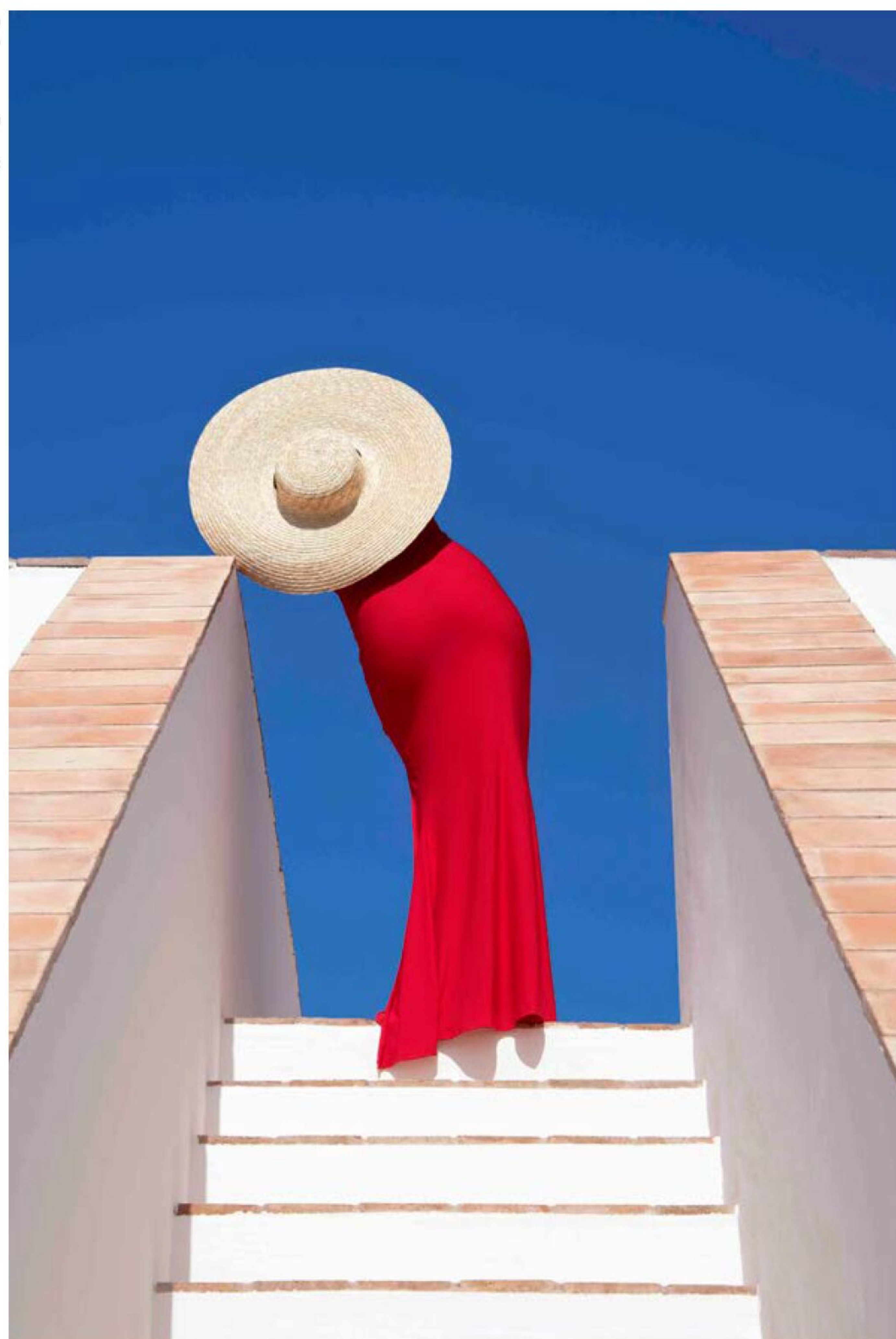

Rik Roos (1972) is een Nederlandse fotograaf, gevestigd in Amsterdam. Zijn werk onderzoekt universele thema's als verlangen, twijfel, eenzaamheid en verlies. Hij studeerde in 2025 af aan de Fotoacademie Amsterdam en het International Center of Photography in New York. www.rikroos.com @Roos_rik

Lens&Canvas maakt van kunst een ontmoeting

Kunst voelt soms elitair. Het hangt vaak achter gesloten deuren in witte ruimtes, vooral bereikbaar voor mensen met kennis en geld. Maar Lens&Canvas organisatoren Fleur Huijsdens en Nanda Sanders geloven dat toegankelijke kunst mensen juist met elkaar verbindt. Daarom startten ze in 2024 hun eigen unieke kunstbeurs waar ontmoeting centraal staat.

Details Lens&Canvas

Datum: Vrijdag 11 september t/m zondag 13 september 2026

Tijden: Vrijdag 17.00 - 21.00, zaterdag 11.00 - 19.00 en
zondag 11.00 - 17.00 Locatie: The Grey Space in the Middle,

Paviljoensgracht 20-24, Den Haag Toegang: Gratis

Pre-opening voor pers: Vrijdag 11 september 16.00 - 18.00

Vernissage / opening: Vrijdag 11 september 19:00

Van vrijdag 11 t/m zondag 13 september 2026 staan de 27 geselecteerde kunstenaars in The Grey Space in the Middle van vrijdag 17.00 tot zondag 17.00 in Den Haag klaar om tijdens de derde editie Lens&Canvas met bezoekers in gesprek te gaan. Door hun kunst te laten zien, maar ook met workshops, interviews, lezingen en informele praatjes. Ontmoeten centraal betekent dat toegang gratis is, jong en oud welkom is, en het niet uitmaakt of je niets afweet van kunst (of juist heel veel). Als je het leuk vindt, ben je welkom.

En toegankelijk betekent niet 'simpel'. Uit ruim 100 aanmeldingen selecteerden Nanda en Fleur,

zelf ook kunstenaars, een unieke groep makers. Kunstenaars die werken met fotografie, schilderkunst, keramiek, maar ook juist met stof, leer of glas in lood. Met makers die al gevestigd zijn, en ook een paar meer beginnende makers. "Wij selecteren de kunstenaar niet op stijl of bekendheid, maar op eigenheid. We zoeken werk dat iets in beweging zet, nieuwsgierig maakt en een verhaal vertelt. Juist de verschillen tussen de kunstenaars maakt de beurs bijzonder." De beurs richt zich op onafhankelijke kunstenaars die zélf hun werk willen presenteren. Je kan er niet alleen het werk bekijken en kopen, maar ook de makers

ontmoeten, vragen stellen en in gesprek gaan over hun inspiratie, werkwijze en persoonlijke verhaal. Zo krijg je een kijkje achter de schermen van het creatieve proces en ontdek je wat kunstenaars bezig houdt. En wat de deelnemers vragen voor hun werk, laten Fleur en Nanda lekker aan hen. Ze organiseren de beurs geheel non-profit en de deelnemers dragen dus ook niks af aan de organisatie. Dat is vrij uniek in de kunstwereld, waar je vaak alleen via een galerie op een kunstbeurs kan staan.

"We geloven dat kunst toegankelijk mag zijn en dat een gesprek over een kunstwerk net zo waardevol kan zijn als het kunstwerk zelf." □

Pf

Pf FOTOGRAFIE MAGAZINE

Jaargang 43

REDACTIE (niet voor abonnementen)

Pf Fotografie Magazine

Postbus 595

3700 AN Zeist

T : + 31(0)30-69 20677

E : redactie@pf.nl

W : www.pf.nl

HOOFDREDACTEUR

Ton Hendriks

E: hoofdredacteur@pf.nl

EINDREDACTIE

Ton Hendriks

REDACTIEMEDEWERKERS

Diana Bokje, Edo Dijksterhuis, Hans Frederiks,
Naomi Heidinga, Claire Hoogakker, Jan Paul
Mioulet, Madeleine Rood, Robert Theunissen,
Martien Versteegh, Jan Dirk van der Burg,
Aya Musa, Marc Prüst

WEBREDACTIE

Sanne Simons

E: ssimons@virtumedia.nl

MARKETING

Amarantha Olsman

T: +31 622749304

E: aolsman@virtumedia.nl

Rob van der Linden

T : +31(0)30-3031295

E : rvanderlinden@virtumedia.nl

SALES

Ray Aronds

T : +31(0)30-3072248

E: raronds@virtumedia.nl

W : www.pf.nl/adverteren

TRAFFIC

Virtumedia

E: traffic@virtumedia.nl

VOOR VRAGEN OVER ABBONNEMENTEN

SP Abonneeservice

T: +31(0)88 11 020 94

E: Pffotografie@spabonneeservice.nl

ABBONNEMENTEN

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan.

Opzegging dient telefonisch, schriftelijk of per
mail, minimaal twee maanden voor het einde
van de abonnementsperiode te geschieden.

Abonnementsgeld dient vooruit te worden
betaald. Voor betaling per factuur rekenen wij
een toeslag van € 4,45. Uw abonnement
wordt steeds stilzwijgend met een jaar
verlengd. Virtumedia legt van abonnees gege-
vens vast voor de uitvoering van de
(abonnements)overeenkomst. Deze gegevens
kunnen gebruikt worden om u te informeren
over relevante diensten en producten.

ABBONNEMENTSPRIJZEN

Voor actuele abonnementsprijzen kunt u
terecht op abonnement.pf.nl.

VERSCIJNINGSFREQUENTIE

8 keer per jaar

ONTWERP

daily creative agency | Frank de Both

GRAFISCHE VORMGEVING

daily creative agency | Isa Keuning

DRUK

Veldhuis Media BV, Meppel

© COPYRIGHT 2026 VIRTUMEDIA

Leveringsvoorwaarden: www.virtumedia.nl

REPRODUCTIE

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze
uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of
overgenomen in enige vorm of op enige wijze,
hetzij elektronisch, mechanisch, door
fotokopieën, of enige andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van
de uitgever. Uitgever en auteurs verklaren dat
dit blad op zorgvuldige wijze en naar beste
weten is samengesteld, evenwel kunnen
uitgever en auteurs op geen enkele wijze
instaan voor de juistheid en/of volledigheid
van de informatie. Uitgever en auteurs
aanvaarden dan ook geen enkele aansprake-
lijkheid voor schade, van welke aard ook, die
het gevolg is van handelingen en/of
beslissingen die gebaseerd zijn op bedoelde
informatie. Gebruikers van dit blad wordt met
nadruk aangeraden deze informatie niet
geïsoleerd te gebruiken, maar af te gaan op
hun professionele kennis en ervaring en de te
gebruiken informatie te controleren.

UITGEVER

Pepijn Dobbelaer

UITGAVE VAN

Virtumedia B.V.

Postbus 595

3700 AN Zeist

+ 31 (0) 30 6920 677

info@virtumedia.nl

www.virtumedia.nl

LOSSE NUMMERS

www.pf.nl/shop

ISSN 0168-9991

DuPho.
Dutch Professional Photographers

virtù media

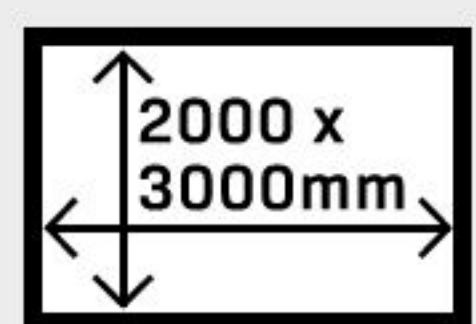

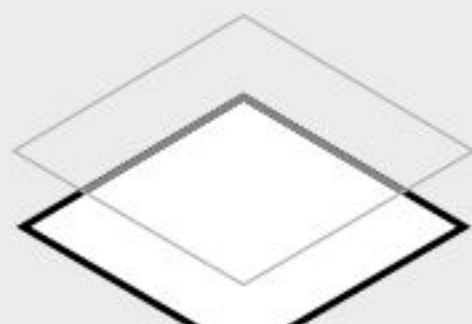
© Marcus Bredt - Galerie team K, Lübeck

VOOR ELK AFBEELDING HET PERFECTE FRAME IN PROFESSIONELE KWALITEIT

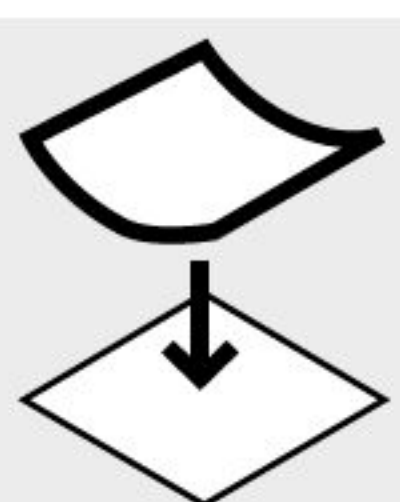
Magnetische lijsten, net zo veelzijdig als uw foto's.
Kleur, glas en formaat volledig naar wens samen te stellen.
Comfortabel vanaf de voorkant inlijsten – zonder omdraaien of lastige klemmen.

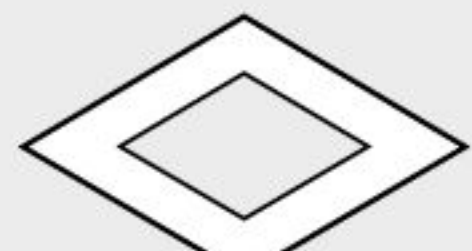
Tot op de millimeter nauwkeurig vervaardigd – tot 2 x 3 meter groot.

Ontspiegeld museumglas voor de meest briljante kleurweergave.

Voor prints op papier of verlijmd op plaat.

Passepartouts exact op maat.

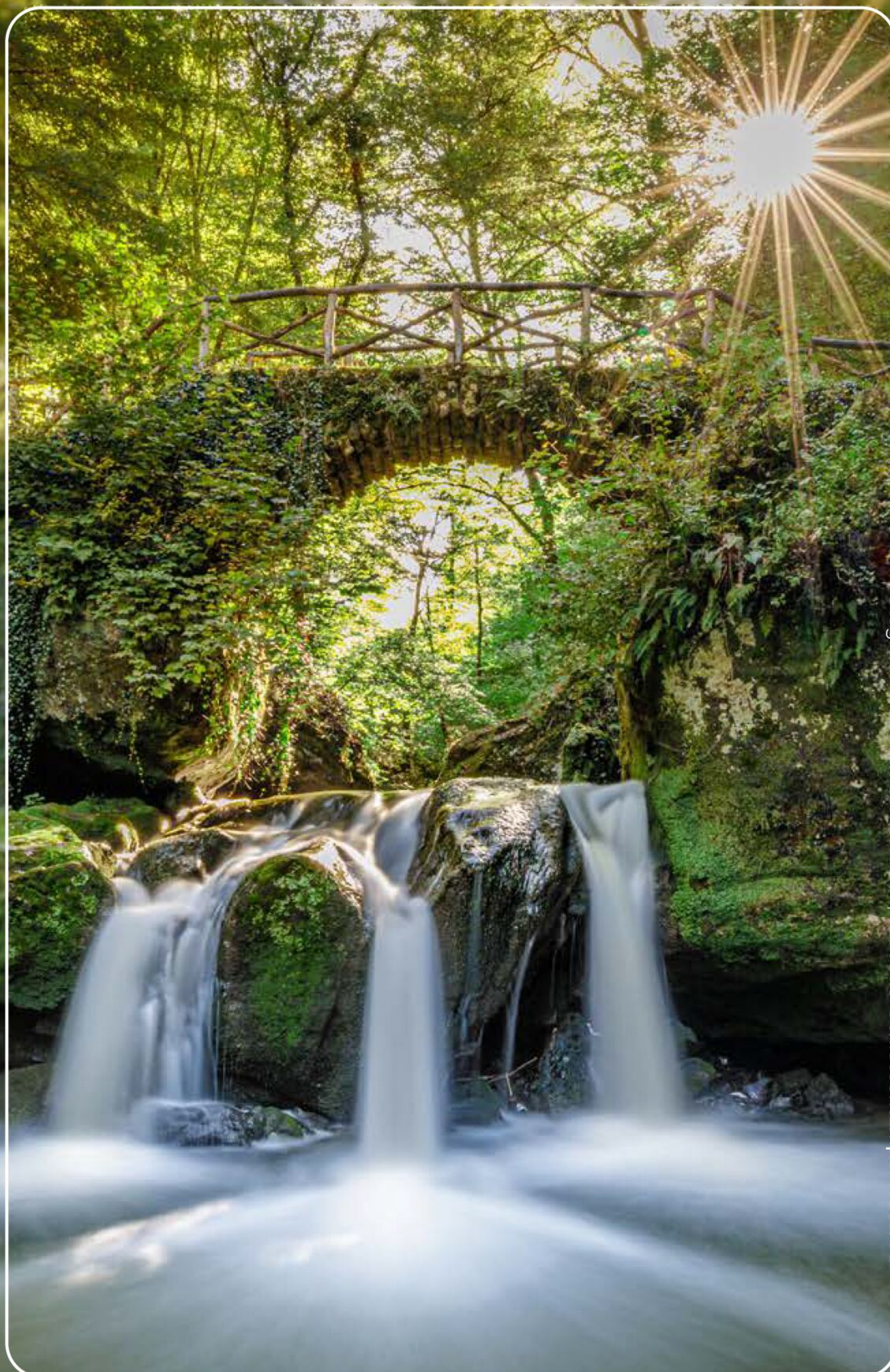

Persoonlijk advies. Op maat gemaakt.
Snel geleverd.

halbe.de/nl/fotokunst

Fotograaf: Derk van der Heiden | Locatie: Schlessentümpel waterval

Ontdek de mooiste fotolocaties in de Benelux

Verken de **adembenemende fotolocaties** van de Benelux, van **bekende hotspots** tot **verborgen pareltjes**. We zijn constant onderweg om deze locaties te bezoeken en te beoordelen, zodat jij als fotograaf geïnspireerd raakt door plekken die je niet mag missen. Ontdek de topfotolocaties van de Benelux en **ga eropuit**. Bekijk inspirerende video's waarin we elke locatie tot in detail uitlichten.

Scan de QR-code of ga
naar cameranu.nl/pinned

 cameranu